

ΑΝΤΕΠΙΚΡΙΣΙΣ

Εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Πρεσβυτέρου καὶ Οἰκονόμου

Κωνσταντίνου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων

ΕΠΙΚΡΙΣΙΝ

ΥΠΟ

ΝΕΟΦΥΤΟΥ ΒΑΜΒΑ.

ΤΕΛΟΣ πάντων, ὁ Κύριος Οἰκονόμος ἀφήσας τὴν ἀγεννῆ κρυψιμαχίαν, ἐφάνη εἰς τὸ μέσον καθωπλισμένος μετρίας ἐξήκοντα καὶ ὀκτὼ πεπυκνωμέναις σελίδας ἐναντίον εἰκοσιτεσσάρων, ἀπειλῶν καὶ βοῶν ἱεροπρεπῶς, Πόθεν ἄρξομαι σε κείρειν; Ἀλλὰ διὰ τί τοσοῦτος πόνος καὶ κόπος; Ἡ ἀλήθεια, ὡς τὸ φῶς, τὴν συντομωτάτην βαδίζει μόνον δὲ τὸ ψεῦδος σκολιοδρομεῖ, καὶ περιπλανᾶται, καὶ τὰ πάντα διακυκᾷ καὶ συμφύρει, διὰ νὰ φανῇ ἐπὶ τέλους, ὅτι ἀποδεικνύει τι, οὐδὲν ἄλλο τῶντι δεικνύον, παρ' αὐτὸ ἑαυτὸ τρανότερον. Ἀλλ' ὅμως πᾶσαν πρόληψιν περὶ τοῦ ὅγκου ἀποθέμενος, ἐπεχείρησα τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ βιβλίου ἀλήθειαν ζητῶν. Καὶ καταρχὰς μὲν ἀνέγνων αὐτὸ ἐπιτροχάδην, διὰ νὰ συλλάβω ἰδέαν τινὰ τοῦ ὅλου· ὕστερον δὲ καὶ δευτέραν, καὶ τρίτην φοράν, καὶ πολλάκις ἀνέγνων μετὰ πλείονος πάντοτε ἐπιστάσις· πλὴν, τί νὰ εἶπω; πάντοτε καὶ πανταχοῦ τὸν Οἰκονόμον εὔρον, ὅποιον μάλιστα οὐδέποτε ἤλπιζον. Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐσκεφθῆ ἐν εὐθύτητι καρδίας τί νὰ γράψῃ πρὸς ἑλεγχον τοῦ ψεύθους καὶ τῆς ἀπάτης, ὡς αὐτὸς λέγει, ἀλλ' ἐμοῦ μὲν τοῦ ἐπικρινομένου ὁ πραότατος, ὁ ἡσυχος καὶ γαλήνιος ἀροτρεὺς τῆς ἱερᾶς γεωργίας, καταχέει πᾶσαν ὕβριν καὶ συ-

Γλλῶσαν. Οὗτοι δὲ ἐλθόντες, ἐκλείσθησαν εἰς τὴν νῆσον Φάρον, ὅπου ἐκάστης περιόδου τὴν μετάφρασιν παραβαλλομένην ἀμοιβαίως καὶ συμφωνοῦσαν, ὁ Δημήτριος ἔγραφε καθ' ὑπαγόρευσιν, καὶ οὕτω εἰς ἐβδομήκοντα ἡμέρας ἐξετελέσθη τὸ ὅλον τοῦ ἔργου. Ἡ διήγησις αὕτη ἐξάγεται ἐκ τινος ἐπιστολῆς, τὴν ὁποίαν λέγουσιν ὅτι ἔγραψεν αὐτὸς ὁ Ἀριστέας. Τὸ κῦρος ὁμῶς τῆς ἐπιστολῆς ταύτης διεφιλονεικήθη μεγάλως· καὶ ἂν ἦναι πλαστή, ὥς ἅπας λόγος πείθει εἰς τοῦτο, ἐπλάσθη πρὸ χρόνων· διότι ὑπῆρχεν εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Ἰωσήπου, ὃς τις ἀναφέρει αὐτὴν εἰς τὰ Ἰουδαϊκά του. Ὁ Οὐίβης, ὁ Σκαλιγέρος, ὁ Οὐὰν Δάλης, ὁ Δόκτωρ Πριδῶς, καὶ ὑπὲρ πάντας ὁ Δόκτωρ Ὀδῆς, οὗτοι εἶναι οἱ μάλιστα προσβαλόντες τὴν γνησιότητα τῆς λεγομένης τοῦ Ἀριστέου διηγήσεως κατὰ τὴν δεκάτην ἐβδόμην καὶ δεκάτην ὀγδόην ἑκατονταετηρίδα. Ἄν καὶ ὑπερασπίσθησαν αὐτὴν ἰσχυρῶς ὁ Ἐπίσκοπος Οὐάλτων, καὶ Ἰσαὰκ Βόσσιος, καὶ Οὐϊστων. καὶ Βρέττος, καὶ ἄλλοι νεώτεροι συγγραφεῖς, τὸ πλεῖστον ὁμῶς μέρος τῶν σημερινῶν πεπαιδευμένων παμψηφεί θεωροῦσι ταύτην ὡς πλάσμα.

Φίλων ὁ Ἰουδαῖος (I), ἀναφέρων καὶ αὐτὸς τὴν μετάφρασιν τῶν ἑβδομήκοντα, ἡγνόει τὸ πλεῖστον μέρος τῶν περιστατικῶν τῆς διηγήσεως τοῦ Ἀριστέου, λέγει δὲ ἄλλα ὅχι ὀλιγώτερον παράξεναι. Κατ' αὐτὸν Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος ἔπεμψεν εἰς Παλαιστίνην ζητῶν πεπαιδευμένους ἄνδρας Ἰουδαίους, πόσους ὁμῶς δὲν λέγει. Οὗτοι δὲ ἐλθόντες εἰς τὴν νῆσον Φάρον, ἔκαμαν ἐκεῖ τόσας ἰδιαιτέρας μεταφράσεις, αἵτινες ὅλαι εὐρέθησαν ἀκριβῶς καὶ ἐντελῶς σύμφωνοι κατὰ τε νόημα, καὶ φράσιν, καὶ λέξιν, ὥστε ἐδείκνυον

(1) Συγγραφεὺς Ἀλεξανδρινός, ἀκμάσας κατὰ τὴν πρώτην ἑκατονταετηρίδα μετὰ Χριστόν.

τοὺς ἐξηγητὰς καὶ διδασκάλους, ὅπου δὲν καταλαμβάνομεν τὴν ἔννοιαν; Καὶ αὐτὸς ὁ Κανδάκης, ὁ τῆς βασιλίσσης τῶν Αἰθιοπῶν Εὐνοῦχος, τὸν ὁποῖον λαμβάνεις ὡς ἐπιχείρημα κατὰ τῆς μεταφράσεως τῶν ἱερῶν Γραφῶν, ἐὰν δὲν ἐνόει τὴν Γλῶσσαν εἰς τὴν ὁποίαν ἀνεγίνωσκε τὸν προφήτην Ἠσαΐαν, ἤθελεν ἀπαντήσῃ ἀπορίαν καὶ ζητήσῃ τὴν λύσιν αὐτῆς;

Κροτεῖ (λέγει) περισαλπίζων καὶ ὁ Κύριος Βάμβας τοῦτο τὸ Κυριακὸν λόγιον, ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς. Ναί· καὶ τοῦτο, καὶ ἄλλα συνωδὰ τούτου Κυριακὰ καὶ Ἀποστολικά λόγια περισαλπίζω, ὅχι τὰ ἰδικά σου τυφλωτικὰ καὶ σβεστικὰ σοφίσματα. ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς. Ἡ ἐρευνα ὑποθέτει ἀναγκαίως τὰς Γραφάς γεγραμμένας εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν ἐρευνώντων· τότε καὶ ὁ πεπαιδευμένος καὶ ὁ μὴ πεπαιδευμένος δύνανται νὰ ἐρευνῶσι· ἄλλως, περιορίζεις τὴν ἐρευναν τῶν Γραφῶν εἰς ὀλίγους τινάς· « ὅσα γὰρ προεγράφη, εἰς τὴν » ἡμετέραν διδασκαλίαν προεγράφη (1) ». Καὶ τοῦτο περισαλπίζω, Κύριε Οἰκονόμε· διότι ὅσα προεγράφησαν, διὰ τὴν διδασκαλίαν ἡμῶν προεγράφησαν· ὅχι σοῦ μόνου, ἀλλὰ πάντων. Πᾶς Ἕλλην, πᾶς Εὐρωπαῖος, πᾶς Χριστιανός, πᾶς ἄνθρωπος ὅποιοςδήποτε φυλῆς καὶ Γλώσσης, ἔχει τὸ θεόδοτον δικαίωμα νὰ λέγῃ, ὅσα προεγράφησαν ὑπὸ τῶν Προφητῶν, Εὐαγγελιστῶν καὶ Ἀποστόλων, διὰ τὴν ἰδικήν μου διδασκαλίαν προεγράφησαν· καὶ πρέπει διὰ τοῦτο νὰ ἀναγινώσκω αὐτὰ εἰς τὴν Γλῶσσάν μου. « Ἐὰν μὴ εὖση- » μον λόγον δῶτε, πῶς γνωσθήσεται τὸ λαλούμενον; ἔσεσθε » γὰρ εἰς ἀέρα λαλοῦντες (2) ». Καὶ τοῦτο, Οἰκονόμε, περισαλπίζω, ἐὰν διὰ τῆς γλώσσης δὲν δώσετε λόγον σαφῆ, πῶς θέλει γείνειν γνωστὸν τὸ λαλούμενον; διότι θέλετε

(1) Πρὸς Ρωμ. ιε. 4. (2) Ἀ. πρὸς Κορινθ. ιδ'. 9.

στάτη καὶ ἀφθονωτάτη βραβεύτρια καὶ χορηγὸς τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας· διότι εἶναι Ἐκκλησία τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων, Ἐκκλησία τοῦ Πνεύματος τῆς ἀληθείας, Ἐκκλησία τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὅστις εἶναι τὸ φῶς, ἡ ζωὴ, καὶ ἡ ἀλήθεια. Ἐκ ταύτης, ἣτις ἦν, καὶ ἔστι, καὶ ἔσται, ἐγεννήθησαν Προφῆται καὶ Ἀπόστολοι· ἐκ ταύτης Γρηγόριοι, Βασίλειοι, Χρυσόστομοι· καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν Εὐγένιοι καὶ Θεοτόκαι. Ταύτην ὅμως τὴν βραβεύτριαν καὶ χορηγὸν τῆς θείας καὶ ἀνθρωπίνης σοφίας δὲν ἔλειψαν κατὰ κριτὸν τύραννοι τῶν λαῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ψευδοδιδάσκαλοι καὶ ψευδοπροφῆται, νὰ μεταχειρίζονται μέσον διωγμοῦ τῶν φώτων, ὄργανον ἀπάτης, καὶ χαλκευτήριον τυραννικοῦ ζυγοῦ. Καὶ τὴν σήμερον, ἐνῶ ἐγείρεται ἐν τῇ Ἑλλάδι θείας καὶ ἀνθρωπίνης σοφίας διδασκτήριον, ἄνδρες τινὲς τοῦ σκότους καταδιώκουσι τὴν θείαν καὶ ἀνθρωπίνην σοφίαν καὶ ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ ἔξω τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὸ κάλυμμα τῆς Ἐκκλησίας! Ἐπίβλεψον ἐξ οὐρανοῦ Κύριε, καὶ ἴδε, καὶ ἐπίσκεψαι τὴν Ἐκκλησίαν σου!

Περὶ τοῦ δευτέρου.

Ἐξελέγχει τὴν γενομένην μετάφρασιν ὡς χυδαίαν καὶ πλήρη σφαλμάτων καὶ βλασφημιῶν. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῆς Ἐπικρίσεως τοῦ παριστάνεται ὁ πρῶτατος Οἰκονόμος, ὡς κουρεὺς ἀνακεκομμένος, ἐρωτῶν, πόθεν ἄρξομαι σε κείρειν, μᾶλλον δὲ ὡς σφαγεὺς τοῦ Βατικανικοῦ κριτηρίου· ἡ Ἐκκλησία ὅμως ἡ τῆς θείας καὶ ἀνθρωπίνης σοφίας βραβεύτρια, τῆς ὁποίας εἶμαι γέννημα καὶ παίδευμα, καὶ ὁ Ἑλληνικὸς νόμος, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ζῶ πολίτης ὢν Ἕλληνα, ἀποστυγαῖσι τὰ τοιαῦτα μιὰ καὶ ἀντίθεα καὶ ἀπάνθρωπα μέσα τοῦ σκότους καὶ

Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας, ἡ ἀπὸ τῶν ἔτι δεδουλωμένων ὁμοθρήσκων; Πάντες εἴμεθα μέλη συνιστῶντα ἐν σῶμα τῆς αὐτῆς κεφαλῆς, τοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· κατὰ δὲ τὸ διοικητικόν, ἡ φύσις αὐτῇ τῶν πραγμάτων μᾶς χωρίζει. Ἡ ἐν Ῥωσσίᾳ Ὀρθόδοξος Ἀνατολικὴ ἐκκλησία ποῖον γνωρίζει κεφαλὴν κατὰ τὸ πνευματικόν; Τὸν αὐτὸν βέβαια Ἰησοῦν Χριστόν. Κατὰ τοῦτο λοιπὸν οὐδ' αὐτὴ δὲν εἶναι χωρισμένη. Κατὰ δὲ τὸ διοικητικόν, ποῖον; Τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσσίας. Κατὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ αὐτὴ εἶναι χωρισμένη καὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι. Διὰ τί, Κύριε Οἰκονόμε, (σὲ ἐρωτῶ ἐνταῦθα διακόπτων τὴν σειρὰν τοῦ λόγου) διὰ τί δὲν ἔδειχνες τὸν αὐτὸν ζῆλον καὶ ὑπὲρ τῆς ἐν Ῥωσσίᾳ Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐλθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα περικεκοσμημένος μὲ ἀδαμαντίνους σταυροὺς, καὶ βρίθων ἀπὸ χρυσίον, συμβουλεύεις καὶ ὑπενεργεῖς παλινδουλείαν τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν; *Μὴ κλέπτε νόφ· ἐπεὶ οὐ παρελεύσεαι οὐδέ με πείσεις.* Ὅτε λοιπὸν ἡ Ἑλλάς ὑπέκειτο εἰς τὸ Κράτος τοῦ Σουλτάνου, τότε καὶ αἱ ἐκκλησίαι τῆς Ἑλλάδος ἐφορεύοντο καὶ διευθύνοντο εἰς τὰς γενικὰς ὑποθέσεις ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τῆς ἐκεῖ ἱερᾶς Συνόδου, ὡς γενικοῦ καὶ πρώτου Ἐπισκόπου τῶν ὑπὸ τὸ αὐτὸ Κράτος Ἐπισκόπων· ἀλλὰ τὴν σήμερον, ἐπειδὴ ἡ Ἑλλάς εἶναι Κράτος αὐτόνομον καὶ ἀνεξάρτητον, ἔπρεπε φυσικὰ νὰ ἔχῃ καὶ Σύνοδον πάσης ξενοκρατορίας ἐλευθέραν καὶ ἀνεξάρτητον, ὡς γενικὸν ἐπίσκοπον πάντων τῶν ὑπὸ τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος Ἀνατολικῶν ἐπισκόπων, διευθύνοντα μὲν τὰ θρησκευτικὰ κατὰ τοὺς θρησκευτικοὺς ἢ ἐκκλησιαστικοὺς νόμους, συμμορφούμενον δὲ μετὰ τοὺς πολιτικοὺς κατὰ τὰ πολιτικά, καὶ συνεργοῦντα νομίμως, ἀδόλως, καὶ ἀνεπηρεάστως, εἰς τὴν ἠθικὴν μόρφωσιν καὶ πνευματικὴν ἀνάπτυξιν λαῶν ἐλευθέρων, ἰδίων βασιλέα καὶ

ἀναγινωσκόντων, ὅποιοι ποτ' ἂν ᾧσι, καὶ ὅπως ἂν πρὸς ἐμὲ ἔχωσι, νὰ κρίνωσιν, οὔτε εἰς εὖνοιαν, οὔτε εἰς ἄλλο τι χαριζόμενοι, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο προτιμῶντες, καὶ τὸ συμφέρον τῆς κοινῆς πατρίδος πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες.

Ὁ μὲν Κύριος Οἰκονόμος εὐκόλως, καὶ ὅπως ἤθελε, διήρесе τὴν σύντομον Ἀπάντησίν μου εἰς δέκα κεφάλαια, διὰ νὰ προμηθεύσῃ εἰς ἑαυτὸν ἀφορμὰς λόγων· ἐγὼ δὲ ὁμολογῶ ὅτι δὲν ἐδυνήθην νὰ ὑπαγάγω εἰς ὠρισμένον ἀριθμὸν κεφαλαίων τὴν μυριοκέφαλον αὐτοῦ Ἐπικρίσιν· καὶ ἤθελεν εἶσθαι ψυχροτάτη ἀπεραντολογία τὸ πρὸς πᾶσαν αὐτῆς λέξιν καὶ περίοδον ἀποκρίνεσθαι. Ὅθεν παραλείπων τὰ πολλὰ, πρῶτον θέλω ἐξετάσειν ὅσα τῶντι φαίνονται ἐξαίρετά τινα δείγματα καὶ τοῦ ἥθους καὶ τῆς κρίσεως τοῦ ἀνδρός· ἔπειτα θέλω μεταβῆναι εἰς τὰ δοκοῦντα ἰσχυρότατα τῶν ἐπιχειρημάτων αὐτοῦ, ὅπου κατορχούμενος ἐγείρει τρόπαια.

Ι. Ἐν πρώτοις λοιπὸν λέγει (Σελ. 5), ὅτι ὁ Βάμβας πραγματεύεται εἰς τὴν Ἀπάντησιν αὐτοῦ πρῶτον καὶ μέσον καὶ ἔσχατον, ὄνειδῆ καὶ λοιδορίας κατὰ τοῦ Οἰκονόμου, σημειῶν καὶ τὰς σελίδας τῆς Ἀπαντήσεως (1—5, 21—24). Ἀλλ' εἰς ταύτας τὰς σελίδας, καὶ εἰς ὅλην ἀπλῶς τὴν Ἀπάντησιν, ποῖα ὄνειδῆ καὶ λοιδορίαὶ λέγονται κατὰ τοῦ Οἰκονόμου; Οὕτω λοιπὸν ὁ Κύριος Οἰκονόμος εὐθὺς ἐκ προοιμίων καταγινώσκει τῶν κρινόντων αὐτὸν καὶ ἐμὲ τοσαύτην ἄγνοιαν, ἢ ἀδικίαν, ὥστε νὰ πιστεύσωσιν ὅτι πραγματεύομαι πρῶτον καὶ μέσον καὶ ἔσχατον, ὄνειδῆ καὶ λοιδορίας κατὰ τοῦ Οἰκονόμου, καὶ νομίζει ὅτι ἀγνοοῦσι τί σημαίνουν αἱ λέξεις ὄνειδος καὶ λοιδορία, καὶ τίνος ἐπεσβολίαι εἶναι τὸ ἀμέγαρτε, τὸ λογογράφει, τὸ θεματογράφει, καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα τῆς Ἐπικρίσεως αὐτοῦ προσφωνήματα, περὶ τῶν ὁποίων δὲν ἐνθυμήθη ὁποίαν ψῆφον προλαβὼν ἐξέδωκε καθ'

καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας μετέβαλε τοῦτο τὸ ἐπὶ τοῦ
αἰδίου λόγου μάλιστα, ὡς θεία τις προσηγορία, κυρια-
λεκτούμενον ἦν; κ. τ. λ. (Σελ. 89). Ἄλλ' ὦ καλὲ ἄν-
θρωπε, ὦ ἀδέκαστε κριτὰ, ὦ λέγων εὐχερῶς πᾶν ὅ,τι ἂν
βουλῇς, τί παραχαράττεις τὴν ἀλήθειαν; τί συκοφαντεῖς;
τί βλασφημίας πλάττεις; τοῦτο τὸ ἦν, ἐγὼ ὁ σημερινὸς Ἑλ-
λην λέγω ἦτον, ὁ Λατῖνος erat, ὁ Γάλλος était, ὁ Ἑβραῖος
τοῦ παριστάνει με ἄλλην τινὰ φωνήν, κ. τ. λ. Ποῖαν λοιπὸν
βλασφημίαν κάμνομεν λέγοντες καὶ νοοῦντες διὰ τῶν ἀ-
ναλόγων λέξεων καὶ φράσεων τῆς Γλώσσης ἡμῶν ἐκεῖνα, τὰ
ὅποια οἱ ἱεροὶ Εὐαγγελισταί, καὶ Ἀπόστολοι, καὶ Πατέρες,
καὶ Διδάσκαλοι, ἔλεγον καὶ ἐνόουν με τὰς τότε λέξεις καὶ
φράσεις;

Τοιαῦται συντόμως εἶναι αἱ ἐπικρίσεις, τὰς ὁποίας ὁ Οἰ-
κονόμος κάμνει καὶ εἰς τὴν σύντομον Ἀπάντησίν μου, καὶ εἰς
τὴν μετάφρασιν τῶν ἱερῶν Γραφῶν. Δὲν φαντάζομαι ποτὲ
ὅτι ἄνθρωπος ὢν, ἕκμα μετάφρασιν ἄπταιστον· οὐδ' αὖ-
τοί οἱ περὶ τὰ θεῖα σοφώτατοι πατέρες καὶ διδάσκαλοι ἡ-
μῶν τῶν ἐλαχίστων μαθητῶν, ὅτε ἔγραφον καὶ ἑρμήνευον,
νοῦν ἀνθρώπινον καὶ Γλῶσσαν ἀνθρωπίνην μεταχειριζόμενοι,
δὲν ᾔθελαν ἰδιοποιηθῆν τὸ εἰς μόνον τὸν θεὸν ἰδιάζον ἄπται-
στον. Τὸ νὰ ἀναφέρῃ ὅμως ὁ Οἰκονόμος, ἐν ᾧ κρίνει μετάφρα-
σιν γενομένην εἰς τὴν κοινὴν τῶν Ἑλλήνων γλῶσσαν, ὡς
σφάλματα ἀσυγχώρητα, καὶ ὡς βλασφημίας, διότι μετέφρα-
σα, πῖετε ἀπὸ αὐτὸ ὅλοι, ἐλεήσέ μας, ἀνευτάθη, ἦτον,
ἔκαμε, καὶ ἄλλα τοιαῦτα τῆς Γλώσσης ἐκείνων, διὰ τοὺς
ὁποίους μετέφρασα, τοῦτο δὲν εἶναι βέβαια κριτοῦ ἀπαθοῦς,
κριτοῦ δικαίου, ἀλλὰ βασκάνου καὶ σχολαστικοῦ σοφιστοῦ.
Ὡς ἐξετάσῃ καθ' ἑαυτὴν, ὅστις θέλει, τὴν μετάφρασιν, ὡς με-
τάφρασιν ὅμως γενομένην διὰ τοὺς σημερινοὺς Ἕλληνας, ὡς

Ἀπόσπασμα ἄλλης ἐπιστολῆς τοῦ Ἰλαρίωνος πρὸς
τὸν αὐτὸν Κ^{ον} Α.

Εἶδον τὰ περὶ Οἰκονόμου· νὰ εἶδωμεν τί ἔχει νὰ ἀποκριθῇ·
εἶναι ὅμως εὐρετῆς λόγων σοφιστικῶν καὶ ἀναιδῆς ῥήτωρ .

αὐχγ' Αὐγούστου κέ.

Ὁ Τορνοβου Ἰλαρίων.

Πρεσβύτερε Οἰκονόμε, οἴκτου μᾶλλον, παρὰ ἀγανακτή-
σεως ἄξιε ! μὲ τὸν ἰδιόν σου κάλαμον ἔγραψας καὶ ὑπέ-
γραψας τὴν αἰώνιον καταδίκην σου ἐνώπιον πάντων ἀνθρώ-
πων, καὶ ζώντων καὶ τῶν ἐπιγινομένων ! εἰς τὴν κατὰ τοῦ
Βάμβα Ἐπίκρισίν σου λέγεις, « Οὐ μόνον ὁ Οἰκονόμος ἐν πνεύ-
» ματι ἀληθείας καὶ πραότητος ἀπέδειξε πολλάκις καὶ διε-
» κήρυξε τὸ καθόλου (ὅσον διὰ τοὺς Ἕλληνας) μάταιον καὶ
» ἀθέμιτον καὶ ἐπιβλαβές τῆς χυδαίας τῶν Γραφῶν μετα-
» φράσεως . . . , ἀλλὰ καὶ ἄλλοι συνέκραξαν μετ' αὐτοῦ πολ-
» λοὶ καὶ ἀγαθοὶ, καὶ αὕτη πρὸ πάντων ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλη-
» σία (Σελ. 23, 24.) ». Εἰς δὲ τὴν πρὸς Ἰλαρίωνα ἐπιστολήν,
» μὲ πολλήν μου εὐφροσύνην ἔμαθον ὅτι ἐπεχειρίσθητε τῆς νέας
» Γραφῆς τὴν εἰς τὴν λαλουμένην Γλῶσσαν μετάφρασιν. Τὸ
» ἔργον εἶναι ἱερώτατον καὶ ὠφελιμώτατον . . . ἡ μετάφρασις
» ἀξιέπαινος . . . Τὸ κείμενον διαλευκαίνεται μὲ εὐκαίρους-
» παραφράσεις . . . ὁ τοῦ λόγου χαρακτήρ, καθ' ὃς πρεσβεύε-
» τε τῆς Γλώσσης ἀρχὰς, εἶναι σαφής, πλούσιος, κυριολε-
» κτικὸς, ἐμβριθής . . . Αὕτη εἶναι ἡ ψῆφός μου περὶ τοῦ και-
» νωφελεστάτου πόνου σας, Σεβασμιώτατε φίλε, τὴν ὅποιον
» καὶ ἐπαινῶ καὶ σέβομαι κατὰ χρέος. Ἐχῶ καὶ ἐγὼ τριῶν
» ἐτῶν κόπους εἰς τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον κατ' ἀξίωσιν τινῶν
φιλοθέων ὁμογενῶν . . . »

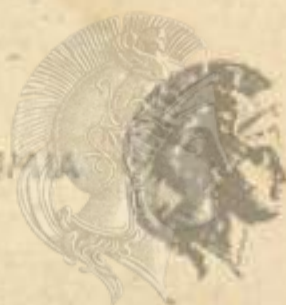
τάφρασιν, ὅχι ὡς κοινήν, ἀλλ' ὡς χυδαίόγλωσσον, ὡς ἔχουσιν καὶ λέξιν καὶ φράσιν τῶν ξυλοφόρων καὶ κοπρολόγων.

ια. Ὅτι συκοφαντεῖ τὴν μετάφρασιν ὡς πλήρη βλασφημιῶν.

ιβ'. Ὅτι συκοφαντεῖ τὴν μετάφρασιν ὡς κακοβούλως γενομένην ἐκ τοῦ Ἑβραϊκοῦ.

Τέλος, ὁ σοφὸς καὶ φιλογενὴς Οἰκονόμος κείρων ἐμέ, αὐτὸς ἑαυτὸν ἀνεκάλυψεν ὅποῖος εἶναι καὶ νοῦν καὶ ψυχὴν καὶ καρδίαν.

ΤΕΛΟΣ.

κακῶς μεταφρασμένον εἰς τοὺς Ἑβδομήκοντα, ὡς τὸ τοῦ Ἡσαίου, τὸ ὁποῖον (ὁμοῦ μὲ ἄλλα τινὰ μέρη τῆς Ἑλληνικῆς μεταφράσεως) ἔφθασεν εἰς ἡμᾶς ἐν κακῇ καταστάσει, ἀδιόρθωτον, καὶ μὲ πολλὰς ἐλλείψεις, καὶ παρενθήκας (interpolations). Ἡ μετάφρασις δὲ τοῦ προφήτου Δανιὴλ ἦτο τόσο ἡμαρτημένη, ὥστε ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία ἐδέχθη ἀντ' αὐτῆς τὴν τοῦ Θεοδοτίωνος.

Ἡ μετάφρασις τῶν βιβλίων τῶν Κριτῶν, τῆς Ῥούθ, τοῦ Σαμουὴλ, καὶ τῶν Βασιλειῶν, δὲν εἶναι ὁμολογούμενον πότε ἔγεινεν ὁ μεταφραστὴς ὅμως φαίνεται ὅτι ἦτον ὁ αὐτός· καὶ ἂν δὲν μεταχειρίζεται τόσο πολλοὺς Ἑβραϊσμοὺς, δὲν λείπουσιν ὅμως καὶ εἰς αὐτόν.

Οἱ Βιβλικοὶ φιλόλογοι σκεφθέντες ἐκ τίνων χειρογράφων ἔγεινεν ἡ μετάφρασις τῶν Ἑβδομήκοντα, ἰδοὺ τί λέγουσι περὶ τούτου. « Ἐχομεν ἰσχυρότατον λόγον νὰ πιστεύσωμεν, » ὅτι μετὰ τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορ καταστροφὴν τοῦ ναοῦ, ἴσως καὶ ἔτι πρότερον, τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον » διὰ τὰς ἰδιαιτέρας ἀντιγραφὰς ἦτον εἰς πολὺ χειροτέραν » κατάστασιν, παρ' ὅσον ποτὲ ἐστάθη ὕστερον ἀφοῦ ὁ Ἐζρας » ἔκαμεν ἐπιθεώρησιν τῶν ἱερῶν βιβλίων. Αἱ ἐσφαλμέναι » αὗται ἀντιγραφαὶ ἦτον ἐπόμενον νὰ πολυπλασιασθῶσι καθ' » ὅλον τὸν καιρὸν τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ νὰ διασπαρῶσιν εἰς » Ἀσσυρίαν, Περσίαν, Αἴγυπτον, καὶ συντόμως εἰς ὅλους τοὺς » τύπους τῆς διασπορᾶς τῶν Ἑβραίων. Τὸ κείμενον, ὡς ἦτον » ἐπιθεωρημένον ὑπὸ τοῦ Ἐζρα, εἶχεν ἀναμφιβόλως μεγαλη- » τέραν ὑπόληψιν παρὰ ὅποιαδήποτε ἐκ τούτων τῶν ἀντι- » γραφῶν, ἂν καὶ ἦσαν ἀρχαιότεραι. Ἡ ἔκδοσις αὐτοῦ διε- » δέχθη, ὡς ἔπρεπε, τὴν τιμὴν αὐτογράφου βιβλίου (διότι » τὰ αὐτόγραφα τῶν θεοπνεύστων συγγραφέων εἶχαν ὀλοκλή- » ρως ἀφανισθῇ), καὶ ἔκτοτε ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ μόνη πηγὴ αὐ-

α. Ὅτι ἡ Ἐπίκρισις αὐτοῦ γέμει, ὡς τάφος κεκονιαμένος, ὕβρεων καὶ λοιδοριῶν.

β. Ὅτι ψεύδεται, λέγων ὅτι ὁ Βάμβας πραγματεύεται ἀπολογία ὑπὲρ τοῦ Κυρίου Φαρμακίδου.

γ. Ὅτι γίνεται διάβολος, διαβάλλων τὸν Φαρμακίδην ὡς συγγραφέα τῆς ἐκδοθείσης ἀνωνύμως ἐπιστολῆς κατὰ τοῦ Βάμβας παροικοῦντος ἐν Κερκύρα.

δ. Ὅτι συκοφαντεῖ, λέγων ὅτι ὁ Βάμβας ἐξύβρισε τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν.

ε. Ὅτι συκοφαντεῖ ἔτι φρικωδεστέραν συκοφαντίαν, λέγων ὅτι ὁ Βάμβας ἐξύβρισε τὴν ἐκτὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν.

ς. Ὅτι ὑβρίζει καὶ συκοφαντεῖ τὴν ἱερὰν σύνοδον τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, τὸν Θρόνον αὐτοῦ, καὶ ἅπαν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, καὶ ὑποσκάπτει τὸ ἐφ' ἑαυτὸν τὴν Ἑλληνικὴν ἀνεξαρτησίαν, λέγων ὅτι ἡ ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησία φρίσσει τὸν βίαιον αὐτῆς χωρισμὸν ἀπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχείου.

ζ. Ὅτι ὑβρίζει ἀπανθρώπως καὶ ἀσεβῶς τὸν Κοραῆν ἀποθανόντα.

η. Ἐναντίον τοῦ θείου σκοποῦ, τῶν ῥητῶν παραγγελμάτων τοῦ Κυρίου ἡμῶν, καὶ τῶν ἱερῶν αὐτοῦ Ἀποστόλων, καὶ τῶν Πατέρων καὶ Διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τοῦ ἀνθρώπινου λογικοῦ, καταδιώκει σοφιστικῶς τὴν εἰς τὴν κοινὴν Γλῶσσαν μετάφρασιν τῶν ἱερῶν Γραφῶν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς πρότερον ἐπήνει, καὶ δολίως συνεφώνει ἐν Πετρούπολει.

θ. Ὅτι ἀτίμως καὶ ψευδαδέλφως ἐπιβουλεύεται καὶ διαβάλλει τὸν Ἰλαρίωνα.

ι. Σατυρίζει μὲ σοφιστικὴν ἀναίδειαν τὴν γενομένην με-

αὕτη εἶναι ἡ διήγησις τοῦ Ἀβούλ Φατὰχ, κεκαθαρισμένη ὁμῶς ἀπὸ πολλὰς θαυματολογίας, μὲ τὰς ὁποίας οἱ Σαμαρεῖται εἶχαν στολίσειν αὐτὴν ὅχι ὀλιγώτερον παρὰ οἱ Ἰουδαῖοι τὴν ἰδικὴν των.

Ἡ διήγησις τῆς μεταφράσεως τῶν ἑβδομήκοντα μεμιγμένη μὲ τόσα μυθώδη πράγματα, χάνει δικαίως τὸν ἱστορικὸν χαρακτῆρά της. Πρέπει ὁμῶς ἀναμφιβόλως νὰ ὑπάρχη τις ἀλήθεια ἐγκεκρυμμένη· πλὴν εἶναι δύσκολον νὰ διακρίνη τις τὸ ἀληθὲς ἀπὸ τὸ ψευδές. Ὅσα ἐδυνήθημεν νὰ συνάξωμεν ἐκ τῶν παρατηρήσεων ἡμῶν περὶ ταύτης τῆς πεφήμου μεταφράσεως, εἶναι τὰ ἀκόλουθα.

Εἶναι πιθανὸν ὅτι οἱ ἑβδομήκοντα μεταφραστοὶ, ὡς λέγονται, μετέφρασαν τὴν Πεντάτευχον ἐπὶ τῆς συμβασιλείας Πτολεμαίου τοῦ Λάγου, καὶ Φιλαδέλφου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Ὁ Ψευδαριστέας, ὁ Ἰώσηπος, ὁ Φίλων, καὶ πολλοὶ ἄλλοι συγγραφεῖς, τοὺς ὁποίους ἤθελεν εἶσθαι περιττὸν νὰ ἀπαριθμῶ, ἀναφέρουσιν ὅτι ἡ μετάφρασις αὕτη ἐγένεεν ἐπὶ τῆς βασιλείας Πτολεμαίου τοῦ β', ἢ τοῦ Φιλαδέλφου· ἀλλ' ὁ Ἰωσήφ, ὁ Βέν Γορίων ἐκ τῶν Ῥαββίνων, ὁ Θεοδώρητος καὶ ἄλλοι πολλοὶ χριστιανοὶ συγγραφεῖς, ἀνάγουσι τὴν ἐποχὴν ταύτην εἰς τὸν καιρὸν Πτολεμαίου τοῦ Λάγου· ὥστε αἱ δύο αὗται παραδόσεις δύνανται νὰ συμβιβασθῶσι μόνον ἐὰν ὑποτεθῇ ὅτι ἡ μετάφρασις ἐγένεεν εἰς τὰ δύο ἔτη, καθ' ἃ Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος συνεβασίλευε μὲ τὸν πατέρα του, τὸ ὁποῖον συμπίπτει μὲ τὸ τρίτον καὶ τέταρτον ἔτος τῆς ἑκατοστῆς καὶ εἰκοστῆς τρίτης Ὀλυμπιάδος, ἡγουν περὶ τὸ 286 καὶ 285 πρὸ Χριστοῦ. Πρὸς τούτοις, ἡ μετάφρασις αὕτη δὲν ἐγένεεν οὔτε κατὰ διαταγὴν τοῦ Πτολεμαίου, οὔτε κατ' αἴτησιν, ἢ ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιαν, Δημητρίου τοῦ Φαληρέως, ἀλλ' οἴκοθεν ἐπεχειρίσθησαν αὐτὴν οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς χρῆσιν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ

κατὰ τοὺς καιροὺς, κατὰ τὰ παθη, κατὰ τὰς ἰδιοτελείας σου, συµμεταβάλλεις καὶ γνώμην καὶ γλῶσσαν, καὶ δὲν εἶναι διὰ σὲ οὐδὲν βέβαιον ἢ ἀβέβαιον, οὐδὲν ἀληθές ἢ ψευδές, οὐδὲν θεμιτὸν ἢ ἀθέμιτον, ἀλλὰ νῦν μὲν οὕτω, νῦν δ' ἄλλως; καὶ καπηλικῶς ἐπιγράφεις ἢ ἀπαλείφεις τὸ σεβαστὸν ὄνομα τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας; Αἱ ἐκδιδόμεναι ἐκ τοῦ Πατριαρχείου διαταγαὶ ἐναντίον τοῦ κοινοῦ φωτισμοῦ, οἱ μετὰ θάνατον διωγμοὶ ἐκείνου τοῦ σοφοῦ καὶ εὐσεβοῦς Κοραῆ, διότι ἔγραφεν ὑπὲρ τῆς Εὐαγγελικῆς ἀληθείας, καὶ ἐξήλεγχε τὰς ἀντιχρίστους καὶ λαοφθόρους καταχρήσεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν, αἱ πυρπολήσεις τῶν ἠθικωτάτων καὶ μηδὲν βλάσφημον ἐχόντων βιβλίων, αἱ αὐθαίρετοι χρηματικαὶ εἰσπράξεις ἐπὶ τῷ σεμνῷ ὀνόματι; τὰ ἀνέκαθεν γενομισμένα, αἱ μὴ κατὰ δοκιμασίαν καὶ ἐκλογὴν, ἀλλὰ κατὰ πλειοδοσίαν ἢ χάριν γινόμεναι χειροτονίαι ἀρχιερέων καὶ ἱερέων, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐναντία ὄντα τοῦ θειοτάτου καὶ καθαρωτάτου πνεύματος τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως, καὶ τῶν Ἀποστολικῶν καὶ Συνοδικῶν κανόνων, ἐναντία ὄντα τοῦ ὀρθοῦ λόγου, καὶ σκανδαλώδη εἰς λαὸν μάλιστα εὐαίσθητον καὶ ὀξύνουν, εἶναι κατὰ σὲ πράξεις τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας! Ὅσα δέ ποτε ἐνεκρίθησαν καλὰ καὶ συμφέροντα εἰς τὸν Χριστιανικὸν λαόν, τὰ ὅποια καὶ σὺ αὐτὸς ἐπεκρότεις ἐγκωμιάζων καὶ εὐφημῶν ὡς πράξεις ἱερωτάτας καὶ κοινωφελεστάτας τῆς κοινῆς ἡμῶν μητρὸς Ἐκκλησίας, ταῦτα διὰ τὴν μεταβολὴν τῶν προσώπων ἢ τῶν περιστάσεων, καταδιώκεις ὡς ἀνίερα, ἀθέμιτα, ἐπιβλαβῆ, καὶ ἐναντία τῆς Ἐκκλησίας, συγχέων μὲ τὰ ἀνθρώπινα πρόσωπα τὴν, ὡς λέγεις καὶ σὺ (Σελ. 179), ὄντως εὐμενεστάτην βραβεύτριαν καὶ χορηγὸν τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ! Ναί, ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ εἶναι εὐμενε-

Καὶ εἰς τὴν Ἐπίκρισιν τὴν κατ' ἐμοῦ καὶ εἰς τὴν ἐπιστολὴν τὴν πρὸς Ἰλαρίωνα ὁ λόγος εἶναι περὶ μεταφράσεως τῶν ἱερῶν Γραφῶν εἰς τὴν λαλουμένην Γλῶσσαν· λέγεις λοιπὸν περὶ τοῦ αὐτοῦ ἔργου,

(εἰς τὴν ἐπιστολὴν.) *Τὸ ἔργον εἶναι ὠφελιμώτατον, κοινωφελές, κοινωφελέστατον.*

(εἰς τὴν Ἐπίκρισιν.) *Τὸ ἔργον εἶναι μάταιον καὶ ἐπιβλαβές.*

(εἰς τὴν ἐπιστολὴν.) *Τὸ ἔργον εἶναι ἱερώτατον.*

(εἰς τὴν Ἐπίκρισιν.) *Τὸ ἔργον εἶναι ἀθέμιτον.*

Τοιαῦται τινὲς ἀντιφάσεις συμπεραίνονται, ἐάν τις παραβάλλῃ καὶ ὅσα λέγει εἰς τὴν πρὸς Ἰλαρίωνα ἐπιστολὴν περὶ τῆς μεταφράσεως αὐτοῦ πρὸς ὅσα γράφει κατὰ τοῦ Βάμβια εἰς τὴν Ἐπίκρισιν.

Δυσκοῦν θάτερον, Οἰκονόμε· ὅτε ἀπεδέχου καὶ ἐπὴνεις τὸ ἔργον ὡς κοινωφελέστατον καὶ ἱερώτατον, ἢ ἐφρόνεις καὶ ἐψήφίζεις οὕτω, πεπεισμένος ὢν καὶ πεπληροφορημένος περὶ τῆς ἱερότητος καὶ κοινωφελείας αὐτοῦ, ἢ ὑπεκρίνου χαριζόμενος. Ἐὰν ἐφρόνεις καὶ ἐψήφίζεις οὕτω συμφώνως μὲ τὸν Πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μὲ τὸν ἱεροσολύμων, μὲ τὸν ἅγιον Σιναίου, μὲ τοὺς Πρίγκηπας, μὲ ἄλλους ἐπισήμους πολιτικοὺς καὶ ἐκκλησιαστικοὺς, καὶ μὲ τοὺς φιλοθεοὺς ὁμογενεῖς, κατ' ἀξίωσιν τῶν ὑποίων λέγεις ὅτι καὶ σὺ εἶχες τριῶν ἐτῶν κόπους εἰς τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, τὴν σήμερον κατηγορῶν αὐτὸ ὡς ἔργον μάταιον καὶ ἀθέμιτον καὶ ἐπιβλαβές, εἴτε διὰ πάθος προσωπικόν, εἴτε διὰ νὰ ὑπηρετήσῃς ὡς κόλαξ καὶ μισθωτὸς εἰς σκοποὺς ἄλλους, ἀποδεικνύεσαι ἀρνητῆς καὶ προδότης τῆς ἀληθείας, τῶν ἱερωτάτων καὶ κοινωφελεστάτων πραγμάτων, καὶ αὐτοῦ τοῦ ἔθνους σου, ἐπειδὴ λέγεις τοῦλάχιστον, ὅτι εἶσαι Ἕλλην. Ἐὰν πάλιν ὑπεκρίνου χαριζόμενος, καὶ ἤξευρες ὅτι εὐρίσκοντο εἰς πλάνην καὶ Πατριάρχαι, καὶ ὁ Σιναίου, καὶ οἱ Πρίγκηπες, καὶ οἱ ἐπίσημοι πολιτικοὶ καὶ ἐκκλησιαστι-

οἱ ἦσαν γεννημένοι εἰς τὴν Αἴγυπτον. Οὕτω τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου δὲν ἐκφράζουσι διὰ τῆς Ἑλληνικῆς λέξεως κτίσις, ἀλλὰ διὰ τῆς, γένεσις, τὴν ὁποίαν λέξιν οἱ φιλόσοφοι τῆς Ἀλεξανδρείας μετεχειρίζοντο, ἐννοοῦντες τὴν ἀρχὴν τοῦ παντός. Τὴν Ἑβραϊκὴν λέξιν Θουμμίμ, σημαίνουσαν τελειότητα, μεταφράζουσιν ἀλήθεια (1).

Ἡ διαφορὰ πρὸς τούτοις τοῦ λεκτικοῦ ὕφους ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ μετάφρασις δὲν ἔγεινεν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ὑπὸ τῶν αὐτῶν μεταφραστῶν, οὐδὲ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους. Ὁ καλῆτερος ἐξ αὐτῶν καὶ ἀξιώτερος ἦτον ὁ μεταφραστὴς τῆς Πεντατεύχου, ἐγκρατὴς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Ἑβραϊκῆς. Ἡκολούθησεν ἀκριβῶς κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον, καὶ μετεχειρίσθη πολλαχοῦ τὰς πλέον καταλλήλους καὶ ἐκλεκτάς φράσεις.

Ἡ μετάφρασις τῶν παροιμιῶν ἔχει τὰ δευτερεῖα τῆς Πεντατεύχου κατὰ τὴν πίστιν καὶ τὴν τοῦ λεκτικοῦ ἀξίαν· ὁ μεταφραστὴς ἐγνώριζε καλῶς καὶ τὰς δύο Γλώσσας.

Ὁ μεταφραστὴς τοῦ Ἰώβ, ἐγγεγυμνασμένος εἰς τοὺς Ἑλλήνας ποιητάς, μεταχειρίζεται ὕφος γλαφυρώτερον καὶ μᾶλλον ἐπιχειρημασμένον· δὲν ἦτον ὁμῶς ἀρκετὰ ἐγκρατὴς τῆς Ἑβραϊκῆς Γλώσσης καὶ φιλολογίας· ὅθεν ἡ μετάφρασις αὐτοῦ εἶναι συχνότατα ἡμαρτημένη. Πολλὰ ἱστορικὰ χωρία παρεντίθενται, καὶ πολλὰ εἰς τὰ ποιητικὰ μέρη λείπουσιν. Ὁ Ἱερώνυμος σημειώνει εἰς τὰ προλεγόμενα τοῦ Ἰώβ, ἑπτακόσια ἢ ὀκτακόσια ἐλλείποντα χωρία, τὰ ὁποῖα ἀναπληροῖ ἐκ τῆς διὰ τοῦ Ὠριγένους μεταφράσεως τοῦ Θεοδοτίωνος.

(1) Ἐξοδ. κή. 30. Ὁ λόγος τούτου φαίνεται ἐκ τοῦ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου, ὃς τις λέγει περὶ τοῦ Προέδρου τῶν παρ' Αἰγυπτίσις δικαστηρίων ὅτι « ἐφόρει περὶ τὸν τράχηλον ἐκ χρυσοῦς ἀλύσειας ἡρτημένον ζώδιον, * τῶν πολυτελῶν λίθων, ὃ προσηγόρευεν ἀλήθειαν (βιβλ. α', 48) ».

3. Λέγει (Σελ. 5), ὅτι ὁ Βάμβας ἐξύβρισε τὴν Αὐτικὴν ἐκκλησίαν ὡς ἐμποδίζουσιν τὴν ἀνάγνωσιν τῶν θείων Γραφῶν.

Ἐξύβρισις λοιπὸν εἶναι καὶ τοῦτο, Κύριε Οἰκονόμε, ὅτι λέγω (1) « μόνη ἡ ἐκκλησία τῆς Ῥώμης ἐτόλμησε νὰ ἐμπο- » δίσῃ εἰς τὸν δυστυχῆ λαόν της τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἱερῶν « Γραφῶν; ». Τὰ πάντα ἀλλοιοῦνται καὶ μεταβάλλουν καὶ φύ- σιν καὶ ὄνομα ὑπὸ τὸν μαγικὸν κάλαμον τοῦ Οἰκονόμου, ὅταν δὲν συμφωνῶσι μὲ τὰ πάθη καὶ τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ. Λέγει τις τὴν ἑαυτοῦ γνώμην περὶ πραγμάτων ὑπαγομένων ὑπὸ τὴν ἀνθρωπίνην ἔρευναν καὶ κρίσιν; Ἄσεβεῖ. Γράφει καὶ ὡς χριστιανὸς καὶ ὡς πολίτης τὰ δοκοῦντα ὑπὲρ τῆς κοινῆς ὠφελείας; Βλασφημεῖ. Ἐλέγχει ἀντιθέους καὶ λαοφθόρους κα- ταχρήσεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν; Ἐξυβρίζει. Δὲν ἐξυβρίζει, Κύ- ριε Οἰκονόμε, ὁ ἐλέγχων τὰς καταχρήσεις πρὸς κατάργησιν αὐτῶν, καὶ παῦσιν τῶν ἐκ τούτων προξενουμένων κακῶν, ἀλλ' οἱ πράττοντες τὰς καταχρήσεις, καὶ οἱ συνηγοροῦντες τοῖς πράττουσιν αὐτάς, οὗτοι ἐξυβρίζουσι καὶ εἰς θεὸν καὶ εἰς ἀνθρώπους, μιὰ καὶ ἄδικα πάθη καὶ σκοποὺς περικαλύ- πτοντες μὲ ὀνόματα τοῦ καθαρωτάτου καὶ δικαιοτάτου Θεοῦ, καὶ καθιεροῦντες τὰς πηγὰς τῆς διαφθορᾶς καὶ δυστυχίας τῶν λαῶν. Ὁ Βάμβας, καὶ πᾶς χριστιανὸς, ὅστις συλλογί- ζεται τὴν θεϊότητα καὶ φιланθρωπίαν τῆς μόνης ἀμωμήτου διδασκαλίας καὶ ἠθικῆς τοῦ θεανθρώπου Ἀρχηγοῦ καὶ Θεμε- λιωτοῦ τῆς χριστιανικῆς πίστεως, λυπεῖται, Κύριε Οἰκονόμε, καὶ φρίττει, πῶς ἐγεννήθησαν τοσαῦτα σχίσματα, καὶ ἐτολ- μήθησαν τοσοῦτοὶ ἀπάνθρωποι καὶ θηριώδεις διωγμοὶ, σφα- γαὶ, καὶ πυρκαϊαί, μεταξύ τῶν λατρευόντων τὸν αὐτὸν Σω- τῆρα καὶ Κύριον καὶ Διδάσκαλον! Μένων δὲ πιστὸς εἰς τὴν

(1) Σύντομ. ἀπάντ. ὑπὸ Ν. Βάμβα, Σελ. 12.

κοί, καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι φιλόθιοι ὁμογενεῖς, σὺ δὲ μόνος ἐσκέπτου καὶ ἔκρινες ὀρθῶς, πάλιν καὶ διὰ τοῦτο ἐξελέγχεσαι προδότης τῆς ἀληθείας, καὶ τῆς πλάνης σύμψηφος καὶ συνομολογητής· διότι ἔπρεπε νὰ γράφης καὶ νὰ φωνάζῃς, μάταιον καὶ ἀθέμιτον καὶ ἐπιβλαβὲς εἶναι ἡ μετάφρασις τῶν Γραφῶν εἰς τὴν ὁμιλουμένην γλῶσσαν· σὺ δὲ ὅλον τὸ ἐναντίον, ἐπήνεις τὸ ἔργον, καὶ ἐν Πιερουπόλει κατηγορεῖς τὴν μετάφρασιν τοῦ συναδελφοῦ σου, ἐπρόβαλες νὰ κάμῃς σὺ καλλιτέραν. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα τίς νὰ μὴ φρίξῃ τὴν διαφθορὰν τῆς ψυχῆς σου; Ὁ Ἰλαρίων ἀνατίθεται εἰς σὲ τὴν ἐπικρίσιν τῆς μεταφράσεώς του, καὶ σὲ ἐπιτρέπει νὰ δώτῃς περὶ αὐτῆς τὴν ψῆφόν σου ἐν συνειδήσει· ἐπικρίνας δὲ αὐτήν, ψηφίζεις οὕτω· «Σοφὲ Ἀρχιμανδρίτα, σᾶς λέγω εἰλικρινῶς, « ὅτι, ὅσον ἡδυνήθη νὰ καταλάβῃ ἡ ἀσθένειά μου, ἡ μετάφρασις ἀξιέπαινος· λάμπει πανταχόθεν ἡ ἀμφιλαφὴς περὶ « τὴν ἱερὰν σοφίαν μελέτη σας. Τὸ ἀκήρατον ὕψος τῶν θεογράφων λογίων εἶναι τῶν ἐννοιῶν σας ὁ πρῶτιστος σκοπός. « Τὸ κεῖμενον διαλευκαίνεται μὲ εὐκαίρους παραφράσεις, αἱ « ὅπου αἱ ἂν καὶ προστίθενται, δικαιολογοῦνται ὅμως πολυλάκις διὰ τὴν ἀνάγκην τῆς σαφηνείας. Ὁ τοῦ λόγου χαρακτήρ, καθ' ὃς πρεσβεύετε τῆς Γλώσσης ἀρχάς, εἶναι σαφής, « πλούσιος, κυριολεκτικὸς, ἐμβριθής ». Ἐλθὼν δὲ εἰς Πιερουπόλιν, κατηγορεῖς πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Ῥωσικῆς Βιβλικῆς Ἐταιρείας τὴν αὐτὴν μετάφρασιν, λέγων βέβαια τὰ ἐναντία τῶν ἐπαίνων, καὶ προσφέρεις νὰ κάμῃς σὺ ἄλλην καλλιτέραν. Ἀλλ' ὁ Πρόεδρος καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ ἀναγνόντες ἔπειτα ἴσον τῆς πρὸς τὸν Ἰλαρίωνα ἐπαινετικῆς ἐπιστολῆς σου, καὶ ἰδόντες τὴν βδελυρὰν δολιότητά σου, ἀπέρριψαν φρίττοντες τὴν προσφορὰν. Ἄκουε λοιπὸν καὶ ἐνταῦθα τὸν δίκαιον τοῦτον ἐλεγχὸν παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, τὸν ὁποῖον μαρτύρεσαι μὲ

σύντομον Ἀπάντησιν (Σελ. 13) « τὰς θεοπνεύστους Γραφάς,
 » αἵτινες ἐγράφησαν πρὸς φωτισμὸν τῶν ἀνθρώπων, αἵτινες
 » ἠλευθέρωσαν τὸν κόσμον ἀπὸ τὴν λατρείαν τῶν εἰδώλων,
 » ἐπανέφεραν τὸν πεπλανημένον ἄθρωπον εἰς τὸν μόνον ἀλη-
 » θινὸν Θεὸν, ἡμέρωσαν τὰ ἄγρια ἔθνη, κατέπαυσαν τὴν ἀν-
 » θρωποδουλείαν, καὶ θέλουν ἐξαλείψαι τὴν ἀτιμίαν ταύτην
 » τῆς εἰκόνης καὶ ὁμοιώσεως τοῦ Θεοῦ, ὅπου καὶ ἂν ὑπάρχῃ
 » ἀκόμη, συνῆψαν τοὺς λαοὺς εἰς μίαν παγκόσμιον ἀδελφό-
 » τητα ὑπὸ τὸν αὐτὸν οὐράνιον Πατέρα, ταύτας τὰς θεοπνεύ-
 » στους γραφάς κατακρίνουν καὶ ἐμποδίζουν ὡς ἐπικίνδυνα
 » βιβλία!». Ἐκ τούτων τῶν ἀποτελεσμάτων τὴν μὲν κατάρ-
 γησιν τῆς ἀνθρωποδουλείας ἀρνεῖται σοφιστικῶς, διότι σώ-
 ζεται ἀκόμη εἰς μέρη τινά. Ἀλλὰ καὶ ἡ εἰδωλολατρεία σώζεται
 εἰς μέρη τινά· ἄρα δὲν κατώρθωσαν οὐδὲν αἱ ἱεραὶ Γραφαί;
 Τί δὲ λέγει περὶ τοῦ ὅτι συνῆψαν τοὺς λαοὺς εἰς μίαν παγ-
 κόσμιον ἀδελφότητα ὑπὸ τὸν αὐτὸν οὐράνιον Πατέρα; δι-
 ὅτι περὶ τούτου μάλιστα εἶναι ὁ λόγος ἐνταῦθα. « Ἡμεῖς δ' ἐν
 » τούτοις θαυμάζομεν (λέγει) διὰ τὸν δεύτερον ἔπαινον τῶν
 » Γραφῶν, πῶς δηλονότι ὁ τῆς ὀρθοδόξου Ἑλλάδος υἱὸς καὶ
 » πολίτης Βάμβας παρέσχε τοσοῦτον πλάτος καὶ μῆκος καὶ
 » πάχος εἰς τὴν παγκόσμιον ἀδελφότητα, τὴν ὁποίαν (καθὼς
 » λέγει) συνῆψαν αἱ Γραφαὶ ὑπὸ τὸν αὐτὸν οὐράνιον πα-
 » τέρα! κ.τ.λ. (Σελ. 130)». Ἴδου τί ἐκήρυττεν ὁ αὐτὸς οὗτος
 ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἄμβωνος. « Πλησίον τοῦ ἀνθρώπου εἶναι πᾶς ὁμό-
 » φυλος ἄνθρωπος, συγγενὴς ἢ ξένος, ὁμόπατρις ἢ ἀλλοδαπός,
 » ἀλλότριος ἢ ὁμογενὴς, ἄγνωστος ἢ γνώριμος, πᾶς ἀπλῶς
 » υἱὸς τῆς γῆς, τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ φύραμα, τοῦ αὐτοῦ ὑψίστου
 » πατρὸς δημιουργημα, τῆς αὐτῆς λογικῆς φύσεως συμμε-
 » τοχος καὶ συγκοινωνός,..... Ἴδου ὁ ὑψηλὸς τοῦ ἀνθρώπου
 » διορισμός· ἐπλάσθη νὰ ἀγαπᾷ καὶ νὰ ἀγαπᾶται. Εἰσῆχθη

» εἰς τὸν κόσμον νὰ ἔχῃ συναδελφοὺς καὶ συμπολίτας ἅπαντας
 » τοὺς ἀνθρώπους, καὶ πατρίδα μὲν ὅλην τὴν οἰκουμένην, ὅρια
 » δὲ τῆς πατρίδος, τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ (1)». Ἄν ἔχῃ πῆχυν
 δικαιοσύνης καὶ ἀληθείας ὁ Κύριος Οἰκονόμος, ὅς εἶπῃ, τίς
 παρέσχε μεῖζον πλάτος καὶ μῆκος καὶ πάχος εἰς τὴν παγ-
 κόσμιον ἀδελφότητα καὶ ἂν οὗτοι οἱ ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος λόγοι
 συμφωνῶσι μὲ τοὺς σημερινοὺς χλευασμοὺς τῆς διὰ τῶν ἱερῶν
 Γραφῶν παγκοσμίου ἀδελφότητος. Ἰδοὺ τί γράφει καὶ εἰς τὸν
 πρὸς τοὺς Ἕλληνας προτρεπτικόν. « Ταῦτα γνωρίζοντες καλῶς,
 » ὦ φίλοι Συμπατριῶται, μὴ ταραττεσθε διὰ τὰς κατηγορίας
 » τῶν ἀλλογενῶν. Οἱ ἄνδρες οὗτοι δὲν ἐξεύρουσιν, ἴσως, ὅποιον
 » θηρίον εἶναι ὁ Τοῦρκος! εἰ δὲ καὶ τὸν ἐξεύρουσι, καὶ πάλιν
 » μᾶς ὑβρίζουσι, μὴ δ' οὕτως ἀγανακτῆτε. Εὐχεσθε μάλιστα,
 » ἀδελφοί μου, ὑπὲρ αὐτῶν· εἶναι καὶ αὐτοὶ ἀδελφοί μας, μετὰ
 » τῶν ὁποίων μᾶς ἔχει συνδεδεμένους ὁ Σταυρὸς καὶ τὸ Εὐαγ-
 » γέλιον. Μέρος εἴμεθα τῆς μεγάλης οἰκογενείας τῆς χριστια-
 » νικῆς πίστεως, ἥτις βασιλεύει εἰς τὴν Εὐρώπην (2)». Ὁ
 Κύριος λοιπὸν Οἰκονόμος εἶναι ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Ἄμβωνος κύμ-
 βαλον ἀλαλάζον· ἀγωνίζεται ἐπὶ τοῦ βήματος τῆς ἀληθείας
 καὶ φιλανθρωπίας, ὥς οἱ ὑποκριταὶ τοῦ θεάτρου ἐπὶ τῆς σκηνῆς.

4. Προσθέτει ὅτι ἐξύβρισα καὶ τὴν ἐκτὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ
 Κράτους Ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν, διότι λέγω εἰς τὴν σύντομον
 Ἀπάντησίν μου (Σελ. 17): « λόγοι διεσπάρησαν, ὅτι ἡ Ἐκκλη-
 » σία τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, ἢ μὴ ἀναγνωρίζουσα κατὰ τὸ
 » πνευματικὸν ἄλλην κεφαλὴν παρὰ τὸν θεμελιωτὴν τῆς
 » χριστιανικῆς πίστεως, τὸν Κύριον καὶ Σωτῆρα ἡμῶν Ἰη-
 » σοῦν Χριστὸν, κατὰ δὲ τὸ διοικητικὸν μέρος ἔχουσα ἀρχηγόν

(1) Λόγος ἐκκλησ. κ.τ.λ. ὑπὸ Ο. Κ. Ο. Σελ. 65.

(2) Προτρεπτικ. πρὸς τοὺς Ἕλλ., ὑπὸ Ο. Κ. Ο. Σελ. 271.

» ἀπάντων· εἰς ἡμᾶς δὲ ἀρκεῖ νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἡ
 » ἀμάθεια ἔπρεπεν ἀναγκαίως νὰ ᾔηται ἡ συνέπεια αὐτοῦ· δι-
 » ὅτι ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἁγίων Γραφῶν εἰς Γλῶσσαν κοινὴν
 » ἦτον αὐστηρῶς ἀπηγορευμένη, καὶ ἐπομένως ἐμποδισμένη
 » εἰς ὅλους σχεδὸν τοὺς πιστούς. Ἐὰν δόξαι ἡ ἀλήθεια, εἴτε
 » θεολογικαὶ, εἴτε φιλοσοφικαὶ, δὲν συνεφώνουν μὲ τὰ συστή-
 » ματα τῶν ἱεροδικῶν (des inquisiteurs), ἐθεωροῦντο ὡς
 » αἰρετικαὶ, κακὸδόξοι, ἢ τοῦλάχιστον ὑποκτοὶ αἵρέσεως, καὶ
 » συνεπέφερον καταδιωγμὸν τῶν ἀνθρώπων· ὅθεν τὸ ἀνθρώ-
 » πινον πνεῦμα ἔπρεπε νὰ τρέμῃ τὴν χρῆσιν τῶν λογικῶν του
 » δυνάμεων (I)». Λέγε σὺ τώρα, σοφὲ Οἰκονόμε, «ὅποιαδὴ-
 » ποτ' ἂν ὑπάρχῃ καθ' ἑαυτὴν ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία, ὅσον κατὰ
 » τοῦτο προφανῶς αὐτὴν ὁ Βάμβας ἀδικεῖ λέγων, ὅτι κρατεῖ
 » τοὺς λαοὺς αὐτῆς ἀμαθεῖς τῶν θείων Γραφῶν (Σελ. 128)». Οὐδ' ὁ πλέον ἐνθερμος Καρδινάλης δὲν ἤθελε ψευσθῆν οὕτω
 προφανῶς, μᾶλλον δὲ ἀναισχύντως, οὐχὶ ἀμαθῶς, συνηγορῶν
 ὑπὲρ τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας! Πλὴν οὐδὲν παράδοξον καὶ τοῦτο·
 ἄλλα καὶ ἄλλα πολλῶ τούτου, κατὰ δυστυχίαν, παραδοξό-
 τερα καὶ ἀναισχυντότερα ἐπεδείξατο. Πρὸς τοὺς καιροὺς εἰ-
 σάγει τὰ πρόσωπα. Τὴν σήμερον οὕτω συμφέρει εἰς αὐτὸν νὰ
 λέγῃ καὶ νὰ γράφῃ· ἄλλοτε ἄλλως πως ἔλεγε καὶ ἔγραφεν·
 αὐριον, ἂν τύχῃ, εἶναι ἕτοιμος ἄλλο πρόσωπον νὰ ὑποκριθῇ.

Δὲν εἶναι ἀνάξιον τῆς περιεργείας τοῦ ἀναγνώστου, οὐδ'
 ἀλλότριον τοῦ προκειμένου, νὰ ἀναφέρω ἐνταῦθα παράλληλα
 καὶ ὅσα μὲν ἐκήρυττεν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἄμβωνος τῆς ἐν Ὁδησ-
 σῶ Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, καὶ ὅσα λέγει εἰς τὸν πρὸς τοὺς
 Ἕλληνας προτρεπτικὸν αὐτοῦ λόγον, ὅσα δ' αὐτὸς οὗτος γράφει
 σήμερον ἐν Ἀθήναις ἐπικρίνων τὸν Βάμβαν! Λέγω εἰς τὴν

(1) Millot, Histoire moderne, Tom. 6, pag 207, 208.

δύο εἰς τριάκοντα καὶ ἑξὶς δωμάτια διὰ νὰ συσκέπτονται, ἔχοντες ἐν ἑκάστῳ δωματίῳ ἓνα γραμματεῖα, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπηγόρευον τὴν μετάφρασιν· τούτων δὲ πάντων τὸ συναγόμενον ἦτο τριάκοντα καὶ ἑξὶς ἐμπνευσμένοι μεταφράσεις ἐντελῶς σύμφωνοι.

Δὲν εἶναι μικρᾶς περατηρήσεως ἄξιον ὅτι καὶ οἱ Σαμαρεῖται ἔχουν παραδόσεις ὑπὲρ τῆς ἰδικῆς των μεταφράσεως τῆς Πεντατεύχου ἐξίσου παρὰδόξους, ὡς αἱ τῶν Ἰουδαίων· διότι εἰς τὰ τοῦ Ἀβούλ Φατάχ χιονικὰ τῆς Σαμαρείας, συνερμηνεύοντα κατὰ τὴν δεκάτην τετάρτην ἑκατονταετηρίδα ἐκ παλαιῶν καὶ νεωτέρων συγγραφέων Ἑβραίων καὶ Ἀράβων, ἱστορεῖται ὅτι Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος ἐν τῷ δεκάτῳ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἠθέλησε νὰ πληροφορηθῇ περὶ τῆς διαφορᾶς, τὴν ὁποῖαν οἱ Σαμαρεῖται εἶχον πρὸς τοὺς Ἰουδαίους περὶ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, δεχόμενοι μόνον τὴν Πεντάτευχον, ἀπορρίπτοντες δὲ πᾶν ἄλλο βιβλίον ἀποδιδόμενον εἰς τοὺς Προφῆτας ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων. Πρὸς διάγνωσιν λοιπὸν ταύτης τῆς διαφορᾶς ὁ Πτολεμαῖος προσέταξε νὰ ἐλθωσιν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ παρὰ τῶν δύο ἔθνῶν ἄνδρες πεπαιδευμένοι καὶ οἱ μὲν Ἰουδαῖοι ἐνεπιστεύθησαν τὴν ἀποστολὴν ταύτην εἰς τὸν Ὡσάρ, οἱ δὲ Σαμαρεῖται εἰς τὸν Ἀαρὼν, προστεθέντων εἰς αὐτοὺς καὶ διαφορῶν ἄλλων συντρόφων. Οἰκήματα κεχωρισμένα εἰς ἰδιαίτερόν τι μέρος τῆς Ἀλεξανδρείας διωρίσθησαν εἰς ἕκαστον αὐτῶν, καὶ εἰς γραμματεὺς Ἑλλήνων διὰ νὰ γράφῃ τὴν μετάφρασιν· πᾶσα δὲ συγκοινωνία μετ' ὁποιονδήποτε ἄνθρωπον ἦτον ἀπηγορευμένη. Οὕτω μετεφράσθη ὑπὸ τῶν Σαμαρειτῶν ὁ νόμος καὶ ἄλλα βιβλία τῶν Γραφῶν ἐξετασθείσης δὲ τῆς μεταφράσεως μετὰ πάσης ἀκριβείας, ἐπληροφορήθη ὁ βασιλεὺς ὅτι τὸ κείμενον αὐτῶν ἦτο πληρέστερον παρὰ τὸ τῶν Ἰουδαίων. Τοι-

Τὸ βιβλίον τοῦ Ἰησοῦ φαίνεται ὅτι δὲν μετεφράσθη παρὰ ὑπὲρ τὰ εἴκοσι ἔτη μετὰ τὸν θάνατον Πτολεμαίου τοῦ Λάγου· διότι εἰς τὸ ἡ. Κεφάλαιον, Στ. 18, ὁ μεταφραστὴς εἰσῆξε τὴν λέξιν γαῖσος σημεινύσαν παρὰ τοῖς Γάλλοις δόρυ· εἰσέβαλον δὲ οἱ Γάλλοι εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ τρίτον ἔτος τῆς 125 Ὀλυμπιάδος, ἢ 278 πρὸ Χριστοῦ, καὶ ὀλίγον ὕστερον τοῦ συμβάντος τούτου ἔλαβον οἱ Αἰγύπτιοι βασιλεῖς ὑπομίσθους Γάλλους στρατιώτας.

Τὸ βιβλίον τῆς Ἑσθῆρ ὁμοῦ με τοὺς Ψαλμοὺς καὶ Προφῆτας μετεφράσθη ἐπὶ τῆς βασιλείας Πτολεμαίου τοῦ φιλομήτορος· ἡ ἐπισυνημμένη εἰς τὴν μετάφρασιν τῆς Ἑσθῆρ ὑπογραφή δεικνύει φανερά ὅτι ἔγεινεν εἰς τὸ τέταρτον ἔτος τῆς βασιλείας τούτου, ἢ περὶ τὸ 177 πρὸ Χριστοῦ.

Οἱ Ψαλμοὶ δὲ καὶ οἱ Προφῆται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα μετεφράσθησαν ἔτι μεταγενέστερα, διότι οἱ Ἰουδαῖοι δὲν εἶχον ἀρχίσει νὰ ἀναγινώσκωσιν αὐτοὺς εἰς τὰ συναγώγια περὶ που μέχρι τοῦ 170 ἔτους πρὸ Χριστοῦ (1)· μετεφράσθησαν δὲ ὑπ' ἀνθρώπων ἀνικάνων τοῦ ἔργου. Ἐκ τῶν Προφητῶν ὁ Ἱερεμίας ἐπέτυχεν ἀκριβεστέρας μεταφράσεως· καὶ μετὰ τὸν Ἱερεμίαν ὁ Ἀμώς καὶ ὁ Ἐζεκιήλ· αἱ δὲ θαυμάσιαι τοῦ Ἡσαίου προφητεῖαι κατὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ Ἐπισκόπου Λῶθ (Lovvth) μετεφράσθησαν ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν ἔτη μετὰ τὴν Πεντάτευχον ὑπὸ μεταφραστοῦ ὅλως ἀνικάνου· διότι δὲν εἶναι σχεδὸν κανὲν βιβλίον τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης οὕτω

(1) Μόνη ἡ Πεντάτευχος ἀνεγινώσκετο εἰς τὰ Συναγώγια μέχρι τῶν χρόνων Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς, βασιλέως τῆς Συρίας. Ὅτε δὲ εὗτος ἀπηγόρευσε τὴν ἀνάγνωσιν ταύτην εἰς τὴν Παλαιστίνην, οἱ Ἰουδαῖοι ἀντὶ τῆς Πεντατεύχου ἀνεγίνωσκον τὰ βιβλία τῶν Προφητῶν· ἀφοῦ δὲ ἡλευθερώθησαν ἀπὸ τῆς τυραννίας τῶν βασιλέων τῆς Συρίας, ἤρχισαν νὰ ἀναγινώσκωσι ἐναλλάξ τὸν νόμον καὶ τοὺς Προφῆτας. Τὴν συνήθειαν ταύτην παρεδέχθησαν καὶ οἱ Ἑλληνισταὶ Ἰουδαῖοι (Ὅρνος. Τόμ. 6'. Σελ. 175. Ἐκδ. 6')

φαι νὰ μεταφράζωνται εἰς τὴν Γλῶσσαν τὴν ὁποίαν κα-
ταλαμβάνει. Ἡ ἀπλότης τῆς Γλώσσης δὲν ἐμποδίζει τὴν διά-
δοσιν τοῦ θείου λόγου· οὔτε αἱ ἐρμηνεῖαι καὶ οἱ σχολιασμοὶ
καὶ αἱ διδαχαί, εἶναι λόγος διὰ τὸν ὁποῖον πρέπει τὸ κεῖμενον
τῶν ἱερῶν Γραφῶν νὰ μὴν ᾔηται μεταφρασμένον εἰς τὴν ὁμι-
λουμένην Γλῶσσαν, οὔτε ὁ φόβος, μήπως ἐκ τῆς κοινῆς ἀνα-
γνώσεως τοῦ λαοῦ γεννηθῶσιν αἱρέσεις. Αἱ αἱρέσεις δὲν ἐγεν-
νήθησαν ποτὲ ἐκ τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἐκ τινων κακοσχόλων τρώντι
καὶ ματαιοσχόλων πεπαιδευμένων, τοὺς ὑποίους ἐξήλεγξαν
πάντοτε οἱ σοφοὶ πατέρες καὶ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας·
διὰ τοῦτο μάλιστα ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἱερῶν Γραφῶν πρέπει
νὰ ᾔηται κοινὴ εἰς τὸν λαόν, διὰ νὰ συστέλλῃ τοιαῦτα φιλό-
δοξα, ἰδιοτελῆ, σοφιστικὰ, καὶ λαοπλάνα πνεύματα.

Ἀλλὰ τέλος πάντων, τίς ἤθελε στοχασθῆν ὅτι ὁ Κύριος
Οἰκονόμος ὁ σήμερον ἐνθερμος διώκτης τῆς μεταφράσεως
τῶν ἁγίων Γραφῶν, ὁ λέγων καὶ γράφων, ὅτι ἐν πνεύματι
ἀληθείας καὶ πραότητος ἀπέδειξε πολλάκις καὶ διεκήρυξε
τὸ κοθόλου (ὅσον διὰ τοὺς Ἑλληνας) μάταιον καὶ ἀθέμι-
τον καὶ ἐπιβλαβὲς τῆς χυδαίας τῶν γραφῶν μεταφράσεως,
τίς ἤθελε στοχασθῆν, ὅτι αὐτὸς ἦτο πρό τινος καιροῦ
ζηλωτὴς ἐνθερμος, καὶ ὅτε μετέβη εἰς Πετρούπολιν, διέβαλεν
ἀπίστως καὶ δολίως τὴν μετάφρασιν τοῦ Ἰλαρίωνος ὡς κακὴν,
καὶ ἐπρόβαλεν εἰς τὴν ἐκεῖ Βιβλικὴν Ἑταιρείαν νὰ κάμῃ αὐτὸς
καλλήτεραν, χωρὶς νὰ αἰσχυνθῇ ὁ ψευδάδελφος τοὺς ἐπαίνους,
τοὺς ὁποίους προλαβόντως ἀπέδιδε, περὶ τῆς αὐτῆς μετα-
φράσεως γράφων πρὸς τὸν αὐτὸν Ἰλαρίωνα; Εἶναι λυπηρὸν καὶ
φρικῶδες θέαμα ἡ ἀνακάλυψις τοιούτων χαρακτήρων· ἀλλ'
ὅταν τὸ ψεῦδος κατατρέχῃ τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἡ δολιότης τὴν
ἀθωότητα, ἡ σιωπὴ εἶναι ἔτι φρικωδέστερα ὡς προδίδουσα
καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἀθωότητα. Κανεῖς δὲ ἐκ τῶν ἀπλου-

ταρσίαν κατὰ τῆς μητρὸς τῶν ἐκκλησιῶν, ἐπειδὴ εἰς τὴν ἀνταρσίαν ὑποτίθεται ἀρχὴ κατὰ τῆς ὁποίας γίνεται, ἡμεῖς δὲ πιστεύομεν καὶ ὁμολογοῦμεν ἀρχὴν καὶ κεφαλὴν τῆς ἐκκλησίας τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὶ ἄλλο λοιπὸν ἐννοεῖς λέγων ταῦτα, παρὰ κεφαλὴν τῶν Ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν τὸν Πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καθὼς οἱ Δυτικοὶ θεωροῦν κεφαλὴν τῶν Δυτικῶν ἐκκλησιῶν τὸν Πάπαν τῆς Ρώμης;

5. Τὸ νὰ λέγῃ καὶ νὰ γράφῃ ὁ Κύριος Οἰκονόμος κατὰ τοῦ Φαρμακίδου, κατὰ τοῦ Βάμβα, ἢ κατ' ἄλλου τινὸς ζῶντος, εἶναι μὲν δεινὸν καὶ κακότηδες, ἐάν, ὥς καὶ αὐτὸς λέγει, δὲν γίνεται μετὰ δικαιοσύνης καὶ ἀληθείας, καὶ πρὸς κοινὴν ὠφελειαν· ἀλλ' ἔχει τοῦλάχιστον λόγον τινὰ συγγνώμης εἰς τὴν ἀσθένειαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τὸ πρὸς τοὺς ζῶντας ἀντίπαλον. Ὁ Πρεσβύτερος ὁμῶς Οἰκονόμος τί ἔλεγε καὶ ἔγραφε πρότερον περὶ Κοραῆ ζῶντος, καὶ τί σήμερον περὶ αὐτοῦ τούτου θανόντος; Ἐνθυμοῦνται πολλοὶ τῶν μαθητῶν καὶ ἀκροατῶν αὐτοῦ ποίους ἐπαίνους ἀπέδιδεν εἰς ἐκεῖνον τὸν ἄνδρα καὶ ἀπὸ τῆς διδασκαλικῆς καθέδρας καὶ ἐν ταῖς συναναστροφαις. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι σώζονται καὶ ἐπιστολαὶ αὐτοῦ μετ' εὐφημίας ἀναφέρουσαι τὸ ὄνομα τοῦ Κοραῆ· πλὴν ἐγὼ ἀρκοῦμαι πρὸς τὸ παρὸν νὰ σημειώσω ἐνταῦθα ἐκεῖνα μόνον, τὰ ὅποια εἰς τὰ προλεγόμενα τῆς Ῥητορικῆς του λέγει περὶ Κοραῆ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν νεολαίαν.

« Πολλὰ εἶπεν ὁ σεβάσμιος Γέρων εἰς τοὺς προλόγους του
 » περὶ τῆς διορθώσεως τῆς ὁμιλουμένης γλώσσης· πολλὰ
 » περὶ τῆς τῶν προγόνων καὶ παραδόσεως καὶ μαθήσεως·
 » πολλὰ περὶ γυμνασμάτων ῥητορικῶν· πολλὰ μ' ἓνα λόγον
 » περὶ τοῦ φωτισμοῦ τῶν νέων Ἑλλήνων, ὅλα μὰ τὰς Μούσας
 » καλὰ, καὶ ἱκανὰ νὰ ἐμπνεύσωσιν εἰς τὸ γένος τὴν αἴσθησιν

» μεδένα σοι κινεῖτω γέλωτα· εἴπερ μὴ ἐπόμεθα ταῖς παρ'
 « ὑμῶν ἐκλογαῖς τῶν ῥημάτων, μηδὲ τὸ τῆς θέσεως αὐτῶν
 » εὐρυθμον ἐπιτηδεύομεν. Οὐ γὰρ τορευταὶ λέξεων παρ' ἡμῖν,
 » οὐδὲ τὸ εὐήχον τῶν φωνῶν, ἀλλὰ τὸ εὖσημον τῶν ὀνομάτων
 » πανταχοῦ προτιμότερον (1)». Ὅλα ταῦτα μαρτυροῦν, ὅτι
 τὸ ὕψος τῶν ἱερῶν Γραφῶν δὲν εἶναι οὔτε εἰς τὰς ἐκλεκτάς
 λέξεις, οὔτε εἰς τὴν ἐντεχνον καὶ κατακηλοῦσαν τὰς ἀκοὰς
 σύνθεσιν, ἀλλ' εἰς αὐτὰ τὰ ὑψηλὰ πράγματα, εἰς τὸ ὕψος
 τῶν ἀποκαλυπτομένων μυστηρίων, εἰς τὸ ὕψος τῆς εἰς τὸν
 ἄνθρωπον ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸ ὕψος τῆς εὐαγγελικῆς
 ἠθικῆς. « Διὰ τοῦτο τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός,
 » ἵνα τοὺς σοφοὺς καταισχύνῃ. Καὶ τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου ἐξε-
 » λέξατο ὁ Θεός, ἵνα καταισχύνῃ τὰ ἰσχυρά. Καὶ τὰ ἀγενῆ
 « τοῦ κόσμου (οὐχὶ τοὺς ἐξ Οἰκονόμων Οἰκονόμους) καὶ
 « τὰ ἐξουθενημένα, καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα κακαργήσῃ (2)».
 Διὰ τί λοιπὸν, Οἰκονόμε, γελαῖς σὺ, ἐκφραυλίζεις, καὶ ἀπορρί-
 πτεις τὴν σήμερον γενομένην διὰ τὸν Χριστιανικὸν λαὸν χυ-
 δαίαν καὶ βάρβαρον, ὡς λέγεις, καὶ ἄκομψον καὶ σόλοικον με-
 τάφρασιν τῶν ἁγίων Γραφῶν; Ἐὰν εἰς τὰς ἡμέρας τῶν
 Εὐαγγελιστῶν καὶ Ἀποστόλων ἡ Γλῶσσα τῶν τότε Ἑλλήνων
 ἦτον, ὅποια εἶναι ἡ σημερινή, καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐκηρύττετο
 καὶ ἐγράφετο μετὰ τοιαύτην Γλῶσσαν, τὸ ὕψος τῶν κηρυττομέ-
 νων πραγμάτων ἤθελε τάχα ταπεινωθῇ, καὶ τὰ θαυμάσια
 ἀποτελέσματα τοῦ κηρύγματος ἤθελαν ἐμποδισθῇ; Πῶς
 λοιπὸν δὲν ἔχει δίκαιον ὁ σημερινὸς λαὸς τῶν Ἑλλήνων νὰ
 λέγῃ συμφώνως μετὰ τὸν Μέγαν Βασίλειον πρὸς σὲ τὸν κατα-
 φρονητὴν καὶ ἐμπαίκτην τῆς Γλώσσης του, « Διὰ τί, Ἄγιε Οἰ-
 « κονόμε, περιπαίζων τὸ πέργω, καὶ σηκώνω, καὶ ἐστάθῃ,

(1) Ἐπίκρ. Οἰκονομ. Σ. 243, 245. (2) Ἀ. πρὸς Κορινθ. α'. 27, 28.

λιαμσών ἐπεχειρίσθην, ἐκεῖνος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Σμύρνην, καὶ μετὰ ἑξ μῆνας μοι ἔγραψε ζητῶν νὰ τῷ στείλω μερικά τετράδια τῆς μεταφράσεως. Ἐγὼ ὑπενόησα, ὅτι τὸ Κοραϊκὸν κῶμμα ἀκμάζον τότε εἰς τὴν Σμύρνην, διέβαλον τὴν μετάφρασίν μου δι' ἐχθροπάθειαν· διότι ὁ ῥηθεὶς Βιλιαμσών εἶχε στείλει μερικάς μεταφράσεις των διὰ νὰ τυπωθῶσι, καὶ ἡ Ἐκκλησία δὲν τὰς ἐδέχθη διὰ τὴν φράσιν των, καὶ ἔγεινε χρεία νὰ τὰς διορθώσω ἐγὼ, καὶ οὕτως ἐξεδόθησαν, καθὼς τὸ ἰξεύρει ὁ Κύριος Ἀλέξανδρος Ἀργυράμος· μ' ὅλον τοῦτο χωρὶς νὰ συσταλῶ διόλου ἔστειλα δύο τετράδια, καὶ ἔγραψα καὶ τῷ ἰδίῳ Οἰκονόμῳ, ἀνατιθέμενος εἰς αὐτὸν τὴν ἐπίκρισιν τῆς μεταφράσεως, καὶ ἐπιτρέπων αὐτῷ νὰ δώσῃ περὶ αὐτῆς τὴν ψῆφόν του ἐν συνειδήσει. Ὁ Βιλιαμσών τῷ ἐνεχείρισε καὶ τὰ τετράδια καὶ τὸ γράμμα μου, καὶ ἀφ' οὗ τὰ ἐπεξεργάσθη καλῶς, εἶπεν ἱκανοὺς ἐπαίνους καὶ εἰς τὸν Βιλιαμσών, καὶ εἰς ἐμὲ ἀπεκρίθη, καὶ ἰδοὺ τῇ περικλείω τὸ ἴσον τῆς ἐπιστολῆς του. Πῶς λοιπὸν εἶναι τιμίῳ ἀνδρὸς ἔργον, ὅταν διορίζεται κριτὴς ἐνὸς πράγματος, νὰ τὸ ἐκθειάζῃ, καὶ ὕστερον νὰ τὸ κατηγορῇ; ἢ ποῖον πρέπει νὰ πιστεύσωμεν, ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶπεν, ὅτε ἦτον κριτὴς, ἢ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον λέγει, ὅταν βιάζεται ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἰντερέσου; ἅς τὸ κρίνῃ πᾶς συνετός. Ὁ Παναγιώτατος Πατριάρχης (Ι) ἐνθυμούμενος ὅσα ἐδοκίμασε παρὰ τοῦ Οἰκονόμου, καὶ εἰδὼς ἀκριβῶς τὰ κατ' αὐτὸν, δὲν ἀνέχεται οὔτε τὸ ὄνομά του νὰ ἀκούσῃ, πολλῷ μᾶλλον δὲν θέλει δεχθῇ τὴν ἀπαράδεκτον μετάφρασίν του αὐκγ' Ἰουν. κ.

Τῆς ἐὺγενείας τῆς

Φίλος εἰλικρινῆς καὶ ὅλος πρόθυμος

Ὁ Τορνόβου Ἰλαρίων.

(1) Ἀνθιμος ὁ πρῶτος Ἀρχιεπίσκοπος Σμύρνης.

» θεντικοῦ κειμένου· ὥστε ἡ σχετικὴ ἀξία παντὸς κειμένου
 » ὑπάρχοντος τὴν σήμερον θέλει ἐξαρτᾶσθαι ἐκ τοῦ πιθανοῦ
 » βαθμοῦ τῆς πλησιάζουσας αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑβραϊκὴν ἐκδοσιν, ἢ
 » τῆς ἀποστάσεως. Καὶ ἐὰν ἡ μετάφρασις τῶν Ἑβδομήκοντα
 » ἔγεινεν ἐκ τινῶν τῶν ἀρχαίων ἐκείνων ἀντιγράφων, τὰ
 » ὅποια οἱ διεσπαρμένοι Ἰουδαῖοι εἶχαν φέρειν εἰς τὴν Αἴγυ-
 » πτον, ἢ ἐκ τινος ἄλλου ἐκείνων τῶν μὴ αὐθεντικῶν ἀντι-
 » γράφων (ἧτις εἶναι ἡ ἐπικρατοῦσα παράδοσις μεταξὺ τῶν
 » Ἰουδαίων, καὶ εἶναι πιθανωτάτη, τοῦλάχιστον δὲν δύνα-
 » ται νὰ ἀναιρεθῇ), θέλει εἶσθαι πιθανὸν ὅτι τὸ χειρότερον
 » ἐκ τῶν σήμερον ὑπαρχόντων ἀντιγράφων ὀλιγώτερον δια-
 » φέρει τοῦ γνησίου κειμένου τοῦ Ἑζρά, παρὰ τὰ πλεον ἁρ-
 » χαῖα, τὰ ὅποια παριστάνει ἡ τῶν Ἑβδομήκοντα μετά-
 » φρασις. Ὅσον ὁμως ἡ παρατήρησις αὕτη ταπεινώνει ἐν μέ-
 » ρει τὴν ἀξίαν τῶν Ἑβδομήκοντα, ὅταν πρόκειται περὶ τινος
 » διαφοροῦ ἀναγνώσματος, τόσον προσθέτει βάρος εἰς τὴν
 » συμφωνίαν αὐτῶν, ὅταν συμφωνῶσι μὲ τὰς νεωτέρας με-
 » ταφράσεις, καὶ ἔτι μεγαλύτερον, εἰς τὴν συμφωνίαν τῶν
 » παλαιῶν μεταφράσεων, ὅταν αὗται συμφωνῶσι μὲ τὰ σω-
 » ζόμενα ἔτι χειρόγραφα τοῦ Ἑβραϊκοῦ. Καὶ ἐπειδὴ εἶναι
 » βέβαια δυνατόν νὰ ἐφυλάχθῃ ἀληθινόν τι ἀνάγνωσμα εἰς
 » κανὲν ἀγνώριστον χειρόγραφον, ἔπεται ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ
 » ἐφυλάχθῃ ἀληθινόν τι ἀνάγνωσμα καὶ εἰς μετάφρασιν τινά·
 » διότι τὸ χειρόγραφον τὸ περιέχον τὸ ἀληθινὸν τοῦτο ἀνά-
 » γνωσμα καθ' ὃν καιρὸν ἡ μετάφρασις ἔγεινεν, ἐνδέχεται νὰ
 » ἐχάθῃ, καὶ οὕτω νὰ μὴ μένῃ καμμία ἀπόδειξις τοῦ ἀνα-
 » γνώσματος, παρὰ ἡ μετάφρασις μόνη (1)».

(1) Bishop Horsley's translation of Hosea, Pref. pp. xxxvi.
 xxxvii 2d edit.

μιάζεται καὶ ἐπιλογίζεται! «Δάκρυα ἀπ' ὀφθαλμῶν καὶ δαί-
σεις ἀπὸ καρδίας κατασπένδω εἰς τὴν ἱερὰν κόνιν τοῦ σεβα-
στοῦ τούτου καὶ σοφοῦ διδασκάλου, ἐξαιτούμενος ἐκεῖθεν
συγγνώμην, ἐὰν ὁ λόγος παρὰ καιρὸν τολμήσῃ νὰ εἴπῃ τι
τῶν ἀληθῶν μεταξὺ.... Ὁ δὲ σεβαστὸς Γέρον, πλήρης οὐ μᾶλ-
λον ἡμερῶν, ἀλλὰ καὶ ἀρετῶν ἤδη γεγεννημένος, ἐπλήρωσε
» τὸ κοινὸν χρέος κατὰ τὸ ὀγδοηκοστὸν καὶ πέμπτον ἔτος τῆς
» ἑαυτοῦ ἡλικίας, χωρὶς νὰ παραβλάψῃ ὁ χρόνος τὰς ψυχικὰς
» αὐτοῦ δυνάμεις εἰς τὸ παντελές. Ἀλλ' εἶπ' οὐκ ἔστι μνήμη ἀθά-
» νατος, σοφὴ Ἀδαμάντιε, καὶ ἡ σὴ πρὸς πάντας εὐεργεσία
» ἀποκεισομένη εἰς τὸ γένος ἀνάγραπτος· ἐμοὶ δὲ παρὰ σοῦ
» εὐχὴ καὶ συγχώρησις, εἴτι μοι ἐλλειπῶς εἴρηται πρὸς τὸ
» μέτρον τῆς ἀρετῆς καὶ ἀξίας σου (1)».

Ἰδοὺ λόγοι ψυχῆς γενναίας, Ἕλληνας ἀπαραχαράκτου, ἱε-
ρέως καὶ διδασκάλου σεβαστοῦ.

6. Ἐπειτα, ἐπειδὴ ὁ Βάμβας εἶπεν, ὅτι ὁ Κύριος Οἰκονόμος
ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅχι ὡς Ἕλληνα, ἀποκρούων τὸν λό-
γον τοῦτον, «ὥφειλεν ὁμῶς (λέγει) ὁ Κύριος Βάμβας (καθὼς
» νομίζομεν) ἵνα διώριζεν εὐκρινῶς ὡσὰν τι κακὸν ἄρά γε
» κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἔπραξεν ὁ Οἰκονόμος, διότι διεσώθη εἰς
» τὴν Ῥωσσίαν; καὶ ὡσὰν ποῖός τις ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὴν
» Ἑλλάδα, ἂν ὅχι ὡς Ἕλληνα; ἄρά γε ὡς Ἀφρικανός; ἢ ἄλλος
» τις ἀλλόφυλος καὶ ἀλλοεθνῆς (Σελ. 7);» Πρὸς τοῦτο δὲ
ἀναλαβὼν τὸ πρόσωπον τοῦ πραοτάτου Δαβὶδ, ἐπιφέρει, Ἀλλ'
ὁ Οἰκονόμος καὶ νῦν ἤδη πρὸς ταῦτα σιωπᾷ, γινόμενος ὡς
ἄνθρωπος οὐκ ἀκούων, καὶ οὐκ ἔχων ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ
ἐλεγμούς· ἀμέσως ὁμῶς μεταλαβὼν τὸ τοῦ Ἀρχιερέως, δια-
βάλλει τὸν Φαρμακίδην, καὶ μετὰ τὴν διαβολὴν παριστάνει
τὸν Βάμβαν ὡς φυγάδα καὶ ἑνοχον τοῦ ἐν Κορίνθῳ ἐκδε-

(1) Ν. Δούκ. Ξυγωρ. θ'. καὶ ια'.

ρήσεις τῶν Θείων Πατέρων δολίως ἐφαρμάζων, διὰ νὰ ἀποδείξῃ ἐναντίον τοῦ Θείου σκοποῦ, καὶ τοῦ κοινοῦ τῶν ἀνθρώπων λογικοῦ, ὅτι πᾶσα μετάφρασις τῶν ἁγίων Γραφῶν εἰς τὴν ὁμιλουμένην γλῶσσαν εἶναι περιττὴ καὶ βλαπτικὴ.
Διὰ τοῦτο παραλείπων ταῦτα εἰς τὸν ὅστις θέλει νὰ ἀναγνώσῃ περιέργως τὴν Ἐπίκρισιν αὐτοῦ, ἀνακεφαλαιῶ ἐνταῦθα παραλλήλους καὶ μετὰ συντομίας τοὺς ἰσχυροτέρους λόγους τῆς προτάσεως αὐτοῦ, τοὺς σοφιστικῶς ἐνεσπαρμένους εἰς τὴν τερατώδη Ἐπίκρισιν, διὰ νὰ ἴδῃ ἐγγύθεν ἕκαστος τὴν δύναμιν καὶ συνέπειαν αὐτῶν.

Πᾶσα, λέγει, μετάφρασις τῶν ἁγίων Γραφῶν εἰς τὴν ὁμιλουμένην γλῶσσαν εἶναι ματαία, ἀθέμιτος, καὶ ἐπιβλαβής.
Διὰ ποίους λόγους;

α. Διότι ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς δὲν ἔπαυσε νὰ ὁμιλῇ τὴν γλῶσσαν τῶν ἰδίων αὐτοῦ προγόνων.

β. Διότι ἡ γλῶσσα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ εἶναι χυδαία καὶ βάρβαρος.

γ. Διότι οἱ Προφῆται καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἐφθέγγοντο νοήματα μὲν ἀληθῆ, λέξεις δὲ ἀμαθεῖς, καὶ φράσιν αὐτῶν ὅχι τετορνευμένην.

δ. Διότι συντρίβεται καὶ ταπεινώνεται διὰ τῆς χυδαίας φράσεως τὸ ὕψος τῆς φράσεως τῶν Προφητῶν καὶ Ἀποστόλων.

ε. Διότι ἡ κοινὴ ἀνάγνωσις τῶν ἱερῶν Γραφῶν δύναται νὰ γεννήσῃ ἀπάτας καὶ αἰρέσεις.

Οὗτοι εἶναι οἱ ἰσχυρότεροι λόγοι τῆς λογικῆς τοῦ Κυρίου Οἰκονόμου· ὁ δὲ Βάμβας λέγει ὅτι, ἐπειδὴ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐδόθη διὰ τὴν σωτηρίαν πάντων ἀνθρώπων· ἐπειδὴ, ὅσα προεγράφη, εἰς τὴν ἡμετέραν διδασκαλίαν προεγράφη· ἐπειδὴ ὁ λαὸς δὲν ἐννοεῖ σήμερον τὴν ἀρχαίαν Γλῶσσαν εἰς τὴν ὁποίαν τότε ἐγράφησαν, πρέπει διὰ ταῦτα αἱ ἱερὰ Γρα-

« θεμελιωτὴν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, τὸν Κύριον καὶ Σω-
 « τῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, κατὰ δὲ τὸ διοικητικὸν μέρος
 « ἔχουσα ἀρχηγὸν τὸν Βασιλέα τῆς Ἑλλάδος; ». Ὅσα λέγεις
 κατωτέρω ἀποκρίνονται, καὶ ἀνακαλύπτουν τὸ φρόνημα καὶ
 τὴν φιλογενεϊάν σου. « Ἀγνώμονες (ἀναβοᾷ) υἱοὶ καὶ τῆς ἐκ-
 « κλησίας καὶ τῆς πατρίδος, ἀνέστητε ἐν μέσῳ τῆς ἐλευθέρας
 « Ἑλλάδος, ὡς ἄλλοι Δαθάν καὶ Ἀβειρών, συγκινοῦντες ἀν-
 « ταρσίαν κατὰ τῆς μητρὸς τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ θεσμοθετοῦν-
 « τες περὶ τῶν ἱερῶν ἐπὶ λύμῃ τῆς εὐσεβείας. Οἱ Ἕλληνες σέ-
 « βονται τὴν ἁγίαν αὐτῶν μητέρα. Ἡ ἐν τῇ Ἑλλάδι Ἐκκλησία
 « φρίσσει τὸν βίαιον ἀπ' αὐτῆς χωρισμὸν, κ. τ. λ. ». Φεῦ
 τῆς θρασύτητος! Ποῦ εἶσαι, Οἰκονόμε; Πρὸς τίνας λαλεῖς;
 Ποῖοι φρίττουσι τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἀνατολικῆς
 ἡμῶν Ἐκκλησίας; Ἐάν σὺ, καὶ ἄλλοι τινὲς μετὰ σοῦ, φρίττετε
 τὴν ἀνεξαρτησίαν ταύτην, σεῖς βέβαια δὲν εἴσθε ἡ ἐν Ἑλλάδι
 Ἐκκλησία, ἀλλ' οἱ ἐπίβουλοι τῆς Ἐκκλησίας, ὡς συγκινοῦντες
 ἀνατροπὴν τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῆς. Ποῖον δὲ βίαιον ἀπο-
 χωρισμὸν λέγεις; Ποία βία ἔγεινε; Τίς ἀπειλή; Ποῦ βλέπεις
 τὴν ἀνταρσίαν, ὧς τῆς Σμύρνης ἐπίσημε διδάσκαλε; Ἀνταρ-
 σίαν ἔπραξεν ἡ Ἑλλάς κατὰ τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκ-
 κλησίας, διότι ἐλευθερωθεῖσα ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας,
 καὶ ἀναγνωρισθεῖσα αὐτόνομον καὶ ἀνεξάρτητον βασιλείον,
 ἐθέσπισεν ὁμόφρονως, συνηγμένων Μητροπολιτῶν, Ἀρχιεπι-
 σκόπων καὶ Ἐπισκόπων, καὶ γνώμῃ τοῦ Συμβουλίου, ἀνεξάρ-
 τητον τὴν Ἐκκλησίαν της, γνωρίζουσα πάντοτε κατὰ τὸ
 πνευματικὸν κεφαλὴν μόνον τὸν οὐράνιον Ἀρχηγὸν καὶ Θεμε-
 λιωτὴν τῆς χριστιανικῆς πίστεως τὸν Κύριον καὶ Σωτῆρα
 ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν; Ἀλλ' ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὀρθό-
 δοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ποῖον γνωρίζει κεφαλὴν; οὐχὶ τὸν
 αὐτὸν Ἰησοῦν Χριστόν; Πῶς λοιπὸν ἐχωρίσθημεν ἀπὸ τῆς ἐν

της ἀρχᾶς, εἶναι σαφὴς, πλούσιος, κυριολεκτικός, ἐμβριθής·
 ὁ Κύριος Βιλιαμσὼν ἐπεθύμει νὰ ᾔτον ὀλίγον κοινότερος·
 ἀλλ' ἐγὼ τὸν ἀπεκρίθην, ὅτι ἡ κοινὴ φράσις εἰς τὸ ἱερὸν μας
 Εὐαγγέλιον δὲν πρέπει νὰ ᾔηται πολλὰ πεπατημένη· διότι ἡ
 μετάφρασις δὲν γίνεται μόνον διὰ τοὺς δημῳδούς, καὶ ὅτι,
 προβαίνουσης τῆς Γλώσσης ἐπὶ τὰ κρείττω, πρέπει νὰ φρον-
 τίζη καὶ διὰ τοὺς μεταγενεστέρους ὁ μεταφραστής.

Αὕτη εἶναι ἡ ψῆφός μου περὶ τοῦ κοινωφελεστάτου πόνου
 σας, Σεβασμιώτατε φίλε, τὸν ὁποῖον ἐπαινῶ καὶ σέβομαι κατὰ
 χρέος. Ἐχῶ καὶ ἐγὼ τριῶν ἐτῶν κόπους εἰς τὸ ἱερὸν Εὐαγ-
 γέλιον κατ' ἀξίωσιν τινῶν φιλοθέων ὁμογενῶν· ἀλλὰ τοὺς
 ἀνέβαλα μέχρι τῆς ἐκδόσεως τῆς μεταφράσεώς σας· καὶ ἴσως
 τοὺς κατακρύψω, ἂν δυνηθῶ, διὰ πάντα, διότι θέλουν εἶσθαι
 τυχὸν παντάπασι περιττοί, ἀφ' οὗ προκύψῃ εἰς τὸ φῶς ἡ σα-
 φεστάτη τοῦ Εὐαγγελίου ἐρμηνεία σας.

Πανοσιολογιώτατε τῶν ἱερῶν Μουσῶν ἐραστὰ καὶ προστά-
 τα, ζῆθι, καὶ εὐδαιμόνει, καὶ ἀνδρίζου πρὸς στολισμὸν τῆς
 Ἐκκλησίας καὶ καύχημα τοῦ γένους μας.

ἁγιῇ Δεκεμβρίου ιή.

τῆς ὑμετέρας Σοφολογιότητος.

Ἀδελφὸς καὶ δοῦλος προθυμότατος

Κ. Οἰκονόμος.

Ἀπόσπασμα τῆς πρὸς τὸν Κ^{ον} Λ. ἐπιστολῆς τοῦ

Ἰλαρίωνος

.....
 ἀποκρίνομαι εἰς τὸ περὶ Οἰκονόμου Κεφάλαιον πρῶτον, καὶ
 τῆς αὐτοῦ μεταφράσεως. Ὁ Οἰκονόμος, ἂν κατηγόρησεν τὴν
 μετάφρασίν μου, ἀποδείκνυται ἄνθρωπος παλίμβουλος καὶ
 ἄτιμος· καὶ ἰδοὺ ἡ ἀπόδειξις· ἀφ' οὗ ἀνεδέχθην τὸ ἔργον τοῦ-
 το τῆς μεταφράσεως, καὶ συμφωνήσας μετὰ τοῦ ἀοιδήμου Βι-

σωσι τὰς ἀντιθέους καὶ λαοφθόρους καταχρήσεις, αἵτινες κατεμόλυνον τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὑπέθαλπον τὴν δουλείαν τῆς Ἑλλάδος τὴν κατὰ μέγα μέρος προξενηθεῖσαν ἐκ τοιούτων καταχρήσεων; Ἐδλασφήμει τέλος πάντων, διότι ἤρχετο, ἔγραφε καὶ προέτρεπε, καθὼς διετηρήσαμεν τὴν θεολογικὴν διδασκαλίαν τοῦ θεανθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὕτω νὰ ἀναλάβωμεν καὶ τὴν πρακτικὴν ἠθικὴν τοῦ κοσμοσωτηρίου Εὐαγγελίου του; Ὅτε, Κύριε Οἰκονόμε, ἐπὶ ἡνίκαις καὶ ἐθαύμαζες τὸν Κοραῆν, ἦσαν τάχα ἀνήκουστοι εἰς σὲ καὶ ἀθέατοι οἱ αὐτοσχέδιοι αὐτοῦ στοχασμοὶ, ὅσα ἔγραφεν ὑπὲρ τῆς παιδείας, ὅσα ὑπὲρ τῶν ἀξιοσεβάστων ἀρχιερέων καὶ ιερέων, ὅσα κατὰ τῶν πολεμίων τοῦ φωτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων; Ταῦτα πάντα ἀνεγίνωσκες βέβαια, καὶ συναπεδέχου μετὰ πάντων τῶν εἰλικρινῶν φίλων τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὡμολόγεις μετ' εὐφημίας ὡς ἀναντιρρήτους ἀληθείας, καὶ σωτηρίους συμβουλίας· διὰ τί λοιπὸν σήμερον καταισχύνεις οὕτω τὴν πολιάν σου πεταυρίζων καὶ ὑλακτῶν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Κοροῆ; Τάχ' ὁ Συνέκδημος καὶ τὰ Ἄτακτα σ' ἐρέθισαν εἰς τὸ νὰ ἐξεμέσης τοιαύτας βδελυρὰς κατηγορίας; Ἀλλὰ καὶ εἰς ταῦτα ὁ Κοραῆς εἶναι ὁ αὐτὸς φίλος τῆς ἀληθείας· ὁ αὐτὸς σύμβουλος. Εἰς ὅσα γράφει ἢ περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἢ περὶ τῶν πολιτικῶν, φέρει μάρτυρας ἀψευδεῖς τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, τὴν ἱστορίαν, καὶ τὴν ἀδιάφθορον κρίσιν τῶν ἀνθρώπων. Ἐὰν δέ ποτε ἔπταισεν εἰς τὰς κρίσεις του, ἔπταισεν ὡς ἄνθρωπος, οὐχὶ ὡς σοφιστὴς, οὐχὶ ὡς κάπηλος τῆς ἀληθείας, οὐχὶ ὡς κόλαξ. Σὺ λοιπὸν, Οἰκονόμε, σὺ μετεβλήθης ὅλως, καὶ ἀντιφάσκεις φρικώδη ἀντίφασιν μὲ τὸν πρότερον Οἰκονόμον, ἢ καὶ τότε ὑπεκρίνου, ἐμπορευόμενος καὶ γλῶσσαν καὶ κάλαμον καὶ νοῦν.

Εἶπέ τι ὁ σεβάσμιος Δούκας περὶ τῶν πολιτικῶν δοξασιῶν τοῦ Κοραῆ· ἀλλὰ μὲ ποῖαν τῶντι εὐσεβῇ καρδίαν καὶ προ-

» των καὶ χειρονομιῶν (1) ». Τίς ἀντιλέγει; πάντα δυνατὰ παρὰ τῷ Θεῷ· ἀλλ' ἐνταῦθα, ὡς εὐθύδικε Οἰκονόμος, δὲν πρόκειται περὶ τινων τυφλῶν, ἢ κωφῶν, ἢ μογιλάλων κεκωφωμένων, ἀνθρώπων δυστυχησάντων εἰς τι τῶν κοινῶν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως αἰσθητηρίων (πρὸς διδασκαλίαν τῶν ὁποίων οὐδὲ τότε δὲν δύνασαι ν' ἀρνηθῇς ὅτι εἶναι πάντοτε ἀνάγκη μέσου τινὸς ἀναλόγου, σχημάτων καὶ χειρονομιῶν)· ἀλλὰ περὶ τούτων δὲν πρόκειται ἐνταῦθα· πρόκειται περὶ βλεπόντων, καὶ λαλούτων, καὶ ἀκουόντων, ὁποῖον ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον. Οὗτοι λοιπὸν δὲν πρέπει νὰ φωτίζονται καὶ εἰς τὰ θεῖα καὶ εἰς τὰ ἀνθρώπινα πράγματα διὰ τῆς Γλώσσης αὐτῶν; ἢ θέλεις καὶ αὐτοὺς ὅλους τυφλοὺς, κωφοὺς καὶ μογιλάλους κεκωφωμένους, σὺ δὲ, καὶ ὀλίγοι τινὲς μετὰ σοῦ, νὰ ᾔσθε οἱ μόνοι βλέποντες καὶ λαλοῦντες, διὰ νὰ φέρετε αὐτοὺς ὅχι εἰς τὰς αὐλὰς τοῦ Κυρίου, ἀλλ' εἰς τὰς ἰδικὰς σας; καὶ νὰ λαλήτε πρὸς αὐτοὺς ὅχι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸν λόγον τῶν παθῶν ὑμῶν καὶ ὀρέξεων; Οἱ ἄλλοι χριστιανοὶ ἐκανόνισαν καὶ αὐτὴν τὴν φυσικὴν εἰς τὸν ἄνθρωπον Γλῶσσαν τῶν σχημάτων καὶ χειρονομιῶν, διὰ νὰ διδάσκωσι τοὺς κωφοὺς, καὶ νὰ κηρύττωσιν εἰς αὐτοὺς διὰ τῆς ἀφώνου Γλώσσης τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ὁ δὲ Κύριος Οἰκονόμος στερεῖ τοῦ θείου λόγου καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀκούοντας!

Ὅτε ἡ παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ ἔδειξε κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς τὸ πρῶτον θαῦμα τοῦ διὰ τῶν Ἀποστόλων εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, τί μέσον μετεχειρίσθη πρὸς διδασκαλίαν τῆς παντοεθνοῦς ἐκείνης ὁμηγύρεως; » Καὶ ἐπλήσθησαν (λέγει) ἅπαντες Πνεύματος ἁγίου, καὶ ᾤρξαντο λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις, κτλ. (2) ». Ποῖαι ᾔσαν αἱ ἕτεραι

(1) Ἐπίκρ. Οἰκονόμ. Σελ. 27. (2) Πράξ. τῶν Ἀποστόλ. Κεφ. Ε'.

καὶ ἐφρονήσατε καλὰ ὑπὲρ ἐμοῦ. Καὶ τί ἄλλο ἔμελλε νὰ κάμῃ ἡ φιλογενεστάτη καὶ φιλάγαθος μεγαλοφροσύνη σας; ἔχετε λοιπὸν παρ' ἐμοῦ μικρὰν μὲν, ἀλλ' ὅμως εἰλικρινῇ ἀμοιβὴν τὴν εὐγνωμοσύνην· ἔχετε καὶ παρὰ τῆς ἱερᾶς καρδίας σας γλυκεῖαν ἀπόλαυσιν, τὴν χαρὰν τοῦ ὅτι ὑπερασπίσθητε, τὸ ἐφ' ὑμῖν, τὴν ἀθωότητα. Μὲ πολλὴν μου εὐφροσύνην ἔμαθον, ὅτι ἐπεχειρίσθητε τῆς Νέας Γραφῆς τὴν εἰς τὴν λαλουμένην γλῶσσαν μετάφρασιν. Τὸ ἔργον εἶναι ἱερώτατον, καὶ ὠφελιμώτατον, καὶ πρὸς τοῦτο πολλὰ ὀλίγοι ἦσαν ἱκανοί· μεταξὺ τῶν ὁποίων προέχει ἡ καὶ εἰς τὴν θύραθεν καὶ τὴν ἔσω σοφίαν λαμπρά σας πολυμαθία. Ὄταν τὸ ἔμαθα κατὰ πρῶτον, ἐπῆνεσα τὸν Ἀββᾶν Βιλιαμσὼν διὰ τὴν ἀρίστην ἐκλογὴν. Ὅσον καὶ ἂν ἐπιθυμῶ νὰ ἴδω τὸ ἔργον διὰ τοῦ τύπου τελειωμένον, μαρτύρομαι Θεὸν, ὅτι ποτὲ δὲν ἦλθεν εἰς τὸν νοῦν μου ἡ ἄκαιρος περιέργεια νὰ παρατηρήσω τετράδια τῆς μεταφράσεως, πρὶν τυπωθῇ· διότι εἶμαι βέβαιος, ὅτι προέρχονται ἀπὸ κάλαμον σοφὸν καὶ εὐτυχῆ. Ἀλλ' ὁ περίεργος Βιλιαμσὼν μὲ ἔφερε μετὰ τῆς σοφῆς ἐπιστολῆς σας καὶ τὰ δύο τετράδια, καὶ ἡ σεβασμιωτάτη μετριοφροσύνη σας ἀπαιτεῖ καὶ παρ' ἐμοῦ ψῆφον περὶ τοῦ κοινωφελοῦς ἔργου σας. Νὰ ἀρνηθῶ τὴν ἀξίωσιν, θέλετε μὲ νομίσειν ἀπειρόκαλον. Νὰ κρίνω πάλιν τῶν σοφωτέρων μου τοὺς πόνους, θέλω κατακριθῇ δικαίως ὡς ἀλαζών. Σοφὲ Ἀρχιμανδρίτα, σᾶς λέγω εἰλικρινῶς, ὅτι, ὅσον ἡδυνήθη νὰ καταλάβῃ ἡ ἀσθένειά μου, ἡ μετάφρασις ἀξιαίπενος· λάμπει πανταχόθεν ἡ ἀμφιλαφὴς περὶ τὴν ἱερὰν σοφίαν μελέτη σας. Τὸ ἀκήρατον ὕψος τῶν θεογράφων λογίων εἶναι τῶν ἐννοιῶν σας ὁ πρῶτιστος σκοπός. Τὸ κείμενον διαλευκαίνεται μὲ εὐκαίρους παραφράσεις, αἱ ὁποῖαι ἂν καὶ προστίθενται, δικαιολογοῦνται ὅμως πολλάκις διὰ τὴν ἀνάγκην τῆς σαφηνείας. Ὁ τοῦ λόγου χαρακτήρ, καθ' ὃς πρεσβεύετε τῆς γλώσ-

τὴν ὁποίαν, μὴ ἔχων παρὸν τὸ χειρογραφόν μου, δὲν δύναμαι νὰ εἶπω, ἂν ἐγὼ παρέβλεψα ἢ ὁ τυπογράφος.

Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες (Ματθ. κς'. 27). Πίετε ἀπὸ αὐτοῦ ὅλοι· ὁ δὲ Ἰλαρίων, πίετε ἀπὸ αὐτοῦ (τὸ ποτήριον) ὅλοι.

Μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου (Λουκ. κγ'. 42). Μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς εἰς τὴν βασιλείαν σου· ὁ Ἰλ. ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.

Ἐλέησαν ἡμᾶς (Ματθ. θ, 27). Ἐλεητέ μας· ὁ Ἰλ. ἐλέησόν μας.

Ἄξιός ἐστιν ὃ παρέξει τοῦτο (Λουκ. ζ', 4). Ἄξιός ἐῖναι ἐκεῖνος διὰ τὸν ὅποιον θέλει κάμει τοῦτο· ὁ Ἰλ. ὁ ἄνθρωπος αὐτός εἰς τὸν ὅποιον θέλει κάμῃ αὐτὴν (τὴν χάριν), εἶναι ἄξιός (αὐτῆς).

Ἦτις ἐργασίαν πολλὴν παρεῖχε τοῖς κυρίοις αὐτῆς μαντευομένη (Πράξ. ις', 16)· ἡτις ἔδιδε πολὺ κέρδος εἰς τοὺς κυρίους τῆς μαντευομένη· ὁ Ἰλ. ἡ ὁποία καὶ ἔδιδε πολὺ κέρδος εἰς τοὺς κυρίους τῆς, ἐπειδὴ ἐμαντεύετο.

Ἀναστὰς δὲ (Μάρκ. ις', 9). Ἀφοῦ δὲ ἀνεστάθη· ὁ Ἰλ. ἀφ' οὗ δὲ ἀνέστη.

Ὅτι τοῖς θεασαμένοις αὐτὸν ἐγηγερμένον οὐκ ἐπίστευσαν (Μάρκ. ις', 14). Διότι δὲν ἐπίστευσαν εἰς ἐκείνους οἳ τινες ἶδαν αὐτὸν ἀναστημένον· ὁ Ἰλ. Διότι δὲν ἔδωκαν πίστιν εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι τὸν εἶδον ἀφ' οὗ ἀνέστη.

Ἀφοῦ ἀνέφερε ταῦτα ὁ κριτής μου, ἐπιφωνεῖ ὡς ἐκεῖνος ὁ τῶν σταυρωτῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἀρχιερεὺς, « φρίσσομεν, » διδάσκαλε, πρὸς ὅσα λέγεις, καὶ πάμπολλα παρατρέχομεν » (Σελ. 60)». Πῶς δὲν διέρρηξε καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ! ὑπόφερε, παρακαλῶ, ἀναγνώστα, νὰ ἀναφέρω ἀκόμῃ καὶ τὰ ἀκόλουθα δύο, ἢ τρία.

Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς

καὶ τῶρα ἐλευθερωθεῖσαν τὴν ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, θέλεις αὐτὴν νὰ ἐπανέλθῃ πάλιν ὑπὸ τὸν αὐτὸν ζυγόν;

Τοιαῦτα φρονῶν, καὶ κηρύττων, καὶ γράφων, ὦ Οἰκονόμε, λέγεις πρὸς ἡμᾶς; «ὕμεῖς δὲ τίνες ἐστέ; ποῖον ἔχοντες δικαίωμα, ποῖον ἀξίωμα, ποῖαν ἀποστολὴν, ἀνέστητε δὴθεν ὑπερασπισταὶ τῆς Ἑλλάδος, καὶ γράφετε καὶ λαλεῖτε τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα, καταισχύνοντα καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ τοὺς Ἕλληνας καὶ αὐτὸ τὸ βασιλείον Κράτος ἐνώπιον πάντων τῶν ἐθνῶν τῆς γῆς;». Ὡς θρασύγλωσσοι καὶ ἀναίσχυντοι ἐρωτήσεις! Τίνες ἐστέ; Ἕλληνες εἴμεθα, Οἰκονόμε, ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀγωνισθέντες, καὶ ἀμφοτέρων τὴν ἐλευθερίαν δι' αἱμάτων ἀνακτησάμενοι, θεοῦ συμμαχοῦντος. Ποῖον ἔχοντες δικαίωμα; Τὸ δικαίωμα, Οἰκονόμε, τὸ θεῖον καὶ ἀναφαίρετον τοῦ ὑπερασπίζεσθαι τὴν πολιτικὴν ἡμῶν καὶ θρησκευτικὴν ἀνεξαρτησίαν. Ποῖον ἀξίωμα; Τὸ τοῦ ἐλευθέρου πολίτου καὶ πιστοῦ ὑπηκόου. Ποῖαν ἀποστολὴν; Τὴν ἀποστολὴν τοῦ Θεοῦ, τῆς Πατρίδος, καὶ τοῦ Βασιλέως. Ναί, πᾶς ἐλεύθερος Ἕλλην ὀρθόδοξος, διδάσκων, γράφων, καὶ κηρύττων συμφώνως τοῖς νόμοις τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους του, ὅσάκις προσβάλλεται ὑπὸ σοφιστῶν, ἀποστολὴν ἐκπληροῦ Θεοῦ, Πατρίδος, καὶ Βασιλέως. Ταῦτα, Κύριε Οἰκονόμε, ἀπακρινόμεθα πρὸς σὲ πάντες οἱ Ἕλληνες, ἂν πρέπη νὰ σὲ ἀποκριθῶμεν. Ἀλλὰ σὺ, σὺ, τίς ὢν ἐρωτᾷς ἡμᾶς ταῦτα; τίς ὢν ἤλθες, καὶ ταραττεῖς τὴν ἐλευθέραν ἡμῶν συναγωγὴν, ὡς ἄλλος τῶντι Δαθὰν καὶ Ἀβειρών; Ποῖον δικαίωμα ἔχων, ἢ ἀξίωμα, ἢ ἀποστολὴν, λαλεῖς, γράφεις, καὶ ἐκδίδεις ἐν τῇ Ἑλλάδι τοιαῦτα ἐναντίον τῶν καθεστώτων τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, ὑβρίζων τοὺς Ἕλληνας ὡς ἀντάρτας, ἀντιπράττων εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν ἡμῶν, καὶ Κράτος παπικὸν εἰσάγων ἐν τῇ Ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ; Λέγων ἡμᾶς ὅτι συγκινοῦμεν ἀν-

ἐκδοσις αὐτοῦ ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ ἱερωνύμου ὡς τὰ *Αλεξανδρινὰ* ἑξαπλᾶ. Ὁ Σύγκελλος ἀναφέρει ἄλλην τινὰ ἀναθεώρησιν τοῦ κειμένου τῶν Ἑβδομήκοντα γενομένην ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου Ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας· αὕτη ὁμῶς φαίνεται ὅτι πρὸ πολλοῦ ἠφανίσθη. Ὅλα δὲ τὰ σήμερον σωζόμενα χειρόγραφα τῶν Ἑβδομήκοντα, καθὼς καὶ αἱ διὰ τοῦ τύπου ἐκδόσεις, πηγάζουσιν ἐκ τῶν προειρημένων τριῶν ἀναθεωρήσεων, ποίαν ὁμῶς ἐκ τούτων ἠκολούθησεν ἰδιαίτερος ἕκαστον χειρόγραφον, οἱ βιβλικοὶ κριτικοὶ δὲν συμφωνοῦσιν οὐδόλως.

Οἱ ἱεροὶ Εὐαγγελισταὶ καὶ Ἀπόστολοι ἐλάβανον τὰς Γραφικὰς ῥήσεις ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς μεταφράσεως τῶν Ἑβδομήκοντα, διότι αὕτη ἦτο κοινὴ καὶ εἰς Ἕλληνας καὶ εἰς Ἰουδαίους, ἀλλ' ὅχι διότι ἔκριναν τὸ κείμενον τὸ Ἑβραϊκὸν καταδεέστερον τοῦ τῶν Ἑβδομήκοντα· πολλαὶ μάλιστα ῥήσεις τῆς Νέας Διαθήκης εἶναι ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ἑβραϊκοῦ, ὅποιον εἶναι ἕως τὴν σήμερον, ἀλλ' ὅχι ἐκ τῶν Ἑβδομήκοντα.

Τὰ ὅρια τῆς συντομίας δὲν μὲ συγχωροῦν νὰ ἐκτανθῶ περισσότερον εἰς τὴν λυπηρὰν ταύτην Ἀντεπικρίσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἄκοντά με ὤθησε χερσὶ καὶ ποσὶν ὁ πρῶτατος Οἰκονόμος. Ὅστις ὁμῶς ἀναγινώσκει καὶ συλλογίζεται ἀπαθῶς, δύναται καὶ ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων νὰ κρίνῃ ἂν ὁ Κύριος Οἰκονόμος εἶχε δίκαιον νὰ ἐξουθενῇ τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον, καὶ νὰ κατακρίνῃ τὴν μετάφρασιν καὶ ὡς ἐκ τούτου μᾶλλον γενομένην ἐπ' ἄλλῳ σκοπῷ.

Ἡ μὲν λοιπὸν τοῦ Κυρίου Οἰκονόμου ἀνακεφαλαίωσις ἀρχεται μὲν ἀπὸ τῆς 133 Σελίδος τῆς πολυκρότου Ἐπικρίσεως αὐτοῦ, μόλις δὲ ἀναπαύεται εἰς τὴν 315. ἐγὼ δὲ ἀμαθὴς ὢν καὶ τῆς τοιαύτης Οἰκονομικῆς τέχνης, λέγω, ἀπλῶς καὶ συντόμως ἀνακεφαλαίων,

μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν, καὶ ἀποστολικὴν τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ ἐγεννήθη, καὶ ἀνετράφη, καὶ ἐδιδάχθη, δὲν καταδιώκει οὐδένα, δὲν διεγείρει ταραχάς, καὶ πῦρ, καὶ μάχαιραν, διὰ τὴν εὐχαριστήσιν πάθη τυραννικὰ καὶ ἀντίχριστα, ἀλλ' εὐχεται μὲν μετὰ τῆς Ἐκκλησίας ὑπὲρ πάντων, ἀποστυγεῖ δὲ τὰς καταχρήσεις καὶ ἀνομίας τῶν ἐκκλησιαστικῶν, Δυτικῶν ἢ Ἀνατολικῶν, ὑπὲρ πᾶσαν κατάχρησιν τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας· διότι εἶναι ὅχι μόνον ἀνοσιώτεροι, ἀλλὰ καὶ πληγῶν εἰς τοὺς λαοὺς πρόξενοι μεγαλητέρων καὶ χρονιωτέρων, συγκαθιερούμεναι διὰ τὴν ἀμάθειαν, καὶ συμμεισγόμεναι ὁμοῦ μὲ τὰ θεῖα πράγματα καὶ ὀνόματα. Δὲν γνωρίζει κάλλιστα ὅλα ταῦτα ὁ σοφὸς Οἰκονόμος; Δὲν βλέπει τὰ καὶ σήμερον ἔτι γινόμενα; Δὲν ἀναγινώσκει τὴν ἱστορίαν; Ἴδου τί λέγει καὶ περὶ αὐτῆς ταύτης τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ ἀναγινώσκειν τὰς ἱερὰς Γραφὰς εἰς τὰς λαλουμένας Γλώσσας (τὴν ὁποίαν σὺ ὁ ἀνατολικὸς χριστιανός, καὶ Πρεσβύτερος, καὶ διδάσκαλος, καὶ ἱεροκλήρυξ, φαίνεσαι σήμερον ἀρνούμενος), καὶ περὶ τοῦ φρικωδεστάτου ἐκείνου κριτηρίου, τὸ ὁποῖον ἦτο διωρισμένον νὰ ἐπαγρυπνῇ, καὶ αὐστηρῶς νὰ τιμωρῇ καὶ ταύτης τῆς ἀπαγορεύσεως τὴν παράβασιν· « τὸ κριτήριον τοῦτο (l'inquisition) ἐτιμῶρει, ὥς » τὰ πλέον μεγάλα κοκουργήματα, ἀπάτας ἀφανεῖς· ἀπῆτει » ὥς χρέος τὰς εἰσαγγελίας τὰς πλέον ἐναντίας εἰς τὴν ἡσυχίαν τῆς κοινωνίας· δι' ὑποψίας ἀπλᾶς καὶ ἀσθενῆ σημεῖα » κατεδίωκε πολίτας ὑποτασσομένους εἰς τοὺς νόμους πολιτικούς τε καὶ φυσικούς, καὶ ἔφερεν οὕτω τὴν δυσπιστίαν καὶ » ταραχὴν εἰς τὸ ἐμπόριον, καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς κόλπους τῶν » οἰκογενειῶν· κατήσχυνε διὰ τῶν βασανιστηρίων τὴν θρησκείαν τῆς ἀγάπης, καὶ ἐρέθιζε τὸν φανατισμὸν τῶν ἑτεροδοξούντων διὰ τῶν τυραννικῶν μέσων, τὰ ὁποῖα μετεχειρίζετο κατ' αὐτῶν. Μυρία γλώττοι ἐλάλησαν περὶ τούτων

τοσαύτην δολιότητα ἐναντίον ἀδελφοῦ καὶ εὐεργετοῦ! Τὸ στόμα σου ἐπλεόνασε κακίαν· καὶ ἡ γλῶσσά σου περιέπλεκε δολιότητα· καθήμενος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου κατελάλεις, καὶ κατὰ τοῦ υἱοῦ τῆς μητρὸς σου ἐτίθης σκάνδαλον.

Δὲν πρέπει νὰ πικρατρεξώμεν ἀνεξέταστον καὶ τοῦτο τὸ μέγα ψεῦδος καὶ συκοφάντημα τοῦ παντόλμου τούτου ἀνθρώπου· λέγει (Σελ. 24) ὅτι καὶ «ἄλλοι συνέκραξαν μετ' αὐτοῦ πολλοὶ καὶ ἀγαθοὶ, καὶ αὐτὴ πρὸ πάντων ἡ ὀρθόδοξος ἑκκλησία, τὸ μάταιον καὶ ἀθέμιτον καὶ ἐπιβλαβὲς τῆς χυδαίας τῶν Γραφῶν μεταφράσεως». Ἀλλ' ὅτε οἱ δύο Πατριάρχαι, καὶ ὁ ἅγιος Σιναίου, καὶ οἱ Πρίγκηπες Καλλιμάχαι, καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι πολιτικοὶ τε καὶ ἐκκλησιαστικοὶ συσκεφθέντες ἀπεφάσισαν τὴν μετάφρασιν τῶν ἱερῶν Γραφῶν, καὶ ἔκαμαν συνθήκας μετὰ τὸν Ἰλαρίωνα, καὶ διώρισαν τοῦτον μὲν μεταφραστὴν, τὸν δὲ Σιναίου ἐπιδιορθωτὴν, ταῦτα πάντα δὲν ἦσαν πράξεις τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς ἡμῶν Ἐκκλησίας; Ποία δύνამεις ἀνθρωπίνη ἤθελε δυνηθῆν ἢ νὰ διαφθείρῃ αὐτοὺς, ἢ νὰ βιάσῃ νὰ συσκεφθῶσι, νὰ ἀποφασίσωσι, καὶ νὰ ἐπιχειρισθῶσιν ἔργον τοιοῦτον ἄνδρες σοφοὶ καὶ εὐσεβεῖς, ἐὰν δὲν ἦσαν ἐν συνειδήσει πεπληροφορημένοι ὅτι τὸ ἔργον ἦτον ἱερώτατον καὶ κοινωφελέστατον; Ὅτε δὲ καὶ σὺ γράφων πρὸς τὸν μεταφραστὴν, ἀπεδέχου καὶ ἐπήνεις τὴν μετάφρασιν, τί ἄλλο συνωμολόγεις, παρὰ ὅτι ἡ ὀρθόδοξος ἡμῶν Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἔκαμεν ἔργον θεμιτὸν, ἱερὸν, καὶ κοινωφελές; Καὶ ὅτε ἐν Πετροπόλει, καθέδρᾳ ὀρθοδόξου Ἀνατολικοῦ Κράτους, ἐπρόσφερες σεαυτὸν ὡς καλῆτερον μεταφραστὴν (δὲν θεωρῶ ἐνταῦθα τὴν δολιότητά σου), τί ἄλλο καὶ ἐκεῖ ὡμολόγεις καὶ ἐμαρτύρεις, παρὰ ὅτι ἡ μετάφρασις τῶν ἱερῶν Γραφῶν ἦτο πράξις τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς ἡμῶν Ἐκκλησίας; Οὕτω λοιπὸν, ἄνθρωπε,

λαοῦ. Εἶναι πασίγνωστον ὅτι εἰς τὴν προσημειωθεῖσαν περί-
 οδον μέγα πλῆθος Ἰουδαίων κατέκουν εἰς τὴν Αἴγυπτον,
 καὶ μάλιστα εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν. Οὗτοι δὲ φυλάττοντες
 ἀκριδέστατα τὰς θρησκευτικὰς διατάξεις καὶ συνηθείας τῶν
 ἑαυτῶν προγόνων, εἶχον Συνέδριον συνιστάμενον ἐξ ἑβδομή-
 κοντα, ἢ ἑβδομήκοντα καὶ δύο μελῶν, καὶ πολλὰ ἔτι Συνα-
 γώγια, ὅπου ὁ νόμος ἀνεγινώσκετο εἰς αὐτοὺς κατὰ πᾶν
 σάββατον· ἐπειδὴ δὲ ὁ κοινὸς λαὸς δὲν ἐνόει πλέον τὴν Ἑβραϊ-
 κὴν Γλῶσσαν τῶν Γραφῶν, μόνης τῆς Ἑλληνικῆς οὔσης τότε
 εἰς κοινὴν χρῆσιν, ἔγεινεν ἀνάγκη νὰ μεταφράσωσι τὴν Πεν-
 τάτευχον. Τοῦτο ἐξηγεῖ τὴν ἀρχὴν τῆς Ἀλεξανδρινῆς μετα-
 φράσεως πολὺ πιθανώτερα παρὰ αἱ προειρημέναι παραδόσεις.
 Ἐὰν ἡ μετάφρασις αὕτη ἔγεινε μὲ δημοσίον κῦρος, πρέπει
 ἀναντιρρήτως νὰ ᾔτον ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Συνεδρίου, τὸ
 ὅποιον ἐπομένως καὶ ἐξέτασεν αὐτὴν, καὶ ἐπιδιώρθωσεν ἴσως,
 ἂν τὸ ἔργον ᾔτον ἐνὸς μόνου μεταφραστοῦ, πρὶν ἐπικυρώσῃ
 αὐτὴν καὶ εἰσάξῃ εἰς τὰ Συναγώγια. Ἀλλ' εἴτε οὕτως, εἴτε
 ἄλλως, ἡ μετάφρασις ἔπρεπε πιθανῶς νὰ ὀνομασθῇ τῶν Ἑβδο-
 μήκοντα, διότι τὸ Συνέδριον συνίστατο ἐξ ἑβδομήκοντα, ἢ
 ἑβδομήκοντα καὶ δύο μελῶν. Ἐνδέχεται μάλιστα, διὰ νὰ
 ἐπιβεβαιώσῃ τὸ Συνέδριον τὴν πιστότητα τοῦ ἔργου, νὰ ἐζή-
 τησεν ἐκ τῆς Παλαιστίνης ἀνδρας πεπαιδευμένους διὰ νὰ πα-
 ρατηρήσωσι καὶ νὰ δώσωσι γνώμην περὶ τῆς μεταφράσεως.
 Ἄν ἡ εἰκασία αὕτη ἐδύνατο νὰ ἀποδειχθῇ, ἤθελεν ἐξηγήσειν
 τὸ λεγόμενον περὶ τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου, ὅτι ἔπεμψε
 πρεσβεῖαν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ.

Ἀλλ' ὅπως ἂν ἔχῃ περὶ τοῦ ἀληθινοῦ ἀριθμοῦ τῶν μετα-
 φραστῶν, ἢ εἴσαξις πολλῶν Κοπτικῶν λέξεων (ὡς οἶφι, ἀχί,
 ῥεμφάν, κ.τ.λ.), καὶ ὁ Αἰγυπτιακὸς τρόπος, κατὰ τὸν ὅποιον
 ἐκφράζουσιν ιδέας καθ' αὐτὸ Ἑβραϊκῶς, δεικνύουσιν ἐναργῶς

φράσεις ταπεινάς καὶ ἀηδεῖς εἰς τοὺς ὅπως οὖν καλῶς ἀνα-
 τεθραμμένους· καὶ αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη *χυδαία* καὶ πεπατη-
 μένη *γλῶσσα*. Ἀπλοῦν δὲ καὶ κοινὸν ὕφος εἶναι ἐκεῖνο, τὸ
 ὁποῖον καταλαμβάνεται μὲν καὶ ἀπὸ τοὺς *χυδαίους*, κοινῶς
 δὲ μεταχειρίζονται οἱ λαμβάνοντες καὶ παιδεῖαν καὶ ἀνατρο-
 φὴν μᾶλλον ἢ ἥττον καλητέραν. Τοιοῦτον ἀπλοῦν καὶ κοι-
 νὸν ὕφος ἐπεμελήθη νὰ μεταχειρισθῶ εἰς τὴν μετάφρασιν,
 τὴν ὑποίαν ὁ ἀδιάφθορος κριτὴς λέγει *χυδαίαν*, *χυδαιοελ-
 ληνικὴν*; *ἐλληνοχυδαϊκὴν*, καὶ ἀναφέρων τὰς προγενομένας
 μεταφράσεις, τὰς ὁποίας ἡ πρόοδος τῆς Γλώσσης κατέστησεν
 ἀχρήστους, «ἀμφιβάλλεις (λέγει) ὅτι τὴν αὐτὴν τύχην ἐκλη-
 » ρώθη καὶ ἡ κατὰ σέ τῶν Γραφῶν μετάφρασις, ἥτις οὐδὲ
 » σήμερον ὑποφέρεται (Σελ. 70); » Εἴθε νὰ ἦτον αὕτη ἡ
 Γλῶσσα τῶν *χυδαίων* τοῦ ἔθνους μου! Κατὰ δυστυχίαν ὅ-
 μως, τὴν σήμερον δὲν ἔχει οὕτως, ἀλλ' ὁ σοφιστὴς λέγει
 οὕτω. Καὶ εὐχομαι ταχέως νὰ φθάσῃ ἡ κοινὴ ἡμῶν Γλῶσ-
 σα εἰς τοσαύτην τελειοποίησιν, ὥστε ἡ μετάφρασίς μου νὰ
 καταντήσῃ ἀχρηστος. Ἀλλ' ἐν τοσοῦτῳ ὁ λαὸς πρέπει διὰ
 τῆς Γλώσσης του νὰ διδάσκεται, καὶ διὰ τῆς γλώσσης του
 πρέπει νὰ τελειοποιηθῇ ἡ Γλῶσσά του.

Κατὰ ταύτας λοιπὸν τὰς ἀρχάς, καὶ κατὰ τὴν ψῆφον,
 τὴν ὁποίαν αὐτὸς οὗτος ἔδωκε περὶ τῆς μεταφράσεως τοῦ Ἰ-
 λαρίωνος, ὃς ἐξετάσωμεν τὰ σφάλματά καὶ τὰς βλαστημίας.
 Χωρὶς νὰ πέσωμεν εἰς ἀηδῆ πολυλογίαν, ἐξ ὀλίγων θέλομεν
 καταλάβειν καὶ ἐνταῦθα τὸ εἰλικρινὲς καὶ ἀδέκαστον τῆς κρί-
 σεώς του. Εἰς τὴν σύντομον ταύτην ἐξέτασιν μετὰ τὸ Ἑλ-
 ληνικὸν κείμενον τάττεται ἡ μετάφρασίς μου, καὶ ἔπειτα διὰ
 τὴν παράθεσιν ἡ τοῦ Ἰλαρίωνος. Τὸ εὐλογημένη σὺ ἐν γυναι-
 ξὶ (Λουκ. α. 28), μετέφρασα, εὐλογημένη εἶσαι μεταξύ τῶν
 γυναικῶν. Οὕτω καὶ ὁ Ἰλαρίων, πλὴν τῆς ἀντωνυμίας σὺ,

ἀπὸ τοῦ πονηροῦ (Ματθ. 5', 13). Καὶ μὴ μᾶς φέρῃς εἰς πειρασμὸν, ἀλλὰ ἐλευθέρωσέ ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ κακόν· ὁ Ἰλ. καὶ μὴ μᾶς ἀφήσῃς νὰ πέσωμεν εἰς (τινα) πειρασμὸν, ἀλλ' ἐλευθέρωσον ἡμᾶς ἀπὸ πᾶν κακόν. Φρυάττεται διὰ τὸ γενικὸν κακόν, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ἔννοιαν περιέχεται καὶ ὁ ἀρχέκακος διάβολος, καὶ ὅλα τὰ ὄργανα αὐτοῦ, οἱ ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτῶν προφέροντες τὸ πονηρόν. Καὶ αὐτὸς ὁμοῦς εἰς τὸν περὶ προσευχῆς λόγον τοῦ οὕτω ἔννοων τὸ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, λέγει· « ρῦσαι τοὺς
 » λατρευτάς σου ἀπὸ τῶν πονηρῶν ἐχθρῶν καὶ διωκτῶν
 » τοῦ Εὐαγγελίου σου· ρῦσαι ἡμᾶς, Κύριε, ἐξ ἔθνους ἀνό-
 » μου καὶ ἀσεβοῦς, ἐξ ἔθνους οὐχ ὁσίου (Σελ. 220)· « ρῦσαι
 ἡμᾶς, Κύριε, καὶ ἐκ τοῦ Οἰκονόμου.

Τὸ « ἰδοὺ ὁ παῖς μου, ὃν ἡρέτισα (Ματθ. 16, 18) »· μετέφρασα, « ἰδοὺ ὁ δοῦλός μου, τὸν ὁποῖον ἐκλεξα ». Οὕτω μεταφράζει τὴν λέξιν παῖς καὶ ἡ Βουλγάτα, *ecce servus meus*· οὕτω καὶ ἡ Γαλλικὴ, *voici mon serviteur*· οὕτω καὶ ἡ Ἰταλικὴ, *ecco il mio servitore*. Ἀλλ' ὁ Οἰκονόμος καὶ ἐν-
 » ταῦθα φωνάζει, « φεῦ, ὦ Βάμβρα, πῶς δὲν ὠκλασεν ἡ χεὶρ
 » σου τριαῦτα γράφοντος; » Ὑποκρίνεται ὁ σοφιστὴς ὅτι βλέπει καὶ εἰς τοῦτο βλασφημίαν, ὑποκρίνεται· διότι ἐξεύ-
 ρει κάλλιστα ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν Παλαιάν καὶ εἰς τὴν Νέαν Διαθήκην ὡς δοῦλος καὶ διάκονος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καθὼς ἐπέμφθη νὰ εκπληρώσῃ τὴν θείαν αὐτοῦ βουλήν. Εἰς ταύτην τὴν ἀποστολὴν ἀναφέρονται τὰ τοῦ προφήτου, « Ἰακώβ ὁ παῖς μου, ἀντιλήψομαι αὐτοῦ·
 » Ἰσραὴλ ὁ ἐκλεκτός μου, προσεδέξατο αὐτόν ἡ ψυχὴ μου,
 » ἔδωκα τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν, κ. τ. λ. (Ἠσ. μβ'.) ». Ὁ αὐτὸς προφήτης λέγει ἔτι καθαρώτερα, « καὶ ἔθηκε τὸ στό-
 » μα μου ὡσεὶ μάχαιραν ὀξεῖαν, καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς

» τοῦ καλοῦ. Ἀνίσως δέ τις πρὸς τοὺς ἀγαθοὺς τῆς πα-
 » τρίδος συμβούλους ἀλόγως ἀντιβαίνει, καὶ λέγῃ μὲν αὐτὸς
 » οὐδέν ὑγιές, σπουδάζῃ δὲ μόνον μὲ ἀπεράντους ἀντιλογίας
 » νὰ ἀμαυρώσῃ τὴν δόξαν τῶν ἀληθινῶν εὐεργετῶν τῆς Ἑλ-
 » λάδος, περὶ τοῦ τοιούτου μὴ φροντίζετε παντελῶς· καὶ οἱ
 » βάρβαροι πολλάκις παρατυχόντες σπεύδουσι μὲ τὰς κορυφάς
 » των νὰ συμπνίξωσι τὸ κελεύθερον τῶν ἀηδόνων, ἀλλὰ μέ-
 » νουσι πάλιν ὅχι ὀλιγώτερον οἱ βάρβαροι βάρβαροι, καὶ
 » ἀηδόνες αἱ ἀηδόνες. Εἰς μόνους τοὺς ἐχθροὺς τοῦ βουλαίου
 » Διὸς τοὺς ἀγρίους Τυφῶνας συγχωρεῖται νὰ μισῶσι τὴν λι-
 » γυρὰν φωνὴν τῶν Μουσῶν (1)». Ἀλλὰ τὴν σήμερον ὁ αὐτὸς
 οὗτος Οἰκονόμος τί γράφει περὶ Κοραῆ; τί λέγει τὸν ἀληθινὸν
 εὐεργέτην τῆς Ἑλλάδος ἀποθανόντα; Ἄσοφον, κακόσοφον
καὶ ματαιόσχολον περὶ τοὺς θεσπεσίους τῆς ἐκκλησίας θε-
 σμοὺς καιροτόμον (2)! Καὶ δὲν ἤρκεσθῃ εἰς ταῦτα ὁ γηραιὸς
 Πρεσβύτερος, ἀλλ' ἐπεμβαίνων ποδὶ κατὰ τοῦ νεκροῦ, καὶ
 ψυχοκτόνον ληστὴν αὐτὸν ὀνομάζει, καὶ παροδίτην εἰς τὴν
 στρατείαν τοῦ βίου τούτου, φέροντα τοὺς Ἕλληνας εὐ-
 τυχῶς εἰς πέταυρον Ἰδου (3). Ὡς ἀδιάφθορε ἐγκωμιαστὰ
 τῶν ἐναρέτων καὶ κοινωφελῶν ἀνδρῶν, εἰς μὲν τὸν ἀποκε-
 φαλισθέντα Δημήτριον Μουρούζην (κανεῖς ἄς μὴ νομίσῃ, πα-
 ρακαλῶ, ἐλάττωσιν τῆς πρὸς ἐκεῖνον τὸν ἄνδρα ὀφειλομένης
 τιμῆς τὰ περὶ τοῦ ἐγκωμιαστοῦ λεγόμενα), ἄνδρα πολλὰς
 μὲν ἔχοντα ἀρετάς, καὶ πολλὰ καλὰ πράξαντα εἰς τὸ Γένος,
 ἀλλὰ γεννηθέντα, ἀνατραφέντα καὶ ἐκπαιδευθέντα ὑπὸ δούλου
 πατρὸς, ἂν καὶ ἦτον ἡγεμίων, διὰ νὰ δουλεύῃ ἐκ τοῦ πλησίον
 κύριον ἀνομώτατον τύραννον, δι' ὃ ἦτον ἐπόμενον πολλάκις

(1) Ῥητορικ. Οἰκονόμ. Σελ. 28'.

(2) Ἐπίκρ. Σελ. 48.

(3) Αὐτοβ. Σελ. 118, σημ.

σεξίας τῶν μεταφραστῶν πολυάριθμα σφάλματα, διὰ τὰ ὅποια ἔγεινεν ἀνάγκη νέας ἀναθεωρήσεως. Ἐπειδὴ δὲ ὅλαι αἱ Ἑλληνικαὶ Ἐκκλησίαι δὲν παρεδέχθησαν μὲ τὸ αὐτὸ σέβας τοὺς βιβλικοὺς ἀγῶνας τοῦ Ὠριγένους, ἐντεῦθεν προῆλθον σχεδὸν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον τρεῖς πρώτισται ἀναθεωρήσεις, τὰς ὁποίας σημειοῦμεν ἐνταῦθα μετὰ συντομίας.

Ἡ πρώτη ἐστάθη ἡ ὑπὸ Εὐσεβίου καὶ Παμφύλου γενομένη ἔκδοσις κατὰ τὸ 300 ἔτος ἐκ τοῦ κειμένου τῶν Ἑξαπλῶν ὁμοῦ μὲ ὅλας τὰς κριτικὰς σημειώσεις τοῦ Ὠριγένους, ἥτις ὅχι μόνον ἔμεινε δεκτὴ εἰς τὰς Ἐκκλησίας τῆς Παλαιστίνης, ἀλλὰ καὶ ἐναπετέθη εἰς πᾶσαν σχεδὸν βιβλιοθήκην. Ἐκ τῶν συχνῶν ὁμῶς ἀντιγραφῶν αἱ σημειώσεις τοῦ Ὠριγένους τοσοῦτον ἡλλοιώθησαν μὲ τὸν καιρὸν, ὥστε κατήντησαν ὀλίγον χρήσιμοι, καὶ τελευταῖον ἐγκατελείφθησαν· τὸ ὁποῖον ηὔξησε μᾶλλον τὸ κακὸν, ὥστε καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἱερωνύμου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διακρίνη τις τὸ κείμενον τῶν μεταφραστῶν ἀπὸ τὰς διορθώσεις τοῦ Ὠριγένους· καὶ τὴν σήμερον δύναται νὰ θεωρῇται ὡς ἀκατόρθωτος ἐπιχείρησις ἡ τούτων διάκρισις. Συγχρόνως μὲ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Εὐσεβίου καὶ Παμφύλου ἔγεινεν ἡ ἀναθεώρησις τῆς Κοινῆς, ἡ τοῦ κοινοῦ τῶν Ἑβδομήκοντα κειμένου, ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ, πρεσβυτέρου τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ Ἐκκλησίας, μαρτυρήσαντος κατὰ τὸ 311 ἔτος. Οὗτος ἔλαβε τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον διὰ βάσιν τῆς ἐκδόσεως, τὴν ὁποίαν παρεδέχθησαν ὅλαι αἱ Ἀνατολικαὶ Ἐκκλησίαι ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως μέχρις Ἀντιοχείας. Ἐνῷ δὲ ὁ Λουκιανὸς κατεγίνετο εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, ἐπεχειρίσθη καὶ ὁ Ἡσύχιος, ἐπίσκοπος Αἰγύπτιος, ἔκδοσιν τῶν αὐτῶν Ἑβδομήκοντα, τὴν ὁποίαν παρεδέχθησαν γενικῶς αἱ ἐν Αἰγύπτῳ Ἐκκλησίαι. Οὗτος ὑποτίθεται ὅτι εἰσῆξεν ὀλιγωτέρας μεταβολὰς παρὰ τὸν Λουκιανόν· καὶ ἡ

καὶ νὰ συναδικῇ, καὶ ἐπιβουλευόμενος νὰ ἀντεπιβουλεύῃ, καὶ διαβαλλόμενος νὰ ἀντιδιαβάλλῃ, καὶ, ἄλλα παρεπόμενα τῷ γένει τῶν Φαναριωτῶν νὰ πράττῃ, εἰς ἐκεῖνον μὲν προσφέρεις ἐπαίνους τοσοῦτους καὶ τοιούτους, ὅσους καὶ ὁποίους δὲν ἔλαβον οὔτε ἥρωες, οὔτε ἀθλοφόροι μάρτυρες (I), τὸν δὲ γέροντα Κοραῖν δὲν ἔκρινες ἄξιον οὐδὲ τῆς σιωπῆς σου, ἀλλὰ νεκρὸν ὄντα συκοφαντεῖς καὶ βλασφημεῖς; Ἀλλὰ πόθεν ἡ τοσαύτη μεταβολή; Ἐν Σμύρνῃ ἐπαινέτης, καὶ σήμερον ἐν Ἀθήναις, μετὰ θάνατον, θηριώδης οὕτω συκοφάντης τοῦ Κοραΐ! Ἀρά γ' ἐκεῖνος ὁ πάντοτ' ἀδιάφθορος σύμβουλος καὶ εὐεργέτης τῶν Ἑλλήνων διεφθάρη εἰς τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ, καὶ κατέστη κακόςχολος, ματαιόςχολος, καὶ ψυχοκτόνος, ἢ ὁ Οἰκονόμος ἔπαθε τὴν τοιαύτην φρικώδη ἀλλοίωσιν; Δεῖξε εἰς τοὺς Ἕλληνας, Οἰκονόμε, ποῖοι εἶναι οἱ βλάσφημοι καὶ ψυχοκτόνοι λόγοι τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, τὸν ὁποῖον ἡμεῖς πάντες ὁμολογοῦμεν, ὅτι ἐπέραςεν ὅλην αὐτοῦ τὴν ζωὴν συγγράφων, ἐπιστέλλων, κατὰ πάντα τρόπον ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὅστις ἐτελεύτησε πένης ὑπὲρ τοῦ ἔθνους του. Ἐβλασφήμει ὁ Κοραΐς, διότι συνεβούλευε τοὺς Ἕλληνας τὰ ἀληθινὰ αὐτῶν συμφέροντα; Ἐβλασφήμει, διότι ἀνέφλεγε τὰς καρδίας τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας εἰς τὴν πατρίαν λογικὴν καὶ ἠθικὴν εὐγένειαν; Ἐβλασφήμει, διότι τοὺς μὲν ἀξιοσεβάστους διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ παιδείαν αὐτῶν ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς ἐτίμα καὶ ἐπῆνει ἐνώπιον Ἑλλήνων καὶ Εὐρωπαίων, ἤλεγχε δὲ πρὸς διόρθωσιν τοὺς καταισχύνοντας τὸν ἱερόν αὐτῶν χαρακτῆρα, καὶ διαφθείροντας τὸν λαὸν διὰ τῆς ἀντιχρίστου αὐτῶν διαγωγῆς, διὰ τῆς ὑποκρίσεως, διὰ τῆς ἀπαιδευσίας καὶ μισομαθείας; Ἐβλασφήμει, διότι συνεβούλευε νὰ παύ-

(I) Βλέπ. Δόγ. ἐκκλησίας. ὑπὸ Ο. Κ. Ο. Σελ. 90—100.

καὶ τοὺς ἔτι παλαιότερους συγγραφεῖς· οὕτω λοιπὸν κατὰ
 μικρὸν ἀναβαίνων λέγε, ὅτι ἐννοεῖ καὶ τὸν Δημοσθένην, καὶ
 τὸν Πλάτωνα, μέχρι τοῦ Ὁμήρου. Μὴ ψεύδου, Οἰκονόμε, μὴ
 σοφίζου· μὴ θέλε νὰ κολακεύῃς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν οὕτω
 γελοίως, διὰ νὰ κρατῇς αὐτὸν εἰς τὴν ἀμάθειν τοῦ Θείου
 λόγου. Αὐτοὶ σὲ ἀποκρίνονται εἰλικρινῶς, Ἄγιε Οἰκονόμε,
 ἡ Γλῶσσά μας, καὶ, δὲν εἶναι Γοτθικὴ, ἢ Τουρκικὴ· ἔξω
 ὅμως ἀπὸ ὀλίγα λόγια σκορπιστὰ, δὲν καταλαμβάνομεν
 οὔτε Εὐαγγέλιον, οὔτε Ἀπόστολον, οὔτε προφητείας, οὔτε
 Ψαλτήριον, οὔτε στιχηρά. Διὰ τοῦτο τὴν ὥραν τῆς ἀκο-
 λουθίας ὁμιλοῦμεν δι' ἄλλας ὑποθέσεις· καὶ βαρυνόμενοι
 νὰ στεκώμεθα χωρὶς νὰ καταλαμβάνωμεν, κάμνομεν τὸν
 σταυρόν μας καὶ φεύγομεν οἱ περισσότεροι, καθὼς τε-
 λειώσῃ τὸ Εὐαγγέλιον. Ἀλλαχοῦ δὲ ἀντιφάσκων, διὰ νὰ
 προσβάλῃ ἐμὲ, καταφρονεῖ τὴν Γλῶσσαν τοῦ λαοῦ, καὶ τὴν
 εἰς ταύτην γενομένην μετάφρασιν, φλύαρον λαλιὰν ὀνομά-
 ζων, χυδαιόχραινον, καὶ τὰ τοιαῦτα συνήθη εἰς τὴν σεμνὴν
 αὐτοῦ γλῶσσαν συσσωρεύων. Πρὸς ταῦτα δὲ πάλιν ἀντι-
 φθεγγόμενος, λέγει ὅσα οἱ ἱεροὶ πατέρες ἡμῶν καὶ δικάσκαλοι
 ἀληθέστατα ἔλεγον περὶ τῆς ἀκόμψου καὶ ἀμαθοῦς φαινομέ-
 νης λέξεως τῶν ἁγίων Γραφῶν, τὰ ὅποια κατ' εὐθεΐαν ἀντα-
 νακλῶσιν ἐπ' αὐτὸν τοῦτον τὸν κατήγορον τῆς χυδαιογλώσ-
 σου, ὡς λέγει, μεταφράσεως. « Ἡμεῖς (ἔλεγον) Μωσεῖ καὶ
 » Ἠλίᾳ καὶ τοῖς οὕτω μακαρίοις ἀνδράσι σύνεσμεν, ἐκ τῆς
 » βαρβάρου φωνῆς διαλεγόμενοις ἡμῖν τὰ ἑαυτῶν, καὶ τὰ
 » παρ' ἐκείνων φθεγγόμεθα, νοῦν μὲν ἀληθῆ, λέξιν δὲ ἀμαθῆ,
 » ὡς αὐτὰ ταῦτα δηλοῖ (1) ». Καὶ πάλιν ἐκ τοῦ αὐτοῦ Μεγ-
 γάλου Βασιλείου, « τῆς (τῶν Γραφῶν) λέξεως τὸ ἰδιότροπον

(1) Ἐπίκρ. Οἰκονόμ. Σελ. 243.

μήκοντα. καὶ τοῦ Θεοδοτίωνος (3), τεταγμένας κακὰ τέσσαρας στήλας. Εἰς ταύτας ἐπρόσθεσεν ἔτι δύο ἄλλας τοῦ Ἑβραϊκοῦ κειμένου, τὴν μὲν μὲ χαρακτῆρας Ἑβραϊκοὺς, τὴν δὲ μὲ Ἑλληνικοὺς· αἱ ἕξ αὗται στήλαι συνεκρότουν κατὰ τὸν Ἐπιφάνειον τὰ ἑξαπλᾶ. Ἀνακαλύψας δ' ἔπειτα δύο ἄλλας Ἑλληνικὰς μεταφράσεις μερῶν τινῶν τῶν Γραφῶν, ἐπρόσθεσε ταύτας εἰς τὰς ἀνωτέρω, καὶ οὕτω συνέθεσε τὰ ὀκταπλᾶ· προστεθείσης ἔπειτα καὶ ἰδιαιτέρας τινὸς μεταφράσεως τῶν Ψαλμῶν, τὸ ὅλον ἔργον ὠνομάσθη ὑπὸ τινῶν ἑννεαπλᾶ. κ. τ. λ.

Ἡ μετάφρασις τῶν Ἑβδομήκοντα, καθὼς ἀνεγινώσκεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ, οὕτω ἐξηκολούθει νὰ ᾔηται ἐν χρήσει εἰς τὰς πλειοτέρας Ἑλληνικὰς Ἐκκλησίας· καὶ τὸ κείμενον, ὅπως ἦτο διωρθωμένον ὑπὸ τοῦ Ὀριγένους, ἀντεγράφετο διὰ τὴν χρῆσιν αὐτῶν ὁμοῦ μὲ τὰς κριτικὰς αὐτοῦ σημειώσεις· ὅθεν, προϊόντος τοῦ χρόνου, παρεισῆχθησαν εἰς τὴν μετάφρασιν ἐκ τῆς ἀμελείας ἢ ἀπρο-

φοροὶ εἶναι αἱ γνώμαι τῶν Ἐκκλησιαστικῶν φιλολόγων περὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἤκουσεν. Ὁ Ἱερώνυμος λέγει ῥητῶς, ὅτι ἡ μετάφρασις αὐτοῦ ἐφάνη μετὰ τὴν Θεοδοτίωνος· ἐπεὶ δὲ ὁ Σύμμαχος ἦτον ἀγνώριστος εἰς τὸν Εἰρηναῖον, ὅς τις ἀναφέρει τὰς μεταφράσεις τοῦ Ἀκύλα καὶ τοῦ Θεοδοτίωνος, εἶναι πιθανὸν ὅτι ἡ χρονολογία τοῦ Ἱερωνύμου ἀληθεύει· ὅθεν ὁ Μουτρωκὼν τάττει αὐτὸν ὀλίγον ὕστερον τοῦ Θεοδοτίωνος, ἡγουν περὶ τὸ 200. κ. τ. λ.

(3) Ὁ Θεοδοτίων ἐγεννήθη ἐν Ἐφέσῳ. Ὁ Ἱερώνυμος καὶ Εὐσέβιος λέγουν αὐτὸν Ἑβραϊστὴν, ἢ ἐξ ἡμισείας Χριστιανόν. Ἐστάθη σχεδὸν σύγχρονος τοῦ Ἀκύλα. Ἡ μετάφρασις τοῦ Θεοδοτίωνος ἔχει τὴν μεσαιάν τάξιν τῆς κατὰ γράμμα τοῦ Ἀκύλα, καὶ τῆς ἐλευθέρας τοῦ Συμμάχου· εἶναι εἶδος τι ἀναθεωρήσεως τῶν Ἑβδομήκοντα κατὰ τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον, καὶ ἀναπληροὶ ἐλλείψεις τινὰς τούτων. Ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοδοτίωνος μετάφρασις τοῦ προφήτου Δανιὴλ ἀντεισῆχθη εἰς τὰς Χριστιανικὰς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν δευτέραν ἑκατονταετηρίδα, ἢ μετ' αὐτήν, ἐγκριθεῖσα πολὺ ἀκριβεστέρα παρὰ τὴν τῶν Ἑβδομήκοντα.

αυτοὺς, ὅτι δὲν ἦσαν κοινοὶ μεταφρασταὶ, ἀλλ' ἄνδρες προφητικῶς ἐμπνευσμένοι καὶ θεόθεν χειραγωγούμενοι, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ ἅγιον Πνεῦμα ὑπηγόρευε πᾶσαν λέξιν δι' ὅλης τῆς μεταφράσεως. Ὁ Φίλων προσθέτει ὅτι καὶ κατ' ἔτος ἐγίνετο ἐορτὴ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων τῆς Ἀλεξανδρείας ἐν τῇ νήσῳ Φάρῳ μέχρι τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ, διὰ νὰ διατηρῇται ἡ μνήμη τῆς ἐκεῖ γενομένης μεταφράσεως, καὶ νὰ προσφέρεται εὐχαριστία εἰς τὸν Θεὸν διὰ τὴν οὕτω μεγάλην εὐεργεσίαν (1).

Ἰουστίνος δὲ ὁ Μάρτυς, ὅς τις ἤκμασε περὶ τὰ μέσα τῆς δευτέρας ἑκατονταετηρίδος, ἑκατὸν περίπου ἔτη μετὰ τὸν Φίλωνα, ἀναφέρει ὁμοίαν τινὰ ἱστορίαν (2), προσθέτων ὅμως, ὅτι ἕκαστος τῶν ἐξοδηκόντα μεταφραστῶν ἐκλείσθη εἰς ἓν τῶν δωματίων, τὰ ὅπῃ ἐπίτηδες εἶχαν οἰκοδομηθῆν κατὰ διαταγὴν Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου, καὶ ὅτι συνέθεσαν ἐκεῖ ἰσαριθμούς ἰδιαιτέρας μεταφράσεις, συμφωνούσας καὶ εἰς τὰς λέξεις καὶ εἰς τὰς φράσεις, μὲ θαυμασμὸν μέγαν τοῦ βασιλέως, ὅς τις μὴ ἀμφιβάλλων ὅτι ἡ μετάφρασις ἦτο θεόθεν ἐμπνευσμένη, ἀπέδωκε τιμὰς μεγάλας εἰς τοὺς μεταφραστὰς, καὶ ἀπέπεμψεν αὐτοὺς μὲ δῶρα μεγαλοπρεπῆ. Λέγει πρὸς τούτοις ὅτι καὶ τὰ εἱρεῖπια τῶν δωματίων τούτων ἐσώζοντο ἔτι εἰς τὰς ἡμέρας του. Ἀλλ' ἡ διήγησις αὕτη τοῦ Ἰουστίνου διαφωνεῖ ὅλως πρὸς τὴν τοῦ Ἀριστέου εἰς πολλὰ περιστατικὰ, ὡς τὸ περὶ παραθέσεως τῶν μεταφράσεων, καὶ μάλιστα τὸ περὶ ὑπαγορεύσεως αὐτῶν, γινομένης εἰς Δημήτριον τὸν Φαληρεῖα. Ὁ δὲ Ἐπιφάνειος, συγγραφεὺς τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος, συμβιβάζων ὅλας ταύτας τὰς διηγήσεις, λέγει ὅτι οἱ μεταφρασταὶ ἐκλείσθησαν ἀνά

(1) περὶ τοῦ θίου τοῦ Μωϋσῆ. βιβλ. 6. — (2) Προτροπὴ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους.

δομένου νόμου κατὰ τῶν ἄνευ ἀδείας ἐγγράφου τῆς Ἑλληνικῆς διοικήσεως ἀναχωρούντων ἐκ τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' εἰς ποίας μὲν ἰδίας περιστάσεις ἀνεχώρησεν ὁ Βάμβας, ποία δὲ ἦτον ἡ τότε κατάστασις τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων (1), καὶ τί ἔπραττεν ὁ Βάμβας παροικῶν μετὰ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ, καὶ τίνα τὰ μισθώματα αὐτοῦ, καὶ πῶς ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐπανελθὼν τί ἔπραττε, καὶ τί πράττει, πάντα ταῦτα εἶναι γνωστά. Περὶ δὲ τοῦ Οἰκονόμου, οὔτε ὁ Βάμβας, οὔτ' ἄλλος οὐδεὶς ἐκ τῶν Ἑλλήνων μέμφεται αὐτόν, ὅτι εὑρεθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει, διεσώθη ἐκ τῆς ἐκεῖ τότε γινομένης σφαγῆς, καὶ κατέφυγεν εἰς Ῥωσίαν· πάντες μάλιστα ἐχαίρομεν διὰ πάντας τοὺς διασωθέντας ἀδελφοὺς ἡμῶν, δοξάζοντες τὸν Θεόν, καὶ χάριν ἀειμνημόνευτον ὁμολογοῦντες πρὸς τε τὴν Ῥωσίαν, καὶ πρὸς πάντας τοὺς ὁποιοὺςδήποτε χριστιανοὺς, ὅσοι ἔσωσαν ἐκ τοῦ θανάτου ἀδελφοὺς ἡμῶν, ἢ ἐλύτρωσαν ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας, ἢ ὅπωςδήποτε περιέθαλψαν. Καὶ ὅτε ὁ Οἰκονόμος διεσώθη εἰς τὴν Ῥωσίαν, διὰ τί δὲν κατέβη ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ συνεισφέρῃ τὰ δυνατὰ εἰς τὸν μέγαν ἐκεῖνον ἀγῶνα· ἢ διατρέβων ἐν Ῥωσίᾳ, τί συνέγραφεν, εἰς τί κατεγίνετο, καὶ ταῦτα παραλείπομεν· ἐκεῖνο ὁμῶς, τὸ ὁποῖον ἐλύπησε δικαίως πᾶσαν ἑλληνικὴν καρδίαν, εἶναι ὅτι ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν ἔδειξε μέχρι τῆς σήμερον οὐδὲν Ἑλληνικόν. Ἐπειτα ἐρωτᾷς, Κύριε Οἰκονόμε, ὥσῃ ποῖός τις ἐπανῆλθες; Βέβαια δὲν ἐπανῆλθες ὄψιν ἔχων, ἢ στολὴν, Ἀφρικανοῦ, ἢ Ἀμερικανοῦ, ἢ ἄλλου τινὸς ἀλλοφύλου καὶ ἀλλυεθνοῦς· ἐπανῆλθες ὁ πρεσβύτερος Οἰκονόμος μετὰ προσθήκης τοῦ εὐγενικοῦ προσωνύμου ὁ ἐξ Οἰκονόμων· ἀλλ' ἐπανελθὼν, τί Ἑλληνικὸν ἔπρα-

1) Βλέπ. Γερμαν. τοῦ Π. Πατρῶν ὑπαμνήμ. Σελ. 127.

καθ' ἑκαστα ὅσα λέγει καὶ περὶ τῆς μεταφράσεως τῶν ἑβδομήκοντα, καὶ περὶ τοῦ Ἑβραϊκοῦ κειμένου, ἐλπίζω ὅμως ὅτι καὶ τὰ ἀκόλουθα σύντομα εἶναι ἀρκετὰ νὰ ὁδηγήσωσι τὸν φιλαναγνώστην εἰς τὴν κρίσιν τῶν ὑπὸ τοῦ Οἰκονόμου λεγομένων, ἕωσού ἄλλος νὰ γράψῃ συστηματικώτερον περὶ αὐτῶν.

Περὶ τῆς μεταφράσεως τῶν Ο'. (ἐκ τοῦ Ὁροῦ.

Τόμ. 6'. Σελ. 203-215. Ἔκδ. ζ'.)

Λέγεται ὅτι Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος (1), βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, διέταξε νὰ γείνη ἡ μετάφρασις αὕτη πρὸς χρῆσιν τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ βιβλιοθήκης αὐτοῦ, κατ' αἵτησιν καὶ γνώμην τοῦ περιφήμου Δημητρίου Φαληρέως (2) τοῦ ἀρχιβιβλιοφύλακος· ὅθεν ἔπεμψε τὸν Ἀριστέαν καὶ Ἀνδρέαν, δύο ἐντίμους ἀξιωματικούς τοῦ παλατίου, εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ πρὸς τὸν Ἐλεάζαρ τὸν τότε Ἀρχιερέα τῶν Ἰουδαίων, διὰ νὰ ζητήσωσι παρ' αὐτοῦ ἀντίγραφον τῶν Ἑβραϊκῶν Γραφῶν, καὶ ἑβδομήκοντα δύο ἄνδρας (ἐξ ἀφ' ἑκάστης τῶν δώδεκα φυλῶν) πεπαιδευμένους εἰς τὴν Ἑβραϊκὴν καὶ Ἑλληνικὴν

(1) Ἦτον υἱὸς Πτολεμαίου τοῦ Λάγου, φίλου τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ἐπωνυμάσθη Φιλάδελφος κατὰ ἀντίφρασιν, διότι ἐθανάτωσε τοὺς δύο ἀδελφούς του. Ἐτελεύτησε τὸ 246 πρὸ Χριστοῦ, ἡλικίας ἐτῶν 64.

(2) Φιλόσοφος περιπατητικῆς, μαθητὴς τοῦ Θεοφράστου. Διὰ τῆς εὐγλωττίας καὶ ἀρετῆς αὐτοῦ ἔλαβε τοσαύτην ὑπόληψιν παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις, ὥστε ἤγειραν εἰς αὐτὸν χαλκίνοὺς ἀνδριάντας· συκοφαντηθεὶς δὲ ὕστερον ὑπὸ τῶν λαοπλάνων πολεμίων τῆς πατρίδος, κατέφυγεν εἰς τὴν Αἴγυπτον πρὸς Πτολεμαῖον τὸν Λάγου, ὃς τις ἠγάπησε καὶ ἐτίμησεν αὐτὸν μεγάλως. Λέγεται δὲ ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐσυμβουλευθῇ αὐτὸν ποῖον ἐκ τῶν υἱῶν του νὰ ἀφήσῃ διάδοχον τοῦ Ἱρόνου· καὶ ἐπειδὴ ὁ Δημήτριος ἔδωκε γνώμην ὑπὲρ τῶν υἱῶν τῆς Εὐρυδίκης μᾶλλον παρὰ τῆς Βερενίκης, ἡ συμβουλὴ αὕτη παρώξυνε τὸν Φιλάδελφον, υἱὸν τῆς Βερενίκης, τοσοῦτον, ὥστε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του ἐξώρισε τὸν Δημήτριον εἰς τὴν ἄνω Αἴγυπτον, ὅπου ἐκουσίως δηχθεὶς ὑπ' ἀσπίδος ἐτελεύτησε.

ἑαυτὸν ἀποκεκμηκῶς καὶ ἀγανακτῶν, ὅτι δὲν ἵδεν, εἰ μὴ ἀκανθολογίας, σοφίσματα, καὶ προαίρεσιν ἀγῶνος δολιόφρονα. Καὶ ἐγὼ μὰ τὴν ἀλήθειαν, ὅστις ἐξ ἀνάγκης ἀνέγνω τὴν Ἐπίκρισιν αὐτοῦ, τὰ αὐτὰ ἔπαθον· ἀλλ' ἐπειδὴ πρέπει τι καὶ νὰ εἶπω, νομίζω ὅτι, καθ' ὅσον ἐδυνήθην νὰ διακρίνω εἰς τὸν κυκεῶνα τοῦτον, εἰς τρία τινὰ περιστρέφεται ἡ τορὺνὴ τοῦ Κυρίου Οἰκονόμου.

Πρῶτον, ἀγωνίζεται νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ μετάφρασις τῶν ἱερῶν γραφῶν εἰς τὴν λαλουμένην ἡμῶν Γλῶσσαν εἶναι περιττή.

Δεύτερον, ἐξελέγχει τὴν γενομένην μετάφρασιν, ὡς χυδαίαν, καὶ πλήρη σφαλμάτων καὶ βλασφημιῶν.

Τρίτον, κακίζει καὶ διαβάλλει τὴν μετάφρασιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὡς κακοβούλως ἐκ τοῦ Ἑβραϊκοῦ γενομένην.

Πρὸς ταῦτα λοιπὸν μέλλων ν' ἀποκριθῶ, παρακαλῶ καὶ αὐθις τὸν ἀναγνώστην νὰ κρίνῃ μετὰ προσοχῆς ἐλευθέρας ἀπὸ πάσης προσωπικῆς προλήψεως. Ἐπειδὴ δὲ οἱ σοφισταί, οἱ πολέμιοι τῆς ἀληθείας καὶ ἀπατεῶνες, φεύγουσιν ἐπὶ πάσης ὑποθέσεως τὰς ὁμολογουμένας ἀρχάς, αἵτινες εἶναι ἀλήθειαι ἀναντίρρητοι, ἢ διαφθείρουσιν αὐτάς μὲ σοφιστικὰς ἐρμηνείας καὶ παρεξηγήσεις, διὰ νὰ σύρωσι ψευδεῖς συνειπίας καὶ συμπεράσματα, ὅχι πλέον ἐξ ἐκείνων τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν ψευδῶν καὶ διεφθαρμένων· ἐπειδὴ παρεξηγοῦσι τὰς λέξεις, ὡς ἂν ἡ ἀληθὴς σημασία καὶ ἔννοια αὐτῶν δὲν συμφωνεῖ μὲ τὸ ψεῦδος, ἢ μὲ τὸν σκοπὸν τῆς ἀπάτης· ἐπειδὴ ἀπομακρύνονται ἀπὸ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως, καὶ πολυλογαῦσιν ἐπιβουλεύοντες τὴν κρίσιν τῶν ἀκούοντων ἢ ἀναγινωσκόντων· ταῦτα γνωρίζοντες οἱ φίλοι καὶ κριταὶ τῆς ἀληθείας, πρέπει νὰ προσέχωσιν αὐτοὺς, δοκιμάζοντες αὐτῶν τὰς κρίσεις καὶ παραβάλλοντες τὰ συμπεράσματα πρὸς τὰς ἀληθεῖς ἐκείνας ἀρχάς, καὶ πρὸς τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τῶν λέξεων, ὡς πρὸς Λυδίαν λίθον.

νόμους ιδίους ἐχόντων. Τί λοιπὸν σοφιστικῶς συγχέεις τὴν Ἐκκλησίαν μὲ τὸ Κράτος; Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ αὐτὴ, ὅπου εἶναι ἡ αὐτὴ πίστις καὶ τὰ αὐτὰ δόγματα· τὸ δὲ Κράτος εἶναι ἴδιον πολιτικὸν σύστημα, ἰδίας ἀρχᾶς ἔχον, καὶ νόμους, καὶ συμφέροντα. Δὲν ἀμφιβάλλομεν, ὅτι κάλλιστα διακρίνων ταῦτα ἀπ' ἀλλήλων, δολίως συγχωνεύεις.

Ἀνταρσίαν λοιπὸν λέγεις τὴν νομιμωτάτην ἀνεξαρτησίαν;
Βίαιον ἀποχωρισμὸν τὴν ἀπὸ τῆς δουλείας ἀπαλλαγὴν; Διὰ τοῦτο φωνάζεις ἡμᾶς ἀγνώμονας υἱοὺς καὶ τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐκκλησίας; σὺ ἀγνωμονέστατε τῶντι υἱὲ καὶ τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐκκλησίας, ὅστις ὀρέγεται, καὶ διδάσκει, καὶ γράφει, νὰ γείνωσι πάλιν αἱ ἐπαρχίαι τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος ἐπαρχίαι τοῦ Σουλτάνου διὰ τοῦ πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ θέλεις πάλιν ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνώσεως (ἥτις πνευματικῶς βέβαια ὑπάρχει ἀδιάρρηκτος) νὰ γείνη πάλιν ἡ Ἑλλὰς δούλη τοῦ Σουλτάνου, καὶ νὰ πέμπωνται ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου Ἐξαρχοὶ, προστάγματα τυραννικά, ἀφορισμοὶ, κατάσκοποι, ταραξίαι τῆς κοινῆς ἡσυχίας, φθορεῖς τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, διώκται ζώντων καὶ θανόντων πεπαιδευμένων ἀνδρῶν, πυρποληταὶ βιβλιοθηκῶν; κ.τ.λ. Καὶ ποῦ πλέον μένει ἡ ἀσφάλεια τῶν πολιτῶν; Ποῦ ἡ ἀσφάλεια καὶ ἡ ἀξιοπρέπεια τοῦ θρόνου; Ποῦ ἡ κατὰ Χριστὸν διεύθυνσις τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας; Σὺ εἰς τὸν περὶ προσευχῆς λόγον σου ἐβόας πρὸς τὸν Κύριον, « ἰκετεύομέν » σε μετὰ τῶν μακαρίων ἡμῶν ποιμένων τῶν ἁγίων σου λειτουργῶν, οἵτινες ἐκχέοντες τὰ θυμιάματα αὐτῶν καὶ τὰς » προσευχὰς εἰς τὸ ἐπουράνιον σου θυσιαστήριον, πρεσβεύουσι » πρὸς τὴν εὐσπλαγχνίαν σου, νὰ ἐλευθερώσῃς τὴν ἐκκλησίαν σου ἀπὸ τοῦ βαρυτάτου ζυγοῦ τῶν υἱῶν τῆς ἀνομίας (1) ».

(1) Λόγοι ἐκκλησίας. ὑπὸ Ο. Κ. Ο. Σελ. 217.

τῆς τυραννίας. Θάρροῦντες λοιπὸν καὶ ἀπτόητοι ἅς ἐξετάσωμεν καὶ ἐνταῦθα τὸν ἐπικριτὴν ἡμῶν κουρέα, καὶ ἐὰν μὲν δικαίως ἔκρινε καὶ ἔκειρε, δὲν αἰσχυρόμεθα νὰ εἰπώμεν εἰς αὐτὸν αὐτὸ τοῦτο, δικαίως ἔκρινας· ἐὰν δὲ ἀδίκως, ἅς ἀκούσῃ τὸ τοῦ Παύλου, τοῖγχε κεκοριαμέγε· καὶ σὺ κάθη κρίνων με;

Τὰ χρέη ἐν γένει τοῦ μεταφραστοῦ εἶναι πρῶτον, νὰ φυλάττῃ πιστὰ τὴν ἔννοιαν τῶν μεταφραζομένων· δεύτερον, νὰ μεταχειρίζεται λέξιν σαφῇ, καὶ φράσιν εὐληπτον, ὥστε νὰ καταλαμβάνωσιν αὐτὴν ἐκεῖνοι διὰ τοὺς ὁποίους γίνεται.

Ἐὰν τὸ μεταφραζόμενον σύγγραμμα ἀποβλέπῃ εἰς διδασκαλίαν πάντων, ἐπειδὴ τότε τὸ πλεῖστον μέρος αὐτῶν εἶναι ὁ λαὸς, ἀπαιτεῖται ἐπομένως νὰ ᾔῃ ἀπλουστέρα καὶ ἡ λέξις καὶ τὸ ὕφος τῆς μεταφράσεως. Ἐὰν δ' ἐξεναντίας τὸ μεταφραζόμενον σύγγραμμα ἀποβλέπῃ εἰδικωτέρως εἰς διδασκαλίαν τῶν μᾶλλον πεπαιδευμένων, πρέπει διὰ τοῦτο νὰ ᾔῃ καὶ ἡ λέξις καὶ τὸ ὕφος, καθ' ὅσον ἡ παροῦσα κατάστασις τῆς Γλώσσης τὸ συγχωρεῖ, ἀνωτέρου βαθμοῦ.

Ἐν γένει δὲ τὸ διδακτικὸν εἶδος τοῦ λόγου, μάλιστα τὸ ἐκκλησιαστικόν, δὲν ἀγαπᾷ ἐπιτετηδευμένον καὶ θεατρικὸν κάλλος, ὁποῖον ὁ ἱεροκλήρυξ Οἰκονόμος ἐπιτηδεύεται εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς λόγους του. Καὶ τὰ ἀφ' ἑαυτῶν δὲ ὑψηλὰ πράγματα ἀποστρέφονται τὴν ῥητορικὴν ἐπίδειξιν.

Κατὰ τούτους τοὺς κανόνας ὠδηγήθημεν εἰς τὴν μετάφρασιν. Καὶ ἐπειδὴ αἱ ἱεραὶ Γραφαὶ ἀποβλέπουσιν εἰς διδασκαλίαν πάντων, ἐπεμελήθημεν τὸ κατὰ δύναμιν νὰ μεταχειρισθῶ καὶ λέξιν καὶ φράσιν ἀπλουστέραν, ὅχι ὁμῶς, μὲ φαίνεται, καὶ χυδαίαν, ὡς λέγει σοφιστικῶς ὁ ἐπικριτὴς μου κουρεύς. Ἄλλο χυδαῖον, καὶ ἄλλο ἀπλοῦν καὶ κοινόν. Εἰς πᾶν ἔθνος, τὸ πλεόν ἀμαθὲς καὶ ἀπαιδευτον μέρος τοῦ λαοῦ, ὅποιοι οἱ ἀχθοφόροι καὶ κοπρολόγοι, μεταχειρίζονται ὕφος καὶ λέξεις πολλὰς καὶ

Ἡ μετάφρασις τῶν Ἑβδομήκοντα, ἂν καὶ ἔγεινε τὴν ἀρχὴν διὰ τὴν χρῆσιν τῶν Αἰγυπτίων Ἰουδαίων, βαθμυδὸν ὁμῶς ἀπέκτισε τὸ πλεον ὑψηλὸν κύρος μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων τῆς Παλαιστίνης, εἰς τοὺς ὁποίους ἦτο συνήθης ἡ Ἑλληνικὴ Γλῶσσα, καὶ ἐπομένως μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν. Πόσον εἶχεν ἐξαπλωθῇ ἡ μετάφρασις αὕτη μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων, φαίνεται καὶ ἐκ τῶν Θεοπνεύστων συγγραφέων τῆς Νέας Διαθήκης, οἵτινες εἰς πᾶμ.πολλὰ μέρη ἀναφέρουσι τὴν Ἑλληνικὴν μετάφρασιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Τὸ παράδειγμα τούτων ἠκολούθησαν καὶ οἱ πλεον ἀρχαῖοι Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας, οἵτινες, πλὴν τοῦ Ὠριγένους καὶ Ἰερωνύμου, δὲν ἐγνώριζαν τὴν Ἑβραϊκὴν Γλῶσσαν. Ἄν καὶ εἶχαν μέγαν ζῆλον διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, δὲν ἐξιάσθησαν ὁμῶς νὰ μάθωσι τὴν ἀρχέτυπον Γλῶσσαν τῶν ἱερῶν Γραφῶν, ἀλλ' ἐπανεπαύοντο εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐρμηνείαν, κρίνοντες ταύτην ἀναμφιβόλως ἱκανὴν δι' ὅλους τοὺς σκοποὺς τῶν εὐσεβῶν ἐκυτῶν ἀγώνων. κ. τ. λ.

Ἡ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις μεγάλη χρῆσις τῆς μεταφράσεως τῶν Ἑβδομήκοντα πρὶν ἐγκαταλίπωσιν αὐτήν, καὶ ἡ παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς ἀδιάλειπτος, ἔπρεπε φυσικὰ νὰ πολυπλασιάσῃ τὰς ἀντιγραφάς, εἰς τὰς ὑποίας χωρὶς τῶν ἀλλοιώσεων τῶν ἐπίτηδες γινομένων ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, καὶ πολλὰ ἔτι σφάλματα παρεισέφρησαν μὲ τὸν καιρὸν ἐκ τῆς ἀμελείας ἢ ἀπροσεξίας τῶν ἀντιγραφέων, καὶ Γλῶσσαι ἢ περιθώριοι σημειώσεις προστεθεῖσαι εἰς ἐξήγησιν δυσκόλων λέξεων εἰσέρπυσαν ἔπειτα εἰς αὐτὸ τὸ κείμενον. Ὁ Ὠριγένης λοιπὸν διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὸ αὐξανόμενον τοῦτο κακόν, ἐπεχειρίσθη περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς τρίτης ἐκκτονταετηρίδος τὸ ἐπίπονον ἔργον νὰ παραβάλλῃ τὸ τότε ἐν χρήσει Ἑλληνικὸν κείμενον μὲ τὸ ἀρχέτυπον Ἑβραϊκόν, καὶ μὲ ἄλλας ὑπαρχούσας τότε μετα-

ἐπιστολῇ τοῦ 1818, τὴν ὁποίαν ἔστειλε πρὸς φίλον τινὰ διάγοντα ἐν Πετροπόλει, μὲ παρατηρήσεις προσφυεῖς εἰς τὴν περίστασιν.

Μόνος ὁ γενικὸς φόβος τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐμπόδισε τὴν ἐν τῷ πατριαρχικῷ τυπογραφείῳ τύπωσιν τῆς μεταφράσεως τῶν ἁγίων Γραφῶν καὶ τότε εὔρηκε τὴν εὐκαιρίαν τὸ ἐναντίον μέρος νὰ ἀντενεργήσῃ κατάργησιν αὐτῆς ἢ μετὰφρασις ὁμῶς ἐξηκολούθει ὑπὸ τοῦ Ἰλαρίωνος, καὶ ἢ ἐπιθεώρησις ὑπὸ τοῦ ἁγίου Σιναίου, ὅστις ἐπεξεργασθεὶς ὅλην τὴν μετὰφρασιν τῆς Νέας Διαθήκης, ἔδωκε καὶ ἔγγραφον ἀπόδειξιν τούτου εἰς τὸν τότε Πατριάρχην. Ἀφοῦ τέλος πάντων ἀπεφασίσθη νὰ τυπωθῇ ἐν Λονδίῳ ἡ μετὰφρασις, ὁ Ἰλαρίων ἔκαμε τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ βιβλίου, ὁποία εὕρεσκειται τὴν σήμερον, ὅτι μετεφράσθη, ἀδεία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, στοχαζόμενος διὰ τοὺς προειρημένους λόγους ὅτι εἶχε παν δίκαιον νὰ γράψῃ οὕτω.

Τοῦτο εἶναι ἐν συντομίᾳ τὸ ἱστορικὸν μέρος τῆς ὑποθέσεως· ἰδοὺ καὶ τὸ ἴσον τῆς ἐπιστολῆς, τὴν ὁποίαν ὁ Οἰκονόμος ἔστειλε πρὸς τὸν Ἰλαρίωνα ἐπαινῶν τὴν μετὰφρασιν αὐτοῦ.

Ἰσον τῆς πρὸς τὸν Ἰλαρίωνα ἀποκριτικῆς τοῦ Οἰκονόμου ἐπιστολῆς·

«Τὴν σοφολογιότητά σας ἀδελφικῶς ἀσπαζόμενος προσκυνῶ.

Καὶ πρὶν ἀξιωθῶ τῆς ἱεράς ἐπιστολῆς σας, ἐτίμων καὶ ἐσεβόμην τὴν περιώνυμον σοφίαν καὶ ἀρετὴν σας, καὶ εἰς τὸ χαριέστατον γράμμα σας εἶδον λαμπροὺς τοὺς τύπους τῆς φιλοκάλου σας ψυχῆς, Σεβαστέ μου Ἀρχιμανδρίτα! Δὲν μὲ λανθάνει, ὅτι αἰέποτε εἰσθε καὶ τῆς ἀληθείας λάτρεις καὶ τῆς παιδείας πρόμαχος. Γνωρίζω καλῶς, ὅτι εἰς τὸν παρελθόντα τῆς κατηχήσεως ἐκεῖνον διωγμὸν, καὶ εἵπατε, καὶ ἐπράξατε,

Γλῶσσαι, διὰ τῶν ὁποίων ἤρξαντο λαλεῖν; οὐχὶ ἐκεῖναι, τὰς ὁποίας ἐλάλουν οἱ παρόντες, Πάρθοι καὶ Μῆδοι καὶ Ἑλαμίται, κτλ. οἵτινες ἕκαστοι ἤκουον καὶ ἐνόουν τὰ διὰ τῆς γλώσσης αὐτῶν κηρυττόμενα ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων; ἀκούομεν λαλούντων αὐτῶν ταῖς ἡμετέραις γλώσσαις » τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ (1). » Ἐκεῖνο λοιπὸν τὸ μέσον, τὸ ὁποῖον ὁ Θεὸς καὶ θαυματουργῶν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην κηρύττει νὰ χαρίσῃ εἰς τοὺς μὴ ἔχοντας αὐτὸ Ἀποστόλους, τοῦτο σὺ ζητεῖς νὰ καταργήσῃς εἰς τοὺς ἔχοντας ἕξ ἀνατροφῆς καὶ μαθήσεως, καὶ λέγεις ὅτι ὁ Βάμβας περι- κλείει εἰς στενὰ ὅρια τὸν αἰώνιον τῆς θείας ἀγαθότητος σκοπὸν; Τίς περιορίζει τὸν αἰώνιον σκοπὸν τῆς θείας ἀγαθότητος, ὁ Βάμβας, ὅστις συλλογιζόμενος εἰλικρινῶς κατὰ τὸν νοῦν, τὸν ὁποῖον ὁ Θεὸς ἔδωκεν εἰς πάντας ἀνθρώπους, καὶ ἀκολουθῶν τὰς ἱερὰς Γραφάς, φρονεῖ συμφώνως καὶ λέγει ὅτι, ἐπειδὴ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐδόθη διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, πρὸς ἐκπλήρωσιν δὲ τοῦ μεγάλου τούτου καὶ αἰωνίου σκοποῦ τῆς θείας ἀγαθότητος καὶ δικαιοσύνης, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐννοῇται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ γραφόμενος καὶ διδασκόμενος εἰς τὴν Γλῶσσαν τῶν ἀναγινωσκόντων καὶ ἀκουόντων, ἢ σὺ, ὅστις σοφιστικῶς προβάλλων τῶρα μὲν κωφοὺς καὶ μογιλάλους κεκωφωμένους, τῶρα δὲ ἐξηγητὰς καὶ διδασκάλους, κηρύττεις περιττὴν πᾶσαν μετάφρασιν τῶν ἱερῶν Γραφῶν εἰς τὴν λαλουμένην Γλῶσσαν, καὶ ἀποκλείεις οὕτω τοὺς χριστιανοὺς ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ; Μήπως ὁ Βάμβας λέγει ὅτι ἀναγινώσκοντες τὰς ἱερὰς Γραφάς εἰς τὴν ὁμιλουμένην Γλῶσσαν, δὲν πρέπει νὰ ἀναγινώσκωμεν αὐτὰς μετὰ προσοχῆς, καὶ νὰ συμβουλευώμεθα

(1) Πράξ. τῶν Ἀποστόλ. Κεφ. 6'.

» καὶ ἦτο, καὶ εἶναι, καὶ θέλει εἶσθαι, καὶ ἄλλας τοιαύτας
 » λέξεις καὶ φράσεις τῆς Γλώσσης ἡμῶν, ζητεῖς νὰ μᾶς ἐμ-
 » ποδίσῃς ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἁγίων Γραφῶν; Ἐπειδὴ ἡ
 » Γλῶσσα τῶν ἐνδόξων προγόνων μας ἐχυδαίσθη καὶ ἐβαρ-
 » βαρώθη, ὡς λέγεις, δὲν πρέπει διὰ τοῦτο νὰ ἀναγινώσκωμεν
 » εἰς τὴν Γλῶσσάν μας, διὰ νὰ φωτιζώμεθα; Ἄν ἐμπορῇς
 » εὐθὺς νὰ μᾶς μάθῃς τὰ παλαιά σου Ἑλληνικά, διὰ τί δὲν
 » θαυματουργεῖς; Ἐὰν δὲν ἐμπορῇς, διὰ τί κατατρέχεις τοὺς
 » θέλοντας νὰ μᾶς φωτίσωσι διὰ τῆς Γλώσσης, τὴν ὁποίαν λα-
 » λοῦμεν; Καὶ ἔπειτα, ποῖοι ἄλλοι τὴν ἔφεραν εἰς τὴν κατάστασιν
 » ταύτην παρὰ οἱ ὅμοιοί σας, ἄρχοντες καὶ ἀρχιερεῖς, οἱ ὁποῖοι
 » ἀμελοῦσαν, κατέτρεχαν μάλιστα, τὸν φωτισμὸν ἡμῶν, καὶ
 » ἐξοδεύοντες εἰς τὴν τρυφὴν καὶ σπατάλην τὰ συναγόμενα
 » πλούτη ἀπὸ τοὺς κόπους καὶ ἰδρωτάς ἡμῶν, τοὺς ὁποίους
 » λέγετε χυδαίους καὶ βαρβάρους, ἐνῷ σεῖς μᾶς ἐχυδαιώ-
 » σατε οὕτω καὶ ἐβαρβαρώσατε, ἔφεραν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ
 » τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν δουλείαν; Ἀλλὰ τέλος πάντων, μὲ
 » αὐτὴν τὴν χυδαίαν Γλῶσσαν μᾶς ἐμψύχωσαν οἱ φίλοι τῆς
 » ἐλευθερίας μας, καὶ ἀρπάξαντες τὰ ὅπλα ὑπὲρ πίστεως καὶ
 » πατρίδος, ἐλευθερώθημεν μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Κυρίου τῶν
 » δυνάμεων. Μὲ αὐτὴν τὴν Γλῶσσαν φωτιζόμεθα καθ' ἡμέραν
 » καὶ ἡμεῖς καὶ τὰ τέκνα μας. Μὲ αὐτὴν τὴν Γλῶσσαν κα-
 » ταλαμβάνομεν ἀσυγκρίτως καλῆτερα τὰς ἁγίας Γραφάς.
 » Μὲ αὐτὴν ἀκούομεν τὴν σήμερον καὶ Προφήτας καὶ Εὐαγγε-
 » λιστάς καὶ Ἀποστόλους, νὰ μᾶς λέγωσι τὰ μεγαλεῖα τοῦ
 » Θεοῦ. Μὲ αὐτὴν προχωροῦμεν πάντοτε εἰς τὸ τελειότερον.
 » Διὰ τί ζητεῖς σὺ νὰ ἐμποδίσῃς τὸ μέσον τοῦ φωτισμοῦ μας;»
 Ἦθελεν εἶσθαι, ὡς προεῖπον, ὀχληρὰ καὶ ἀηδὴς μακρο-
 λογία νὰ ἀναφέρω καθ' ἕκαστα ὅσα ὁ Κύριος Οἰκονόμως
 γράφει ἀντιφάσκων, σοφιστεύων, σατυρίζων, παρεξηγῶν, τὰς

ας; Ἐν τούτῳ ἐζήτει ἡ κοινὴ πάντων μήτηρ νὰ γνωρίσῃ τὸ τέκνον, τὸ ὁποῖον ἐγέννησε, καὶ ἐξέθρεψε, καὶ ἐξεπαίδευσε, καὶ ἐτίμησε, καὶ δι' ἣν ἐσώθη, καὶ ἐτιμήθη ἐν Ῥωσσίᾳ, καὶ αἰδρὰν ἀποζημιώσιν ἔλαβε τῶν ὧν οὐκ ἀπέβαλεν. Ἐν τούτῳ ἐζήτουν καὶ οἱ ἀδελφοί σου νὰ γνωρίσωσι τὸν ἐπανελθόντα ἀδελφόν. Ἀλλὰ σὺ εἰς τί Ἑλληνικὸν συνεισήνεγκες; Ποίαν Σχολὴν ἤνοιξας εἰς τὴν νεολαίαν; Ποῖα κοινωφελῇ συγγράμματα ἐκ τῆς πολυχρονίου σου ἀπουσίας φέρων διένειμας, ἢ τοσαῦτα ἔτη διατρίβων ἐν Ἑλλάδι συνέγραψας καὶ ἐξέδωκας; Ποίαν ἐν ἐνὶ λόγῳ φιλογένειαν πρὸς τὸ Γένος ἔδειξας ὁ τῆς φιλογενείας ἱεροκήρυξ; Πάντων μάλιστα καταγελάς, καὶ Σχολείων, καὶ διδασκάλων, καὶ αὐτῆς τῆς ἱερᾶς Συνόδου· οὐδ' αὐτὸν τὸν τάφον ἐσεβάσθης τοῦ κοινοῦ τῆς Ἑλλάδος εὐεργέτου! Τοιοῦτος Φιλάδελφος, Φιλοπάτωρ, καὶ Φιλομήτωρ ὦν, λέγε,

Τίς φθόνος τέκνοισι μητέρα καὶ πατέρα καλεῖ;

Καὶ ἄλλα πολλὰ ἔκτοπα καὶ πολυᾶς πρεσβυτέρου καὶ διδασκάλου ὅλως ἀνάξια ἐμπεριέχει ἡ παχύτομος αὕτη Ἐπίκρισις τοῦ Κυρίου Οἰκονόμου· ἀλλ' οὔτε πρέπον εἰς ἐμὲ νομίζω πρὸς πάντα νὰ ἀποκρίνωμαι, οὔτε τῶν ἀναγινωσκόντων ἡ ὑπομονὴ καὶ εὐαισθησία δέχεται ἀνωφελεῖς καὶ ἀηδεῖς μακρολογίας· ἀφίνων λοιπὸν ὅλα τὰ ἄλλα παρὰ τῷ ἀμύμονι αὐτῶν πατρὶ, διὰ νὰ ἀγάλλεται ἐπὶ τοιούτοις γεννήμασιν, ἔρχομαι εἰς τὰ περὶ τῶν ἱερῶν Γραφῶν. Ἐνταῦθα κατ' ἐξαίρετον ἔδειξεν ὁ Κύριος Οἰκονόμος πόση εἶναι ἡ τῆς ἀληθείας δύναμις· διότι, ζητῶν νὰ διαστρέψῃ αὐτήν, φεύγει τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν, καὶ περιφέρεται ἄνω καὶ κάτω, παραλογιζόμενος, ἀντιφάσκων, καὶ ἀσυνάρτητα ὅλως φθεγγόμενος· ὥστε, εἴαν τις ἐκ περιεργείας πεισματώδους ἀποφασίσῃ ν' ἀκολουθήσῃ μέχρι τέλους τὸν ὄντως ἀκάματον τοῦτον πλανοδίτην, ἐπανέρχεται εἰς

ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ ΤΩΝ ΗΜΑΡΤΗΜΕΝΩΝ.

Σελ. 23, στ. 8, γρ. Γλῶσσαν. — Σελ. 24, στ. 9, γρ. ἐπλάσεν. —
Σελ. 30, στ. 29, γρ. Οἰκονόμος.

ἔπρεπε νὰ τυπωθῇ ἐν τῷ τυπογραφείῳ τοῦ Πατριαρχείου. Τὸ χαρτίον, οἱ χαρακτῆρες, καὶ τὸ μελάνιον ἐστάλησαν ἐκ τῆς Ἀγγλίας, καὶ εἶχεν ἀρχίσειν ἤδη ἡ στοιχειοθέτησις τῶν πρώτων σελίδων τοῦ Εὐαγγελίου, ὅτε ἡ ἔκρηξις τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, καὶ αἱ δειναὶ περιστάσεις ἐκείνου τοῦ καιροῦ διέκοψαν τὰς ἐργασίας, τὰς ὁποίας ἔκτοτε ἐστάθη ἀδύνατον νὰ ἀναλάβωσιν ἐκεῖ.

Ὁ δὲ Οἰκονόμος κατέφυγεν εἰς τὴν Ὁδησσὺν κατὰ τὸ 1821 ἀφήσας ἐκ τῆς βίας ὅλα τὰ ἑαυτοῦ χειρόγραφα ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ μεταξὺ τούτων τὴν μετάφρασιν τοῦ Εὐαγγελίου, περὶ τῆς ὁποίας ἀναφέρει εἰς τὴν πρὸς Ἰλαρίωνα ἐπιστολὴν του. Περὶ τῶν χειρογράφων τούτων κατ' αἴτησιν αὐτοῦ ἔγραψεν ὁ Κύριος Λ. πρὸς τὸν πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας, διὰ νὰ ἐλευθερωθῶσιν, εἰ δυνατόν, ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων, καὶ νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς τὸν Οἰκονόμον· πλὴν ἐστάθη ἀδύνατον.

Κατὰ τὸ 1822 ὁ Οἰκονόμος ἀνέβη εἰς Πετρούπολιν, ὅπου κατηγόρησεν εἰς τὸν πρίγκηπα Γαλιτζί, πρόεδρον τῆς τότε Ῥωσικῆς Βιβλικῆς Ἑταιρείας, τὴν μετάφρασιν τοῦ Ἰλαρίωνος, προβάλλων νὰ κάμῃ αὐτὸς καλητέραν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ῥωσικῆς Βιβλικῆς Ἑταιρείας. Ὁ Πρίγκηψ ἀνέφερε τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Ἑταιρείας, ἔγεινε σκέψις περὶ αὐτῆς, καὶ τέλος πάντων ἡ Ἐπιτροπὴ τόσον ἐδέχθη τὴν πρότασιν τοῦ Οἰκονόμου, ὥστε εἰς τὸ 1823 παρέκάλεσεν αὐτὸν νὰ ἐτοιμάσῃ δοκίμιον τῆς μεταφράσεως, τὸ ὁποῖον καὶ ἐνεχειρίσθη, ὡς λέγεται, εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν, καὶ ἔμελλε νὰ ἐξετασθῇ ὑπὸ τοῦ Φιλαρέτου, Ἀρχιεπισκόπου τῆς Μόσχας, καὶ ἄλλων πεπαιδευμένων ἐκκλησιαστικῶν. Ἡ ἐπιχειρήσις ὁμῶς αὕτη δὲν προώδευσε, πιθανῶς διότι ὑπεβλήθη ὑπ' ὅψιν τῆς Ἐπιτροπῆς ἢ τοῦ Οἰκονόμου πρὸς τὸν Ἰλαρίωνα

χειρὸς αὐτοῦ ἔκρυψέ με, καὶ εἶπέ μοι, δοῦλός μου εἶ σὺ, Ἰσραὴλ, καὶ ἐν σοὶ δοξασθήσομαι (μθ'. 2, 3)». Καὶ κατω-
 ἔρω λέγει τὸν αὐτὸν, παῖδα, συνωνύμως τῷ δοῦλος· » καὶ
 εἶπέ μοι, μέγα σοι ἐστὶ τοῦ κληθῆναι σε παῖδά μου ». Καὶ
 προφήτης Ἰεζεκιήλ, « καὶ ἀναστήσω ἐπ' αὐτοὺς ποιμένα
 αὐτῶν, καὶ ποιμανεῖ αὐτοὺς τὸν δοῦλόν μου Δαβίδ (λδ'. 23).
 Καὶ ὁ Παῦλος λέγει, « ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρ-
 » παγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκένωσε
 » μορφὴν δούλου λαβὼν (πρὸς Φιλιππ, β'. 6) ». Καὶ ὁ Ματ-
 » θαῖος, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ
 » διακονῆσαι (κ'. 28) ». Πλὴν ὁ Οἰκονόμος παίζει, φαίνε-
 ται, καὶ θεῖα καὶ ἀνθρώπινα, καὶ, καθὼς ἔλεγεν ὁ Σωκράτης
 περὶ τοῦ Μελίτου, « σπουδῇ χαριεντίζεται, ῥαδίως εἰς ἀγῶ-
 » νας καθιστὰς ἀνθρώπους, περὶ πραγμάτων προσποιούμενος
 » σπουδάζειν καὶ κήδεσθαι, ὧν οὐδὲν πώποτε τούτῳ
 » ἐμέλησε ».

Ὁ σοφιστὴς ἀναμιγνύει τὴν ἐν Λονδίῳ μετατυπωθεῖσαν
 παλαιὰν μετάφρασιν τῆς Νέας Διαθήκης μὲ τὴν τοῦ Βάμβα!
 Καὶ αὐτὰ τὰ προφανῆ τυπογραφικὰ σφάλματα καὶ τὰ τῶν
 ξένων ἐπιδιορθωτῶν, δὲν ἠσχύνθη νὰ ἀναφέρῃ ὡς σφάλματα
 τοῦ Βάμβα, ὁποῖον τὸ σωθῇ, (Λουκ. ις', 31), ἀντὶ πεισθῇ,
 καὶ τὸ ὁ Πεντάτευχος, ἀντὶ, ἡ Πεντάτευχος. Οὕτω παντα-
 χόθεν βάσκανος καὶ φιλαίτιος ὁ Πρεσβύτερος Οἰκονόμος!

Τέλος πάντων, διὰ νὰ μὴ βαρύνω περισσότερο τοὺς ἀνα-
 γνῶστας, τελειόνω τὸ μέρος τοῦτο ἀναφέρων ὅσα λέγει καὶ
 περὶ τοῦ ἦν. Ἐπειδὴ τὸ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, μετέφρασα,
 ἐν ἀρχῇ ἦτον ὁ λόγος, « Ποία ψυχῇ (φωνάζει), ποία χεὶρ ,
 » τίνα γνώμην ἔχων ἔψαυσας τὴν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος
 » ἄχραντον καὶ ἀκήρατον ἐκφωνηθεῖσαν Θεολογίαν; τίς τῶν
 » ἁγίων, ποῖος τῶν ἀποστόλων, ἢ τῶν θεοφόρων Πατέρων

λαλεῖν εἰς τὸν αέρα. Ὅταν ὁ χριστιανὸς δὲν καταλαμβάνῃ τὰς λέξεις σου, τὴν σύνταξίν σου, καὶ τὰς φράσεις σου, εἰς τὸν αέρα λαλεῖς. Καὶ τοῦτο συμπεραίνων μετὰ τοῦ ἀποστόλου περισαλπίζω, «Ἐάν οὖν μὴ εἰδῶ τὴν δύναμιν τῆς φωνῆς, » ἔσομαι τῷ λαλοῦντι βάρβαρος· καὶ ὁ λαλῶν, ἐν ἑμοὶ βάρβαρος (1) ». Ναί· ἐάν δὲν καταλαμβάνω τὴν σημασίαν τῆς λέξεως, θέλω εἶσθαι βάρβαρος, ἀλλόγλωσσος, εἰς τὸν λαλοῦντα· καὶ ὁ λαλῶν, θέλει εἶσθαι εἰς ἐμὲ βάρβαρος. Ταῦτα, Κύριε Οἰκονόμε, καὶ ἐγὼ, καὶ πᾶς Ἕλλην ἐκφραζόμενος συμφώνως μὲ τὴν συνείδησίν του, συμφώνως μὲ τὸν κοινὸν ἀνθρώπινον νοῦν, συμφώνως μὲ τὰς ἱερὰς Γραφάς, περισαλπίζομεν κατὰ τῶν ἰδικῶν σου σοφισμάτων.

Διὰ τὴν δειξῆν ὁ φιλογενής, ὅτι εἶναι περιττὴ ἡ μετάφρασις τῶν ἱερῶν Γραφῶν εἰς τὴν ὁμιλουμένην Γλῶσσαν, λέγει ἐλεγκτικῶς ἐρωτῶν, «Πῶς; ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἔπαυσεν ὁμιλῶν » τὴν γλῶσσαν τῶν ἰδίων αὐτοῦ προγόνων; Καὶ τίνων λοιπὸν » γλῶσσαν λαλοῦσιν οἱ Ἕλληνες τὴν σήμερον; Μήπως δια- » λέγονται Γοτθικὰ ἢ Τουρκικὰ; κτλ. (Σελ. 33)». Ἡ ἐρώτησις αὕτη ὁμοιάζει μὲ ἐκείνην τὴν ἄλλην, «καὶ ὡσάν ποῖός τις » ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα (ὁ Οἰκονόμος), ἂν ὕχι » ὡς Ἕλληνας; ἄρά γε ὡς Ἀφρικανός; ἢ Ἀμερικανός; ἢ ὡς ἄλλος » ἀλλόφυλος καὶ ἄλλοεθνής»; Λέγεις, Κύριε Οἰκονόμε, ὅτι οἱ λαοὶ τῶν Ἀντιοχείων καὶ Βυζαντίων ἐνόουν τὸν Χρυσόστομον· εἶπες ὀλίγον ἀνωτέρω, ὅτι ἡ νῦν κοινῶς ὁμιλουμένη γλῶσσα ὀλίγον διαφέρει τῆς ἐπὶ Χρυσοστόμου καὶ ἔτι παλαιότερον λαλουμένης Ἑλληνικῆς (34). Κατὰ σὲ λοιπὸν ὁ σημερινὸς λαὸς τῶν Ἑλλήνων ἐννοεῖ τὸν Χρυσόστομον καὶ τοὺς ἄλλους συγχρόνους τοῦ Χρυσοστόμου ἱεροὺς δικασκάλους,

(1) Α. πρὸς Κορινθ. ιδ'. 11.

στέρων ἅς μὴ σκανδαλίζεται κατὰ τῆς παιδείας, μηδὲ κατὰ τῆς ἀμωμότητος Ἐκκλησίας· ἡ παιδεία εἶναι ἀπαθής· ἡ Ἐκκλησία ἄμεμπτος καὶ ἀμώμητος· ὁ δὲ πεπαιδευμένος καὶ ἐκκλησιαστικὸς ἐνδέχεται νὰ ᾔηται φιλόδοξος, φθονερός, σοφιστής, κόλαξ, διπρόσωπος, ψευδάδελφος, καὶ ὑποκριτὴς ἱεροκάπηλος.

Ἐνταῦθα ἐκθέτομέν πρῶτον τὸ ἱστορικὸν τοῦ πράγματος· καὶ ἔπειτα ἴσον τῆς πρὸς τὸν Ἰλαρίωνα ἀποκριτικῆς τοῦ Οἰκονόμου ἐπιστολῆς, καὶ δύο ἀποσπάσματα τῶν πρὸς τὸν Αἰδέσιμον Κον. Λ. ἐπιστολῶν τοῦ Ἰλαρίωνος.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1818 ὁ Κύριος Βιλιαμσὼν, ἱερεὺς Ἀγγλὸς κατοικῶν ἐν Σμύρνῃ, ἦλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ συνεφώνησε μὲ τὸν Ἀρχιμανδρίτην Ἰλαρίωνα ἐκ μέρους τῆς Βρετανικῆς ἱερογραφικῆς Ἑταιρείας νὰ κάμῃ μετάφρασιν τῆς Νέας Διαθήκης εἰς τὴν ἀπλοελληνικὴν Γλῶσσαν. Μετὰ ἕξ μῆνας ὁ Βιλιαμσὼν ἐζήτησε παρὰ τοῦ Ἰλαρίωνος δοκίμιον τῆς μεταφράσεως αὐτοῦ μὲ σκοπὸν νὰ τὸ δείξῃ εἰς τὸν Οἰκονόμον.

Κατὰ δὲ τὸ 1819 ὁ Κύριος Πιγκερτὼν, ἐπίτροπος τῆς Ἱερογραφικῆς Ἑταιρείας, ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν φέρων συστατικὰ τοῦ Πρίγκηπος Γαλιτζίν πρὸς τὸν Πρέσβυν τῆς Ῥωσσίας καὶ τοὺς Πατριάρχας τῶν Ἑλλήνων καὶ Ἀρμενίων· καὶ μὲ τὴν συγκατάθεσιν τῶν δύο Πατριαρχῶν, τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν Ἱεροσολύμων, τοῦ ἁγίου Σιναίου, τῶν Πριγκήπων Καλλιμάχη, καὶ ἄλλων ἐπιστήμων πολιτικῶν τε καὶ ἐκκλησιαστικῶν, ἔκαμε συνθήκας μὲ τὸν Ἰλαρίωνα διὰ τὴν μετάφρασιν ὅλων τῶν Γραφῶν τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας Διαθήκης ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ κειμένου. Ὁ μὲν Ἰλαρίων διωρίσθη ἐπισήμως ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου μεταφραστῆς, ὁ δὲ ἅγιος Σιναίου ἐπιδιορθωτής. Ἡ μετάφρασις κατὰ τὰς συνθήκας

Περὶ τοῦ πρώτου.

Ὁ Βάμβας λέγει εἰς τὴν Ἀπάντησιν (Σελ. 5, 6) « αἱ ἱεραὶ
 » Γραφαὶ εἶναι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ· ὁ λόγος δὲ τοῦ Θεοῦ ἐδόθη
 » διὰ τὴν σωτηρίαν πάντων τῶν ἀνθρώπων.... πρὸς ἐκπλή-
 » ρωσιν δὲ τοῦ μεγάλου τούτου καὶ αἰωνίου σκοποῦ τῆς θείας
 » ἀγαθότητος καὶ δικαιοσύνης, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐννοῇται ὁ
 » λόγος τοῦ Θεοῦ γραφόμενος καὶ διδασκόμενος εἰς τὴν
 » Γλῶσσαν τῶν ἀναγινωσκόντων καὶ ἀκουόντων. » Εἰς τὴν
 λογικωτάτην ταύτην ἀλήθειαν φέρει καὶ διαφόρους Γραφικὰς
 μαρτυρίας. Ἀλλὰ τί ἀποκρίνεται πρὸς τοῦτο ὁ Οἰκονόμος;
 « Πῶς; γραφόμενος ἅμα καὶ διδασκόμενος ὁ λόγος τοῦ
 » Θεοῦ ἐκπληροῖ τὸν εἰς σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων αἰώνιον τῆς
 » θείας ἀγαθότητος σκοπόν· καὶ οὐδέποτε διδασκόμενος καὶ
 » προφερόμενος μόνον, ἂν οὕτω τύχη; κτλ. (1) ». Προσθέτει
 ὁ σοφιστὴς τὸ ἅμα, διὰ νὰ διαστρέψῃ τὴν καθαρὰν καὶ ἀ-
 πλουστάτην ἐννοιαν τῶν λεγομένων. Πρὸς τὸ ἐρωτώμενον
 ἀποκρίνου, Οἰκονόμε· μὴ φεῦγε. Ἀληθεύει, ὅτι ὁ λόγος τοῦ
 Θεοῦ ἐδόθη διὰ τὴν σωτηρίαν πάντων ἀνθρώπων; Ναί. Ἀλη-
 θεύει, ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, εἴτε γράφεται, εἴτε διδάσκεται,
 εἶναι ἀνάγκη, διὰ νὰ ἐννοῇται, νὰ γράφεται καὶ νὰ διδάσκε-
 ται εἰς τὴν Γλῶσσαν τῶν ἀναγινωσκόντων καὶ ἀκουόντων;
 Ναί. Τί λοιπόν, ἄνθρωπε, ἐνῶ πρόκειται περὶ τοῦ θειοτάτου
 καὶ κοινοτάτου μέσου τῆς διαδόσεως τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ,
 ὥς καὶ πάσης ἀνθρωπίνης γνώσεως, τί σοφίζόμενος σκαιὰ
 καὶ ἄθλια σοφίσματα, λέγεις; « ἀλλὰ καὶ τυφλοὶ πιστεύου-
 » σιν ἐκ μόνης ἀκοῆς, τὸ φῶς τῆς πίστεως εἰσδεχόμενοι, καὶ
 » κωφοὶ διὰ τῆς ὁράσεως μόνον, καὶ μογιλάλοι κεκωφωμένοι,
 » ἢ ἀλαλόφωνοι διδάσκονται δι' ἀπλῶν καὶ ἀφώγων σχημά-

(1) Ἐπίκρ. Οἰκονόμ. Σελ. 26.

παραβάλλη αὐτὴν μὲ τὴν τοῦ Ἰλαρίωνος μετάφρασιν, ἃς ἀ-
ναγνώσῃ τὴν Ἐπίκρισιν, τὴν ὁποίαν ὁ αὐτὸς κάμνει περὶ τῆς
κείνου καὶ περὶ τῆς ἰδικῆς μου, καὶ ἃς κρίνῃ, ἂν ὁ Πρεσβύτερος
καὶ ἱεροκέρυξ καὶ Θεολόγος ἐκπληροῖ τὸ χρέος τοῦ κριτοῦ μὲ
χριστιανικὴν εὐθύτητα, ἢ ὅλως, μὲ ἀνθρωπίνην τιμιότητα· καὶ
ἂν ὁ κρινόμενος δὲν ἔχῃ δίκαιον νὰ λέγῃ πρὸς τὸν οὕτω κρί-
νοντα, τοῦτε κεκοιμισμένε· καὶ σὺ κάθη κρίνων με;

Περὶ τοῦ τρίτου.

Κακίζει καὶ ἀποδοκιμάζει τὴν μετάφρασιν τῆς Παλαιᾶς
Διαθήκης ὡς ἐκ τοῦ Ἑβραϊκοῦ γενομένην. Εἰς τὸ μέρος τοῦ-
το ὁ Κύριος Οἰκονόμος κατὰ τὴν συνήθειάν του ἀνακυκᾷ
τὰ πάντα μὲ τὴν τορύνην τῆς σοφιστείας του. Δὲν θεωρεῖ
τὰ πράγματα εἰς τὴν φυσικὴν αὐτῶν κατάστασιν, οὐδὲ συμ-
βουλεύεται τοὺς ἱεροὺς Πατέρας, καὶ τοὺς ἀρχαιοτέρους καὶ
νεωτέρους ἐκκλησιαστικοὺς κριτικοὺς μὲ σκοπὸν νὰ ἐξάξῃ
ἀλήθειαν ἢ πιθανότητα, ἀλλὰ ζητεῖ ποῦ νὰ εὕρῃ ἀφορμὰς σο-
φισμάτων, διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸ πάθος του, ἐνῶ ἐσωτερι-
κῶς πρέπει νὰ γνωρίζῃ τὴν ἀλήθειαν. Εἶναι στρατήγημα
καὶ τοῦτο τῶν σοφιστῶν, νὰ λέγωσι πολλὰ καὶ ἄτακτα καὶ
ἀσυνάρτητα, διὰ νὰ συγχέωσι τὴν κρίσιν τῶν ἀναγινωσκόν-
των, καὶ κατασταίνοντες ἀπὸ τῆς μακρᾶς, καὶ ἐπίπονον τὴν ἀ-
ναίρεσιν τῶν σοφισμάτων, ἐνίστη δὲ καὶ φόβον δόλιον ἐπι-
σεύοντες, νὰ ἐμποδίσωσι τοὺς θέλοντας νὰ φωτίσωσι τὸ κοι-
νόν. Μάταια ὁμῶς ἐλπίζουσι· διότι ἡ θεόδοτος ἐλευθερία
τοῦ Ἑλλήνος ἤνοιξεν εἰς αὐτὸν στάδιον καὶ θείων καὶ ἀνθρω-
πίνων ἀληθειῶν. Ἐάν τις κρύπτῃ αὐτὰς δολίως, ἄλλοι ἀνα-
καλύπτουσιν εἰλικρινῶς. Ἐάν τις κιβδηλεύῃ, ἄλλοι δοκιμά-
ζουσι καὶ καθαρίζουσι. Ἄν καὶ δὲν ἔχω καιρὸν νὰ ἐξετάσω

φράσεις, καὶ νὰ κάμῃ ἐκ πάντων νέαν ἀναθεώρησιν. Εἰκο-
σιοκτὼ ἔτη ἐδαπανήθησαν εἰς τὴν προπαρασκευὴν τοῦ δυσ-
κόλου τούτου ἔργου· εἰς τὸ διάστημα τῶν ὑποίων συνήθροι-
ζε χειρόγραφα πανταχόθεν, ὅθεν ἐδύνατο, βοηθούμενος ὡς
λέγεται, ἐκ τῆς χρηματικῆς ἐλευθεριότητος τοῦ Ἀμβροσίου,
τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐπιστρέψειν ἀπὸ τῆς Οὐαλεντινιανῆς αἰρέ-
σεως, καὶ ἔχων πολλοὺς ἀντιγραφεῖς καὶ πολλοὺς καλλι-
γράφους. κ. τ. λ.

Τὸ εὐγενές τοῦτο κριτικὸν ἔργον ὠνομάσθη ὑπὸ τῶν ἀρ-
χίων μὲ διάφορα ὀνόματα, ὡς τετραπλᾶ, ἑξαπλᾶ, ὀκτα-
πλᾶ, καὶ ἑννεαπλᾶ.

Τὰ τετραπλᾶ περιεῖχον τὰς τέσσαρας Ἑλληνικὰς μετα-
φράσεις, τοῦ Ἀκύλα (1), τοῦ Συμμάχου (2), τῶν Ἐβδο-

(1) Ὁ Ἀκύλας ἐξ Ἰουδαίων καταγόμενος ἐγεννήθη ἐν τῇ Σινώπῃ τῷ
Πόντου, καὶ ἤκμασε κατὰ τὴν δευτέραν ἐκτονταετηρίδα. Ἀποστατήσας δὲ
τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐπεχειρίσθη τὴν μετάφρασιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης,
διὰ νὰ δώσῃ εἰς τοὺς Ἑλληνοστῆς Ἰουδαίους ἀκριβεστέραν ἐρμηνείαν τοῦ Ἑ-
βραϊκοῦ κειμένου διὰ τὰς πρὸς τοὺς Χριστιανούς φιλικεικίας αὐτῶν. Δὲν
διέφθειρεν ὅμως τὰς εἰς τὸν Χριστὸν ἀναφερομένας ῥήσεις, ὡς ἐστοχάσθησάν
τινες τῶν ἀρχαίων Χριστιανῶν συγγραφέων· διότι τὰ ὑπ' αὐτῶν ἀναφερό-
μενα παραδείγματα ὡς ἐπὶ σκοπῷ μὴ μεταφραζόντα πιστῶς, δὲν εἶναι
εἰμὴ ἐτυμολογικαὶ ἐξηγήσεις, ἢ τῶν αὐτῶν πραγμάτων ἐκφράσεις δι' ἄλλων
λέξεων, ἢ διάφορα ἀναγνώσματα, ἢ τυλῆχιστιν ἰδικὰ τοῦ λάθῃ. Ἡ με-
τάφρασις αὐτοῦ εἶναι εἰς ἄκρον κατὰ γράμμα· καὶ κατὰ τοῦτο εἶναι πελύ-
τιμος διὰ τὴν κρίσιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὡς δεικνύουσα τὰ διάφορα
ἀναγνώσματα τῶν Ἑβραϊκῶν χειρογράφων τοῦ καιροῦ του. Οἱ Ἰουδαῖοι
ὠνόμαζον αὐτὴν Ἑβραϊκὴν ἀλήθειαν, θεωροῦντες τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῆς ὡς
ἀνάγνωσιν αὐτοῦ τοῦ Ἑβραϊκοῦ κειμένου. Τὴν αὐτὴν σχεδὸν κρίσιν ἔκαμαν
περὶ αὐτῆς καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Δάθης παρέδωκε διάφορα μέ-
ρη τῆς μεταφράσεως ταύτης μὲ τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον, καὶ ἔδειξεν ὅτι ὁ
Ἀκύλας εἶχε σχεδὸν τὰ αὐτὰ ἀναγνώσματα τοῦ Ἑβραϊκοῦ κειμένου ὅποια
ὑπάρχουσι καὶ εἰς τὸ σημερινόν· καὶ τοῦτο εἶναι ἐν τῶν ἰσχυρῶν ἐπιχειρημάτων
πρὸς τοὺς διαβάλλοντας ὡς διεφθαρμένον τὸ σημερινόν Ἑβραϊκὸν κείμενον.

(2) Ὁ Σύμμαχος κατὰ τὸν Εὐσέβιον καὶ Ἱερώνυμον ἦτον Ἑβραϊστὴς. Διὰ

ΑΝΤΕΠΙΚΡΙΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ

ΥΠΟ ΤΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ

ΕΠΙΚΡΙΣΙΝ

ΥΠΟ

ΝΕΟΦΥΤΟΥ ΒΑΜΒΑ

ΑΘΗΝΑΙ,

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΑΓΓΕΛΟΥ ΑΓΓΕΛΙΔΟΥ

Κατὰ τὴν ὁδὸν Ἑρμοῦ παρὰ τῇ Καπνικαρέᾳ.

1839.

κοφαντίαν, τῶν δὲ ἀναγινωσκόντων καταφρονεῖ, οὔτε χρόνου δαπάνης φροντίζων ὁ τὰς πολυτίμους ὥρας τοῦ δραπέτου χρόνου μὴ καταναλίσκων εἰς ἀμίλλας πονηρὰς, οὔτε κρίσιν αὐτῶν σεβόμενος ὁ τὴν ἀλήθειαν θηρεύων, οὔτε παιδείαν, ἀλλ' οὐδ' αὐτὴν τὴν κοινὴν ἀνθρωπίνην αἴσθησιν. Καὶ λέγει μὲν εὐθύς ἐκ προοιμίων, ὅτι σκέπτεται καὶ γράφει ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, τῇ ἀληθείᾳ ὁμῶς καὶ ἐξ ὧν λέγει, καὶ ἐξ ὧν σιωπᾷ, ὅλον τὸ ἐναντίον δεικνύεται, ἀνατροπὴ μὲν πάντων τῶν μέσων, δι' ὧν ὁ θεὸς ἠυδόκησε νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς αἰσχρᾶς καὶ πολυστόνου δουλείας, παλινδρόμησις δὲ εἰς αὐτὰ ἐκεῖνα, ὅσα ἡμάρωσαν καὶ κατεδούλωσαν τὸ λαμπρότατον τοῦτο καὶ τῆς παιδείας καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν ἔθνων ἀρχέτυπον ἔθνος.

Ἡ χάριν ὑπὸ πάντων τῶν Ἑλλήνων νὰ ἀναγνωσθῇ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἡ Ἐπίκρισις αὕτη τοῦ Κυρίου Οἰκονόμου, διὰ νὰ ἴδωσι πάντες τί συνεισφέρει πρὸς ὄφελος τῶν ὀρθοδόξων ὁμογενῶν, καὶ ὁποῖον λιτὸν καὶ ἀπλοῦν τῆς ἀληθείας θήραμα προσφέρει τῇ φίλῃ πατρίδι ὁ φιλόστοργος Ἰακώβ· πλήν ἀκούω ὅτι καὶ διὰ τὸν ὄγκον, καὶ διὰ τοῦ λεκτικοῦ τὸ καινοφανές, καὶ τῶν ἰδεῶν τὴν φρικώδη σύγχυσιν, καὶ τῶν σοφισμάτων τὸ ἀναιδές, ἐναυτίασαν, καὶ οὐδεὶς σχεδὸν ὑπέμεινε τὴν διὰ τέλους ἀνάγνωσιν αὐτῆς. Ἐπρεπε τῶντι νὰ ἔχῃ τις μεγάλην περιέργειαν νὰ μάθῃ τὸ ἥθος καὶ τὴν κρίσιν τοῦ συγγραφέως, διὰ νὰ λάβῃ τοσαύτην ὑπομονήν. Ἡ παροῦσα ὁμῶς Ἀντεπίκρισις, τὴν ὁποίαν τὸ κοινὸν περιμένει, καὶ ἐγὼ βιάζομαι νὰ κάμω, ὅχι ἐκ περιουσίας χρόνου, ὥς ὁ Κύριος Οἰκονόμος, ἀλλ' ἐκ τῶν ὀλίγων στιγμῶν τῆς μικρᾶς ἀπὸ τῶν ἄλλων ἀσχολιῶν μου ἀνέσεως, ἐκτίθεται, τοῦλάχιστον διὰ τὴν ἀπλότητα καὶ συντομίαν αὐτῆς, εἰς τὴν κρίσιν πάντων. Διὰ τοῦτο καὶ δέομαι, καὶ ζητῶ παρὰ τῶν

» τὸν Βασιλέα τῆς Ἑλλάδος, πρέπει νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὸν πα-
» τριαρχικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸν δεδουλω-
» μένον ὑπὸ τὰ σκῆπτρα τοῦ κρεμάσαντος ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς
» ἀναστάσεως τὸν Πατριάρχην Γρηγόριον».

Πρὸς ταῦτα ὁ Κύριος Οἰκονόμος, πρὶν δεῖξῃ εἰς τί ἐξύ-
βρισα τὴν ἐκτὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους Ἀνατολικὴν ἐκκλη-
σίαν, δεινοπαθῶν καὶ μεμφόμενος λέγει, « πρόσθε καὶ τὸν ἐν
» Ἀνδριανουπόλει πατριάρχην Κύριλλον, ὁμοίως κάκεινον θα-
» νατωθέντα. Ἀρίθμει καὶ τοὺς Συνοδικοὺς, καὶ τοσοῦτους
» ἄλλους μακαρίους Ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς καὶ μοναχοὺς καὶ ἄλ-
» λους ἐπισήμους μάρτυρας τῆς εὐσεβείας, κ. τ. λ. (1)». Ἀλλὰ
δὲν ἔγραφα, καλὲ ἄνθρωπε, ἱστορίαν ἢ μαρτυρολόγιον, διὰ
νὰ ἀπαιτῆς παρ' ἐμοῦ τοιοῦτον κατάλογον. Ναί, ἔδακρύσαμεν
διὰ τοὺς σφαγιασθέντας ἐν ἐκείνῃ τῇ μανίᾳ τοῦ τυράννου,
καὶ κατὰ πρότασιν τοῦ Βάμβρα ἔγεινεν ἐν Ὑδρᾷ μνημόσυνον
αὐτῶν καὶ λόγος ἐπιτάφιος· ἐπρόβαλε μάλιστα τὸ μνημό-
συνον τοῦτο νὰ γίνετα κατ' ἔτος ἐν μιᾷ τῶν Κυριακῶν τῆς
Τεσσαρακοστῆς, στοχαζόμενος δίκαιον, καὶ συμφέρον ὁμοῦ,
νὰ ἀνανεόνηται ζωηρῶς εἰς τὰς ψυχὰς ἡμῶν καὶ τῶν
ἀπογόνων ἢ μνήμη ἐκείνων τῶν σφαγῶν. Σὺ δὲ ἤθελες, ὡς
φαίνεται, νὰ συστήσωμεν καὶ ἐορτὴν καθ' αὐτὸ, καὶ ναὶν νὰ
ἀνεγείρωμεν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει μαρτυρησάντων.
Πλὴν παρασιωπῶν ταύτας τὰς πρὸς τοὺς θανόντας κολακείας
σου ἐπὶ βλάβῃ τῶν ζώντων, διὰ τί μεμφόμενος ἐμέ ὅτι δὲν
ἐπρόσθεσα τόσους ἄλλους, ὅπου καλῶς γνωρίζεις ὅτι δὲν
ἐπρόκειτο ἀπαρίθμησις, διὰ τί σὺ ἀποκόπτεις, καὶ ἀπορρί-
πτεις ἐκ τῆς ἀνωτέρω περικοπῆς τοῦ Βάμβρα τὸ, « ἢ μὴ ἀνα-
» γνωρίζουσα κατὰ τὸ πνευματικὸν ἄλλην κεφαλὴν παρὰ τὸν

(1) Ἐπίκρ. 326.

ἑαυτοῦ (1) «λοιδορίαι δὲ βωμολοχικαί, ὅσαι δὲν ἀποβλέπου-
» σιν εἰς διόρθωσιν, ἀνήκουσι μᾶλλον εἰς ψυχὰς μοχθηράς».

2. Λέγει (Σελ. 5), ὅτι ὁ Βάμβας πραγματεύεται ἀπολο-
γίαν ὑπὲρ τοῦ Κυρίου Φαρμακίδου καὶ ἔπαινον ἐξηγῶν
δὲ καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἀπολογίας ἐπιφέρει (Σελ. 10) «ἐνό-
» μισεν ὅτι, ἀφοῦ πρῶτον ζωγραφήσῃ τὸν ἀδελφὸν συκοφαν-
» τούμενον... , εὐκόλως ἔπειτ' ἔμελλε καὶ εἰς ἑαυτὸν ἐφελκύ-
» σειν τὴν εὐνοίαν τῶν ἀνθρώπων, ὥς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συκοφάντου
» ταῦτά πάσχων καὶ αὐτὸς, καὶ διαβαλλόμενος ἀδίκως διὰ
» τὴν μετάφρασιν τῶν Γραφῶν».

Οὔτε ὁ Βάμβας ἐπραγματεύθη ἀπολογία ὑπὲρ τοῦ Φαρ-
μακίδου, οὔτε ὁ Φαρμακίδης εἶχε χρεῖαν τῆς ἀπολογίας τοῦ
Βάμβα· ἀλλ' ὁ Κύριος Οἰκονόμος ἀγαπῶν νὰ διαστρέφῃ τὰ
πράγματα πρὸς τὸν οἰκεῖον σκοπὸν, ὀνομάζει πραγματείαν
ἀπολογίας, καὶ μέσον εὐνοίας τῶν ἀνθρώπων, τὴν ἀπλου-
στάτην τῆς ἀληθείας διήγησιν, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἔπρεπε φυσικὰ
ν' ἀρχίσῃ, καὶ νὰ ἐξελέγξῃ τὴν κατὰ Φαρμακίδου καὶ καθ' ἑαυτοῦ
διαβολὴν, τὴν ὁποίαν ὁ κλυτοτέχνης ἐσφυρηλάτησεν ἐπὶ τῶν
δύο ἀριθμῶν τοῦ αὐτοῦ καφαλαίου (2). Δὲν ἐδυνήθη οὐδὲ τὴν
λύπην αὐτοῦ νὰ κρύψῃ ὁ μαθητὴς καὶ φίλος τῆς εὐλογίας,
ἀκούων εὐλογοῦμενον τὸν ὑπ' αὐτοῦ συκοφαντούμενον! Ἐκεῖνο
δὲ μάλιστα, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει καὶ ἐνταῦθα τὸ ἦθος
τοῦ σεβασμίου Πρεσβυτέρου εἶναι, ὅτι καὶ τὴν κατὰ τοῦ
Βάμβα, ἔτι ὄντος ἐν Κερκύρα, ἐκδοθεῖσαν ἀνωνύμως ἐπιστο-
λὴν, ἀνατίθουσιν εἰς τὸν Φαρμακίδην ὁ τῆς εἰρήνης ἄγγελος,
διχόνοιαν πρὸς ἀλλήλους πονηρευόμενος! Τοιοῦτος ὁ ἀνὴρ,
δεινὸς καὶ ὁξὺς εἰς

Ψεύδεά τ' ἐξαπάτας τ' οὐλομένας τ' ἐριδας.

(1) Ῥητορικ. Οἰκονόμου Σελ. κγ'.

(2) Ξύντομος ἀπάντ. ὑπὸ Ν. Βάμβα, Σελ. 4.